



T.C.
KONYA TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ



TURİZM BASKISIYLA GELİŞEN KIRSAL
SOYLULAŞTIRMANIN ETKİLERİ: AVANOS
ÖRNEĞİNDE BİR ÇALIŞMA

Fatma Yağmur ÇİPAN

YÜKSEK LİSANS

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Haziran-2025
KONYA
Her Hakkı Saklıdır

TEZ KABUL VE ONAYI

Fatma Yağmur ÇİPAN tarafından hazırlanan “**Turizm Baskısıyla Gelişen Kırsal Soylulaştırmanın Etkileri: Avanos Örneğinde Bir Çalışma**” adlı tez çalışması 23/06/2025 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından **oy birliği / oy çokluğu** ile Konya Teknik Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı’nda **YÜKSEK LİSANS / ~~DOKTORA~~** TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Başkan

Dr. Öğretim Üyesi Cansu KORKMAZ YILMAZ
(Konya Teknik Üniversitesi)

.....

Danışman

Prof. Dr. Özer KARAKAYACI
(Konya Teknik Üniversitesi)

.....

Üye

Doç. Dr. Tolga İSLAM
(Yıldız teknik Üniversitesi)

.....

Yukarıdaki sonucu onaylarım.

Prof. Dr. Mevlüt UYAN
Enstitü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules and ethical conduct. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all material and results that are not original to this work.

Fatma Yağmur ÇİPAN

Tarih: 23/06/2025

ÖZET

YÜKSEK LİSANS

TURİZM BASKISIYLA GELİŞEN KIRSAL SOYLULAŞTIRMANIN ETKİLERİ: AVANOS ÖRNEĞİNDE BİR ÇALIŞMA

Fatma Yağmur ÇİPAN

**Konya Teknik Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı**

Danışman: Prof. Dr. Özer KARAKAYACI

2025, 107 Sayfa

Jüri

**Prof. Dr. Özer KARAKAYACI
Doç. Dr. Tolga İSLAM
Dr. Öğr. Üyesi Cansu KORKMAZ**

Günümüz literatüründe kırsal alanlar yalnızca tarımsal üretim faaliyetlerinin baskın olduğu düşük nüfuslu alanlar olarak değil; sosyal, ekonomik ve mekânsal olarak akışkan ve değişken alanlar olarak yeniden tanımlanmaktadır. Bu değişime neden olan kentten kıra yönelik nüfus hareketliliği çeşitli kavramlar altında tartışılmaktadır. Kırsal alanlara yerleşen kentli yeni sakinlerin bölgedeki demografik yapıyı, mekânı algılama ve kullanma durumunu ve yerel ekonomik dinamikleri değiştirmesi gibi etkilere neden olan kırsal soylulaştırma bu kavramlardan biridir.

Tez kapsamında, kırsal alanlarda turizm baskısıyla gelişen kırsal soylulaştırma sürecini ve bu sürecin sosyal, ekonomik ve mekânsal yansımalarını ortaya koymak hedeflenmektedir. Bu doğrultuda Kapadokya bölgesinde morfolojik, kültürel ve tarihi özellikleri ile öne çıkan Avanos çalışma alanı olarak belirlenmiş ve Avanos'ta kırsal soylulaştırma sürecinin izleri, etkileri ve deneyimleri çalışmanın odak noktası olmuştur. Düzenlenen saha çalışmasında 8 farklı kategori üzerinde 36 görüşmecedan elde edilen bilgiler ve alana ilişkin veriler ve literatür taraması sonucunda Avanos'ta demografik yapının değiştiği, gayrimenkul fiyatlarının arttığı, geleneksel yapının yeniden işlevlendirildiği ve üretim faaliyetlerinin değiştiği gözlemlenmiştir.

Değişim sürecine dair bulgular, Avanos'ta kırsal soylulaştırma sürecinin başladığını ve bu sürecin kontrollü, dengeli ve korumacı kriterler çerçevesinde ilerlediğini ortaya koymaktadır. Avanos'taki kırsal soylulaştırma süreci yerin sınırlandırıcı coğrafyası ve korumacı yapısının bu süreci yönlendirmesi nedeniyle Dünya ve Türkiye örneklerinden ayrılmaktadır. Alanın bu özgünlüğü, Avanos'u kırsal soylulaştırma süreçlerinin yerel ilişkilerinin incelenmesi açısından önemli bir gözlem alanına dönüştürmektedir. Çalışma, bu yönüyle kırsal alanlarda farklılaşan dönüşüm modellerinin varlığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kırsal Dönüşüm, Kırsal Kalkınma, Kırsal Soylulaştırma, Kırsal Turizm, Turizm Baskısı, Avanos-Nevşehir.

ABSTRACT

MS THESIS

THE EFFECTS OF RURAL GENTRIFICATION DRIVEN BY TOURISM: A STUDY IN CASE OF AVANOS

Fatma Yağmur ÇİPAN

**Konya Technical University
Institute of Graduate Studies
Department of City and Regional Planning**

Advisor: Prof. Dr. Özer KARAKAYACI

2025, 107 Pages

Jury

**Prof. Dr. Özer KARAKAYACI
Assoc. Prof. Dr. Tolga İSLAM
Asst. Prof. Dr. Cansu KORKMAZ**

In today's literature, rural areas are redefined not only as low-populated areas dominated by agricultural production activities, but also as socially, economically and spatially fluid and variable areas. The urban-to-rural population mobility that causes this change is discussed under various concepts. One of these concepts is rural gentrification, which causes effects such as new urban residents settling in rural areas changing the demographic structure, perception and use of space, and local economic dynamics.

Within the scope of this thesis, it is aimed to reveal the rural gentrification process that develops under the pressure of tourism in rural areas and the social, economic and spatial reflections of this process. In this direction, Avanos, which stands out with its morphological, cultural and historical features in the Cappadocia region, was determined as the study area and the traces, effects and experiences of the rural gentrification process in Avanos became the focus of the study. As a result of the information obtained from 36 interviewees in 8 different groups, data on the area and literature review, it has been observed that the demographic structure has changed, real estate prices have increased, the traditional structure has been re-functionalized and production activities have changed in Avanos.

The findings on the process of change reveal that the process of rural gentrification has started in Avanos and that this process is progressing within the framework of controlled, balanced and protectionist criteria. The rural gentrification process in Avanos differs from the examples of the world and Turkey due to the limiting geography of the place and the protectionist structure guiding this process. This uniqueness of the area transforms Avanos into an important observation area in terms of examining the local relations of rural gentrification processes. The study, in this respect, reveals the existence of diverse transformation models in rural areas

Keywords: Rural Development, Rural Gentrification, Rural Tourism, Rural Transformation, Tourism Pressure, Avanos-Nevsehir.

ÖNSÖZ

Lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca karşılaştığım her türlü zorlukta yol gösteren, bilgi birikimi ile ufkumu genişleten, gösterdiği yüksek sabır ve disiplinle, çalışmamın her anında yardımcı olan saygıdeğer danışman hocam Prof. Dr. Özer KARAKAYACI'ya teşekkür ederim. Tez savunma sürecinde değerli katkılarıyla çalışmamın olgunlaşmasına katkı sağlayan sayın Doç. Dr. Tolga İSLAM ile Dr. Öğr. Üyesi Cansu KORKMAZ YILMAZ hocalarıma şükranlarımı sunarım.

Saha çalışması süresinde kıymetli destekleri, güvenleri ve samimiyeti ile çalışma sürecimi kolaylaştıran ve çalışmanın temellerini güçlendiren Sayın Nevşehir Milletvekili Prof. Dr. Filiz KILIÇ ve Avanos Belediye Başkanı Sayın Mustafa Kenan SARITAŞ'a teşekkürlerimi sunarım. Mesleki birikimini, Avanos'a dair deneyim ve gözlemlerini ve geleceğe ilişkin görüşlerini büyük bir içtenlikle benimle paylaşan değerli Yüksek Şehir Plancısı Esen Berber'e teşekkür ederim. Bu süreçte içten, samimi ve yardımsever bir şekilde her sorumu cevaplayan, alanda yol gösteren ve kolaylık sağlayan tüm Avanos halkına şükranlarımı sunarım. Bu çalışma siz olmadan tamamlanamazdı.

Lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca tüm anlarımda, yanımda olan ve her zaman yanımda hissettiren başta sevgili Fatma TAN olmak üzere sevgili Esra Berin GÖLCÜK, sevgili Hatice Gamze ÇÖLLÜ ve sevgili Damla Gülcan POLAT'a teşekkür ederim. Akademik bilgisi, kıymetli yorumları ve arkadaşlığıyla süreç boyunca desteğini esirgemeyen sayın Dr. Collins AGAYI'ye ne kadar teşekkür etsem az.

Son olarak, hayatımda aldığım her kararda arkamda duran, emekleri, sevgileri ve destekleriyle bugünlere getiren, hayatımdaki en büyük şansım olan babam Mehmet Şükrü ÇİPAN'a, annem Güzide ÇİPAN'a ve kıymetli kardeşim Salih Zeki ÇİPAN'a çok teşekkür ederim. Tüm çalışmalarım sizler için.

Fatma Yağmur ÇİPAN
KONYA-2025

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
ŞEKİL DİZİNİ.....	ix
TABLO DİZİNİ	x
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Tezin Amacı ve Kapsamı	3
1.2. Tezin Önemi	4
2. KAYNAK ARAŞTIRMASI	7
2.1. Kırsal ve Kırsal Alana İlişkin Tanımlar.....	12
2.2. Kırsalın Değişim ve Dönüşüm Süreci	15
2.2.1. Sosyolojik Değişim Süreci.....	15
2.2.2. Ekonomik Değişim Süreci	16
2.2.3. Mekânsal Değişim Süreci	19
2.3. Kırsalda Ortaya Çıkan Yeni Kavramlar.....	21
2.3.1. Karşı Kentleşme.....	21
2.3.2. Geriye Dönüş	24
2.3.3. Kırsal Soylulaştırma	26
2.3.4. Kırsal Yeniden Canlandırma	28
2.3.5. Çeper Kuşak Yaklaşımı	30
2.4. Kırsal Soylulaştırma Yaklaşımları.....	32
2.4.1. Soylulaştırma Kavramının Tarihsel Arka Planı.....	32
2.4.2. Kırsal Soylulaştırma Süreci ve Nedenleri.....	34
2.4.3. Kırsalda Soylulaştırmanın Etkileri.....	37
2.5. Kırsal Soylulaştırma ve Turizm.....	42
2.5.1. Kırsal Turizmde Kentsel Göçmenler	46
2.5.2. Kentsel Göçmenlerin Kırsal Turizmdeki Etkileri	48
3. MATERYAL VE YÖNTEM.....	51
3.1. Araştırma Problemi ve Sorunsalı	51
3.2. Araştırma Verileri ve Türleri	52
3.3. Araştırma Analiz Teknikleri	54
4. ARAŞTIRMA SONUÇLARI VE TARTIŞMA.....	55
4.1. Avanos Kırsal Yerleşmesi ve Soylulaştırma Dinamikleri	55

4.1.1. Avanos Kırsal Yerleşmesinin Özellikleri	55
4.1.2. Avanos'ta Kırsal Soylulaştırmanın İzleri	63
4.2. Avanos Kırsal Yerleşmesinde Kırsal Soylulaştırma Süreçleri	72
4.2.1. Morfolojik Özelliklerin Kırsal Soylulaştırma Sürecindeki Etkileri.....	72
4.2.2. Avanos'taki Kırsal Soylulaştırma Sürecinin Sosyolojik Yansımaları	76
4.2.3. Avanos'taki Kırsal Soylulaştırma Sürecinin Ekonomik Yansımaları	80
4.2.4. Avanos'taki Kırsal Soylulaştırma Sürecinin Mekânsal Yansımaları	87
5. SONUÇ	96
KAYNAKLAR	102
EKLER	107



ŞEKİL DİZİNİ

Şekil 4.1: Avanos'un Konumu (Görsel yazar tarafından oluşturulmuştur)	55
Şekil 4.2: 1/50.000 ölçekli Kapadokya Alanı Teknik Altyapı Sentezi (Kapadokya Alan Başkanlığı, 2022)	56
Şekil 4.3: Avanos Köprüleri (T.C. Avanos Kaymakamlığı, 2022)	57
Şekil 4.4: Avanos Eğitim Haritası (OpenStreetMap, 2023)	58
Şekil 4.5: Kapadokya Bölgesi 1. ve 3. Derece Sit Alanları (Kapadokya Alan Başkanlığı, 2022)	59
Şekil 4.6: Avanos Yaş Gruplarına Göre Nüfus Dağılımı ((TUIK, 2024)	60
Şekil 4.7: Kapadokya Turizm Rotası (Nevşehir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2022)	62
Şekil 4.8: Unesco Avrupa Seramik Rotası (UNESCO, 2025)	62
Şekil 4.9: Avanos Yıllara Göre Nüfus Grafiği (2007-2024) (TUIK, 2024).....	64
Şekil 4.10: Avanos Makroformu (2008-2011-2020-2024) (Görsel yazar tarafından oluşturulmuştur).....	66
Şekil 4.11: Avanos'ta Korunan Alanlar Sentezi (Kapadokya Alan Başkanlığı, 2022) ..	66
Şekil 4.12: Avanos Satılık Konut Ortalama m ² Birim Fiyatı (TUIK, 2024)	68
Şekil 4.13: Avanos Arazi ve Bina Satışı (TUIK, 2024)	68
Şekil 4.14: Eski Avanos Bölgesi Sokakları (Yazarın kendi arşivinden).....	73
Şekil 4.15: Eski Avanos Bölgesi Sokakları (Yazarın kendi arşivinden).....	73
Şekil 4.16: Yerleşmiş Fransız Etkisi (Yazarın kendi arşivinden)	78
Şekil 4.17: Eski Avanos Evleri (Yazarın kendi arşivinden).....	80
Şekil 4.18: Dönüştürülmüş Ticari Alanlar (Yazarın kendi arşivinden).....	81
Şekil 4.19: Zincir Ticari Alanlar (Yazarın kendi arşivinden)	83
Şekil 4.20: Avanos Lavanta Bahçeleri (Yazarın kendi arşivinden)	86
Şekil 4.21: Avanos Üzüm Bağları (Yazarın kendi arşivinden)	86
Şekil 4.22: Eski Avanos'taki Yıkılma Tehlikesi Bulunan Yapılar (Yazarın kendi arşivinden)	89
Şekil 4.23: Eski Avanos'ta Yeniden İşlevlendirilen Yapılar (Yazarın kendi arşivinden)	89
Şekil 4.24: Avanos Mahalle Yaşamı (Yazarın kendi arşivinden)	91
Şekil 4.25: Gelişme Alanlarındaki Konutlar (Yazarın kendi arşivinden)	92
Şekil 4.26: Avanos Kırsallarında Satılan Arsalar (Görsel yazar tarafından oluşturulmuştur).....	93
Şekil 4.27: Merkezde Devam Eden Tarım Faaliyetleri (Yazarın kendi arşivinden)	94

TABLO DİZİNİ

Tablo 2.1: Kırsal Turizmde Kırsal Göçmenler	48
Tablo 2.2: Kentsel Göçmenlerin Kırsal Turizmdeki Etkileri.....	50
Tablo 3.1: Araştırma Veri ve Türleri	52
Tablo 4.1: Kırsal Soylulaştırma Kriterleri ve Değerlendirmeleri	71



1. GİRİŞ

Kırsallar, demografik, ekonomik, sosyal ve mekânsal olarak sürekli değişen ve gelişen alanlardır. Küresel çapta farklılaşan ekonomik yapıların yerleşim desenlerini yeniden şekillendirmesiyle birlikte her bir değişken kendi içerisinde etkileşime geçerek kırsal alanları sürekli bir dönüşüm sürecine girmesine neden olmaktadır. Sanayi devrimiyle birlikte artan kentleşme oranları, kırsal alanlarda önce devamlı nüfus kaybına neden olmuş, daha sonra söz konusu kentleşmenin baskılarıyla birlikte kırsal alanları tekrardan tercih edilen yaşam alanları haline getirmiştir. Bu dönemde kırsal alanlarda alternatif ekonomik faaliyet arayışları yoğunlaşmış ve her kırsal alan kendi öz kaynakları doğrultusunda ekonomik yeniden yapılanma sürecine girmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan teknolojik gelişmelerle birlikte ivme yakalamış olan turizm sektörü, özellikle Sanayisizleşme döneminde ekonomik çöküş yaşayan bölgelerde öne çıkan alternatif sektör haline gelmiştir. Kırsal alanların değer kazandığı ve potansiyel yeni yaşam alanları olarak görüldüğü dönemde ortaya çıkan kırsal turizm faaliyetleri, bazı kırsallarda kalkınmanın bir yolu olarak görülmüş, azalan nüfus trendini göç alan konuma getirmiş ve literatürde kırsal ve turizm ilişkisine odaklanılmasına ve geriye dönüş, karşı kentleşme, yeniden canlandırma ve kırsal soylulaştırma gibi çeşitli kavramların ortaya çıkmasına neden olmuştur (Gülümser vd., 2011; Matthews, 2019)

Glass tarafından 1964 yılında Londra bağlamında, bir bölgenin mevcut sınıfının çeşitli nedenlerle taşınması ve yerine daha üst sınıfa ait bir nüfusun taşınması şeklinde tanımlanan soylulaştırma kavramı, kentsel mekanlarla ilişkilendirilen, sosyal, ekonomik, kültürel ve politik dinamikler tarafından şekillendirilen bir olgudur (Glass R., 1964). Kırsal alanların özellikle sanayi devriminden sonra giderek nüfus kaybetmesi ve geleneksel kırsal alanların ekonomisinin temel dayanağı olan tarımsal alanların değersizleştirilmesinin ardından neoklasik ekonomi politikaları kırsal alanların sosyal, demografik, ekonomik ve mekânsal olarak kentsel alanlardan farklılaştığını, tarımsal arazilerin yeniden değerlendirilebileceğini ve kırsal ekonominin tarımsal üretim dışında da geliştirilebileceğini ortaya koymuştur. Bu yeniden değerlendirmeler doğrultusunda Parsons (1980), soylulaştırma kavramını kırsal bağlamda tartışmış ve kırsal soylulaştırmanın, kentsel soylulaştırmanın bir muadili olmadığını, kırsal dinamiklerle yeniden şekillenen bir süreç olduğu anlayışını literatüre taşımıştır.

Parsons'ı takiben literatür, kırsal soylulaştırmanın tanımı üzerine odaklanmıştır. Bu süreçte Lee (2000), kırsal soylulaştırmanın kentsel soylulaştırma süreçlerinden farklı

ilerlemediğini savunurken Phillips (2008), tek bir tip kırsal soylulaştırma olup olmadığı konusunda kesin bir yargıya yeteri kadar saha araştırması yapılmadan söylenemeyeceğini ifade etmiştir. Kırsal soylulaştırma çalışmalarının ilerleyen sürecinde Darling (2005), kentsel ve kırsal soylulaştırmanın farklılıklarını ortaya koymak için Parsons'ın İngiltere temelli çalışmalarının dışına çıkılması ve farklı coğrafya, kültür ve ekonomiden kırsallarda kırsal soylulaştırma süreçlerinin farklı dinamikleri olduğunu; bu nedenle araştırma yapılan kırsal mekanlarda çeşitlilik olması gerektiğini savunmuştur.

Kırsal soylulaştırma, kırsal yaşamın yeni sakinler tarafından benimsenmesiyle birlikte kırsal alanda mekânsal, ekonomik ve sosyolojik yapının değişmesi sürecidir ve bu süreci tetikleyen en büyük temel dinamiklerden birisi turizm sektörüdür. Doğal, kültürel, fiziksel ve tarihsel potansiyeller barındıran kırsal alanlar, turizm sektörlerinin gelişmesi ve bu sektöre yatırım yapmayı amaçlayan yeni sosyal gruplar için bir çekim noktası haline gelmektedir. Turizmin bu getirisi, kırsal alanlarda başta ekonomik yapıda, zamanla da mekânsal ve sosyal yapıda değişimlerin meydana gelmesine neden olmaktadır. Smith ve Phillips (2001) ve Stockdale (2010), bu potansiyelleri bünyesinde barındıran kırsal alanlarda turizmin yatırım ve kırsal ideaya uygun bir yaşam tarzı olarak öne çıktığını, turizmin kırsal alanlarda hem mekânın algılanışını hem de kullanımının değiştiğini ifade etmektedir. Bu değişimin sebeplerini Ghose (2004), Montana bağlamında turizmin kırsal mekanları turizm estetiğine göre yeniden şekillendirilmesi ve mekânın yerli halktan farklı bir gruba sunulmasına yol açmasıyla ortaya koymaktadır.

Türkiye’de kırsal alanları konu edinen literatür; kırsal kalkınma, kırsal alanlarda sürdürülebilirlik, kırsal yoksulluk ve kırsal mekânda sosyoekonomik değişimler konularında yoğunlaşmıştır. Kırsal soylulaştırma kavramının mekânsal, ekonomik ve sosyolojik yansımalarını belirli bir bağlam üzerinde inceleyen çalışmalar ise hem sınırlıdır hem de kırsal alanların değişken yapısıyla her kırsalın farklı süreçlerden geçmesi, farklı kırsal alanlarda yapılacak çalışmalara ihtiyaç duymaktadır. Kırsal soylulaştırmanın turizm baskısının yoğun görüldüğü bir kavram oluşu, kırsal soylulaştırma sürecinin Türkiye gibi turizm çeşitliliği açısından zengin kırsal alanlar barındıran bir ülkede farklı motivasyonlar, deneyimler ve sonuçlar ortaya konmasına neden olmaktadır. Bu kapsamda, UNESCO Dünya Miras Liste’sinde yer alan, ulusal ve uluslararası tanınırlığa sahip Kapadokya bölgesinde konumlanan Avanos kırsal yerleşimi, kırsal soylulaştırmanın izlerini aramak ve süreci takip edebilmek için önemli

bir bağlam oluşturmaktadır. Bu çalışma, Avanos bağlamında yürütülen analiz, inceleme ve görüşmelerle birlikte kırsal soylulaştırmanın Türkiye’deki işleyişini çözümlemek ve literatürde kırsal soylulaştırmanın örneklem alan içerisinde incelenme eksikliğini doldurmayı amaçlamaktadır.

1.1. Tezin Amacı ve Kapsamı

Kırsal alanlar, bünyelerinde barındırdıkları doğal, kültürel ve tarihsel özelliklere ek olarak toplumsal yapısı, üretim ve tüketim alışkanlıkları ve yerleşim özellikleriyle çok katmanlı yaşam alanlarıdır. Küresel çapta ekonomik yapı başta olmak üzere meydana gelen değişimler, kırsal alanları sadece tarımsal faaliyetlerin sürdürüldüğü, düşük nüfuslu alanlar olmaktan çıkarmıştır. Son yıllarda hızlı bir şekilde gelişen kentleşme süreçleri, artan turizm faaliyetleri, iyileştirilen ulaşım ve iletişim altyapıları; meydana gelen bu değişimlerin kırsal alanlara sıçramasına ve kırsal alanlarda mekânsal, ekonomik ve sosyolojik dönüşümlere neden olmuştur.

Bu bağlamda çalışma kapsamında temel olarak Kapadokya bölgesinin önemli turizm noktalarından biri olan Avanos’ta turizm baskısının sonucunda değişen ekonomik, mekânsal ve sosyolojik yapıyı kırsal soylulaştırma bağlamında incelemek, değişim sürecine etki eden unsurları tespit etmek ve bu değişim sürecinin kırsal soylulaştırmanın Dünya ve Türkiye örneklerinden hangi yönüyle ayrıştığını araştırmak amaçlanmaktadır. Bu amaçla birlikte çalışma sadece Avanos bağlamında değil, morfolojik özellikleriyle ön plana çıkan turizm potansiyellerine sahip diğer kırsal alanlar için de kırsal soylulaştırmanın olası etkileri ve meydana koyabileceği sonuçlarla ilgili genel bir çerçeve sunmak hedeflenmektedir.

Çalışma kapsamında Avanos’un morfolojik, ekonomik, demografik ve sosyolojik yapısı ele alınmış; Avanos bağlamında yapılan saha çalışması, derinlemesine görüşmeler ve resmî kurumlardan elde edilen belge ve raporlar kapsamında incelenmiştir.

Tezin ilk bölümünü takiben soylulaştırma kavramının kırsal soylulaştırmaya evrilişi, kavramın tarihsel süreci, literatürdeki tanımlar, kentten kırsal göçün karşı kentleşme, geriye dönüş, yeniden canlandırma ve çeper kuşak yaklaşımı gibi kavramsallaştırılmaları gibi konunun kavramsal ve kuramsal çerçevesi ortaya konulmuştur. Bu bağlamda turizm ve kırsal soylulaştırma arasındaki etkileşim farklı ekonomik, coğrafi ve sosyolojik düzeylere sahip kırsal alan bağlamında yapılan çalışmalar

incelenmiştir. Bu bölümde ayrıca kırsal soylulaştırma yaklaşımları, yaklaşımın tarihsel arka planı, sürecin ortaya çıkışı, bu çıkışın nedenleri ve etkileri ele alınmıştır. Bölümün son kısmında kırsal soylulaştırma ve turizm ilişkisi incelenmiştir.

Tezin üçüncü bölümü çalışmanın materyal ve yöntemini oluşturmaktadır. Bu bölümde ilk olarak çalışma kapsamında belirlenen araştırma soruları belirlenmiştir. Ardından çalışmada ele alınacak morfolojik, ekonomik, mekânsal ve sosyolojik verilerin nereden, nasıl temin edileceği ve bu veriler ile amaçlanan bilgilerine yer verilmiştir. Ayrıca Avanos bağlamında yapılan saha çalışmasında ve kullanıcı deneyimleriyle ilgili bilgi almak amaçlı yapılacak derinlemesine görüşmelerde görüşülecek gruplar ve bu gruplara yöneltilecek sorulara yer verilmiştir. Bölümde son olarak araştırma kapsamında kullanılan tarihsel karşılaştırma yönteminin seçilme nedeni ve kullanım amacı açıklanmıştır.

Tezin dördüncü bölümü, araştırmanın ana gövdesini oluşturmaktadır. Araştırma alanı özellikleri kapsamında Avanos'un konumuna, mekânsal, ekonomik ve demografik özelliklerine yer verilmiştir. Ardından, Avanos'taki değişimler kırsal soylulaştırma bağlamında incelenmiş ve kırsal soylulaştırmanın izleri analiz edilmiştir. Bölümde son olarak Avanos'ta morfolojik özelliklerin sürece etkileri ve yapılan gözlemler ve derinlemesine görüşmelerle birlikte kırsal soylulaştırma sürecinin Avanos'taki mekânsal, ekonomik ve sosyolojik yansımalarına yer verilmiştir.

Tezin son bölümünde, araştırma boyunca elde edilen veriler ışığında Avanos'ta turizm baskısının kırsal soylulaştırma süreciyle ilişkisi, sürecin düzeyi ve etkileri kırsal soylulaştırma literatüründe yer alan bilgiler doğrultusunda değerlendirilmiştir. Böylece çalışma, kuramsal ve kavramsal bilgilere ek olarak güncel kullanıcı deneyimleriyle birlikte bütüncül bir analiz sunmakta ve çalışma kapsamında Avanos bağlamından yola çıkarak turizm potansiyeli nedeniyle baskı altında kalan kırsal alanların geleceğiyle ilgili yapılacak planlara katkı sağlamak hedeflenmektedir.

1.2. Tezin Önemi

Kırsal alanların özellikle son dönemde artış gösteren kentlere alternatif yaşam alanları olarak görülmesiyle birlikte kırsal alanlar, literatürde çeşitli çalışmalara konu haline gelmiştir. Hem küresel hem de yerel ölçekte artan yerleşme deseninde ve mekânsal yapıda dönüşüm süreçleriyle birlikte soylulaştırma, kırsal bağlamda tartışılan bir konu ve önemli bir araştırma konusu olmuştur. Kavramın ve kırsalların çok katmanlı

ve değişken yapısı, kırsal soylulaştırmayı da derinleştirmiştir. Gelineen noktada kırsal soylulaştırma sadece bir nüfus değişimi değil, aynı zamanda sosyal ve ekonomik yapıda değişimleri ve mekânsal müdahaleleri gerçekleştiren bir süreç haline gelmiştir. Literatürde kentten kıra göç pek çok farklı kavram altında tartışılıyor olsa da kırsal soylulaştırmanın kompleks yapısı, yapılan çalışmaların sayısını ve bağlamsal analizleri sınırlandırmaktadır.

Turizmin, gerçekleştiği alanda ekonomi başta olmak üzere mekân ve demografide neden olduğu değişimler kırsal soylulaştırma dinamikleriyle örtüşerek bu iki kavram arasında girift bir ilişki meydana getirmiştir. Bu ilişki, turizm baskısının yoğun olarak görüldüğü kırsal yerleşimlerde kırsal soylulaştırma çalışmalarına zemin hazırlamıştır. Bu nedenle çalışma kapsamında Kapadokya bölgesinde özgün fiziksel ve ekonomik yapısıyla öne çıkan Avanos kırsal yerleşkesi ele alınmış ve bu alanda turizm ve kırsal soylulaştırma bağlantısının mekânsal, ekonomik ve sosyolojik etkilerinin analiz edilmesi hedeflenmektedir.

Çalışmanın özgünlüğü, kırsalı yalnızca bir mekân olarak değil, mekân kurgusunu şekillendiren ekonomik ve sosyal dinamiklerle birlikte yorumlamasında yatmaktadır. Ayrıca çalışmada kullanılan tarihsel karşılaştırma yöntemi, Avanos'un zaman içerisindeki gelişimini hem mekânsal değişimler hem de kullanıcı deneyimlerinin sözlü ifadeleriyle birlikte ele alınmasına olanak sağlamakta, bu sayede kırsal soylulaştırmanın bugününü değil, kavramın literatürde sıklıkla bahsedildiği gibi akışkan bir süreç olarak incelenmesine yardımcı olmaktadır. Analizlerde ele alınan haritalar, plan kararları ve saha gözlemleri sürecin somut yönünü destekleyerek elde edilen sonuçların nesnel temelini oluşturmuştur. Ek olarak Avanos kapsamında yapılan saha çalışması ve derinlemesine görüşmelerde toplam 8 farklı grup üzerinde 36 görüşme gerçekleştirilmiş ve bu sayede hem Avanos'un yerel halkının hem de yeni sakin kullanıcıların dönüşüm sürecindeki deneyimleri hakkında bilgi edinilmiştir. Görüşmecilerin farklı meslek, eğitim, yaş ve gelir gruplarında olması, değişim sürecinin etkilerinin daha kapsamlı görülebilmesine olanak sağlamıştır. Dolayısıyla araştırma, literatürde elde edilen verilerin, uygulanan plan ve politikaların ve kullanıcıların deneyimlerinin birlikte incelendiği bir yöntem setine dayanarak hem makro hem mikro ölçekli verilerle desteklenmiştir.

Kırsal soylulaştırma literatüründe, her kırsal alanın birbirinden bağımsız ve özgün sosyal, ekonomik, fiziksel ve kültürel bağlamında değerlendirilmesi gerekliliği sıklıkla vurgulanmaktadır. Avanos kırsal yerleşmesi, Kapadokya bölgesinin merkezinde

yer alan, güçlü tarihi ve kültürel turizm potansiyeli, özgün morfolojik yapısı, geleneksel üretim faaliyetleri ve güçlü sosyal bağlarıyla bu çeşitliliği belirgin bir şekilde yansıtan yerleşmelerden biridir. Çalışmanın Avanos bağlamında yapılması, literatürdeki kırsal çeşitliliğe katkı sunmakta ve kırsal soylulaştırma kavramının coğrafi bağlamını derinleştirmektedir. Ayrıca elde edilen bulgular yalnızca kırsal soylulaştırma literatürünü zenginleştirmekle kalmayıp aynı zamanda kırsal planlama planlarının, koruma-kullanma dengelerinin ve sürdürülebilir kırsal gelişim politikalarının belirlenmesi açısından da önem taşımaktadır.



2. KAYNAK ARAŞTIRMASI

Kırsal soylulaştırma özellikle 19. yüzyıldan itibaren gelişmiş ülkelerdeki kırsal yeniden canlandırma, kırsal göç ve kalkınma kavramları ile birlikte ortaya çıkan bir kavram olarak literatürde yer almaktadır. Kırsal soylulaştırmanın olumlu ve olumsuz yönlerinin mekânsal, sosyolojik ve ekonomik yansımaları çeşitli bölgeler üzerinde tartışılmıştır. Bu bağlamda kırsal soylulaştırma ile ilgili çalışmalar özetlenmiştir.

Glass (1964) çalışmasında soylulaştırma kavramının ilk tanımını ortaya koymuştur. Londra üzerindeki gözlem ve geçmiş bilgilerinin derlendiği çalışmada, kent merkezindeki nüfusun azalmasına karşılık iş olanaklarının artış gösterdiğini vurgulamaktadır. Bu durumun sebebini yüzeysel olarak kent merkezindeki yaşam maliyeti ve sağlıksız koşullarından uzaklaşmak isteyen kentlilerin merkezden uzak alanlarda yaşamaya başlamasıyla açıklamıştır. Bu uzaklaşma sadece kent merkezinde yaşanmadığından, merkezden göç edenlerin göç edilen yerdeki insanları da uzaklaştırma olasılığından bahsetmiş ve soylulaştırma kavramını ilk kez bu bakış açısıyla tanımlamıştır.

Spain (1993) çalışmasında soylulaştırılan kentsel mahalleler ile hızlı göç alan kırsal alanlardaki çatışmalar arasındaki benzerliklere odaklanmıştır. Her iki durumda da daha fazla kaynağa sahip yeni gelenlerin yerleşik topluluklar arasına karışmasının kaynak tahsisi konusunda gerilimlere yol açtığını ve bu durumun toplumsal kimliğin değişimine neden olduğunu iddia etmektedir. Çalışma, kentsel mahalle olan Church Hill ve kırsal alan olan Loudoun arasındaki paralellikleri vurgulayarak iki alanın benzerliklerini planlama perspektifinden tartışmayı amaçlamıştır. Çalışmanın yapıldığı örneklem alanlarda hızlı bir göç alımı olmuş ve bu da yerleşik sakinler ile yeni gelenler arasında çatışmalara yol açmıştır. Uygun fiyatlı konut, toplu taşıma erişimi, doğal kaynaklar, kentsel ve kırsal ortamlardaki istihdam fırsatları gibi çekicilik oluşturan unsurların bir topluluğun kimliğine nasıl katkıda bulunduğunu tartışırken, bu durumun yerel kriterlere göre değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Spain, yoğunluk ve değişim analizleri sonucunda kırsal ve kentsel sorunların benzerlik gösterebildiğini ancak kırsal alan dengelerinin kentsel alanlardan daha hızlı bozulabildiğini ortaya koyarak çalışmada plancıların soylulaştırma süreçlerinde izlemesi gereken adımlara ilişkin ipuçları vermiştir.

Bridge (2001) soylulaştırmanın konut stoğuna etkilerini, kültürel ve ekonomik sermayenin gayrimenkul sektöründeki dağıtıcısı olan emlakçılar üzerinden incelemiştir.

Bu çalışmada Bridge, soylulaştırma sürecinin sosyal, ekonomik ve kültürel sonuçlarına ek olarak soylulaştırmanın devamlılığı ve yayılımı üzerinde durulmuş ve bu yayılımın korunmasının nedenleri üzerinde araştırmalarda bulunmuştur. Çalışma kapsamında Sydney ve kırsal çevresindeki yeni orta sınıf grubunun beklentileri, konut satın alma ve kiralama eğilimleri, tüketim alışkanlıkları ve çevreyle ilişkileri araştırılmış, bu konulardaki talebin detaylandırılması amacıyla emlakçılarla röportaj gerçekleştirilmiştir. Sonuç olarak halihazırda mevcut olan konutlar yerine merkez dışındaki alanlarda yenileme veya tamamen sıfırdan konut inşa edilmesindeki yönelimin kendilerine ait bir iz bırakma isteğinden geldiği ortaya çıkmıştır. Merkezin çeperine ve kırsal alanlara olan yönelim ise arsa maliyetlerinin düşüklüğü ve yeni bir çevrede yaşama isteği ile açıklanmaktadır.

Phillips (2004) Norfolk bölgesinin Kuzey ve Güneyindeki kırsallar üzerine yaptığı çalışmada kırsal ve kentsel soylulaştırmayı karşılaştırarak, kültürel karmaşıklık ve mimari dokudaki farklılıklara odaklanmıştır. Konut yenileme ve sermaye yatırımı teorilerinden yararlanan Phillips, geçmişteki mülkiyet yapılarının, arazi kullanım planlamasıyla çağdaş soylulaştırmayı etkilediğini ileri sürmektedir. Norfolk kırsalı olan Shotesham ve Thornage'e ilişkin saha çalışmalarında, mülkiyet ilişkileri ve çeşitli kurumlar aracılığıyla şekillendirilen soylulaştırma sürecine dair bulguları ortaya koymaktadır. Phillips, farklı taleplere hitap eden mekanlar olarak tasvir edilen Shotesham ve Thornage bağlamlarının yeniden inşa aşamalarından geçmekte olduğunu ve bu süreçte rant ve farklı arazi kullanımlarının ortaya konmasının amaçlandığını iddia etmektedir. Sonuç olarak çalışma, bölgesel soylulaştırma komplekslerinin ortaya çıkışına işaret eden süregelen nüfus değişimi, mülk geliştirmeleri ve perakende ve eğlence alanındaki yatırımlarla soylulaştırılmış alanların gelişen doğasına vurgu yapmaktadır.

Philips (2008) ayrıca İngiltere'nin orta bölgelerinin kırsallarını kapsayan çalışmada kırsal soylulaştırmanın kültürel etkilerine değinmiştir. Soylulaştırılan bölgelerin yeşil alanlarının kapsamını ve biçimini değerlendirmeyi amaçlayan çalışmada kültür; klasik, tanımlayıcı, sembolik ve eleştirel olarak dört ana kavram bağlamında incelenmiştir. Bu kavramlardan her biri, kültürün sosyal dinamikleri ve kırsal çevre bağlamında çevreyle etkileşimleri nasıl etkilediğine dair farklı bir bakış açısı sunmayı vadetmektedir. Kırsal yerleşimlerdeki yeşil alanların anlaşılmasına vurgu yapılmasının nedeni olarak ise iki gerekçe sunulmaktadır. Bunlardan ilki, soylulaştırma süreçlerinin yeşil alanların kullanılabilirliği ve özelliklerini etkileyip etkilemediğini,

bunun da çevre ve toplum refahı üzerinde önemli etkileri olup olmadığını araştırmayı amaçlamaktır. Diğer bir nedense yeşil alan kavramına ilişkin sosyal, kültürel ve ekolojik boyutları içeren daha geniş kavramlara uzanan farklı perspektifleri tartışmaktır. Tartışmalar aynı zamanda doğa sonrası kavramına ve bunun yeşil alan çalışmaları ile nasıl bağlantılı olduğuna değinmektedir. Çalışmada nüfus verileri ve uydu görüntüleri ile belirlenen kırsallar kırsal özellikler, büyüme hızı, yeşil alan oranı ve kirlilik seviyeleri bağlamında gözlemlenmiştir. Sonuç olarak çalışma, kırsallardaki yeşil alanların kırsal kültürüne ve geleneklerine olan etkisinin önemine değinirken soylulaştırma ve nüfus artışı ile bu alanların kullanım amaçlarının değişmesinin kültürel yozlaşma tartışmalarına yol açabileceğini ifade etmektedir.

Hjort (2009) tarafından yapılan çalışmada, İsveç kırsallarındaki kırsal soylulaştırma ve göç bağlantısı tartışılmıştır. Çalışma, araştırmalarına özellikle orta sınıf bireyler tarafından tercih edilen ve hızlı bir şekilde nüfusu artmış kırsalları belirlemek için bölgelemeler yaparak başlamıştır. Bu doğrultuda çalışma alanları şehirler, çeperdeki kırsal alanlar, küçük kasabalar ve uzak kırsallar olarak gruplandırılmış ve çalışmanın odak noktası düşük nüfus yoğunluğu ile karakterize edilen uzak kırsal bölgeler olarak belirlenmiştir. Çalışmada coğrafi olarak düşük yoğunluğu belirlemek için CBS yöntemlerine başvurulmuş ancak kesin sonuç alınamamıştır. Saha araştırmalarında uzak kırsallarda yaşayan benzer eğitim ve gelir düzeyine sahip ve kentsel yaşam biçimine alışkın olan insanlar gruplandırılarak görüşmeler ve gözlemler yapılmıştır. Kırsal soylulaştırmanın dinamiklerini doğru yakalayabilmek adına farklı zaman noktalarında, farklı konumlarda sosyal hayata dair kriterlerin de ele alındığı analizlerden elde edilen sonuçlar oluşturulan modele bir değişken olarak dahil edilmiştir. Oluşturulan model daha önce kategorize edilen çalışma bölgelerine uygulanmış ve İsveç kırsallarında artan göçmenlerin özelliklerinin birbirlerine benzer olduğu, ancak yaşam biçimlerinin ve kırsal adaptasyonlarının farklılık gösterdiği sonucuna varılmıştır. Çalışma sonuç olarak kırsal soylulaştırmanın varlığı, devamlılığı ve kırsalların geleceği için sadece göç ve gözlem sonuçlarından daha fazla veriye ihtiyaç duyduğunu ortaya koymaktadır.

Guimond ve Simard (2010) Quebec'te bulunan Brome-Missisquoi ve Arthabaska üzerinde yaptığı çalışmasıyla soylulaştırmanın ortaya çıkışında ve sürecin gelişmesinde yer alan aktörlerin çeşitli temsillerini araştırarak, Kanada'daki kırsal soylulaştırma araştırmaları konusundaki boşluğu gidermeyi hedeflemektedir. Çalışma, seçilen iki kırsal bölge üzerinde yeni gelenler, uzun süredir ikamet edenler, yerel ve

bölgesel topluluk kuruluşlarının yöneticileri ve belediye yetkileri olarak sınıflandırılan aktörlerle yapılan görüşmeler aracılığıyla kırsal soylulaştırmanın bölgede yansımalarını ele almaktadır. Görüşmeler aracılığıyla elde edilen bilgiler ise sosyodemografik etkiler, konut ve ekonomik etkiler, toplumsal ve kültürel değişimler, fiziksel, çevresel ve politik sonuçlar olarak dört ayrı başlıkta tartışılmaktadır. Quebec'teki farklı bölgeler arasındaki karşılaştırmalar ve birincil veri setleri ile birlikte soylulaştırma belirtilerindeki değişkenliklere değinen çalışmada tarihsel ve düzenleyici araştırmaların eksikliğini vurgulamaktadır. Çalışma, kentsel soylulaştırma teorilerinin kırsal bağlamlara uygulanmasında sınırlamaların kabul edilmesi ancak daha incelikli bir yaklaşımın savunulması ve soylulaştırma sürecini anlamada yerel ve bölgesel bağlamları dikkate almanın önemini vurgulamasıyla kırsal soylulaştırmanın anlaşılmasına yönelik katkılar sunmaktadır.

Bryson ve Wyckoff (2010) tarafından yapılan çalışmada Eski Batı ve Yeni Batı ikilemine odaklanarak kırsal Batı Amerika'daki ekonomik, kültürel ve çevresel değişimler kırsal soylulaştırma bağlamında tartışılmıştır. Bryson ve Wyckoff, Hamilton Montana ve Anaconda Montana üzerinde yaptığı çalışmanın hedefi sermaye yatırımının değişen coğrafyalarının, kırsal soylulaştırma süreçlerinin ve doğanın bölgedeki kalkınma üzerindeki etkisini değerlendirmektir. Bu doğrultuda Batı Amerika'nın kırsal kesiminde sermaye yatırımının soylulaştırma ve topluluk kimliği arasındaki ilişkisini analiz etmek için söz konusu iki bölgeye ait yatırım raporları, bölge potansiyelleri üzerine yapılmış geçmiş çalışmalar ve bölge halkı ile yapılan röportajlar derlenmiştir. Farklı kültürel geçmişe ve doğa algılarına sahip yeni sakinlerin topluluk kimliğinin yeniden tanımlanması sürecinde ortaya çıkan çatışmalar ve sosyal değişikliklere değinen çalışma, farklı kırsal ortamlarda kültürel, ekonomik ve doğal çevre kavramlarının kırsal soylulaştırmanın başarısına veya başarısızlığına göre değişimini vurgulamaktadır.

Stockdale (2010) çalışmasında İskoçya'da kırsal soylulaştırmanın görüldüğü alanlardaki coğrafi çeşitlilik üzerine araştırmalarda bulunmuştur. Stockdale kırsal alanlarda ulaşım türleri ve nüfus üzerine bir ayırım yapmış ancak Phillips (2005) tarafından ortaya konulan 'her kırsal soylulaştırmada nüfus sayısında değişim görülmeyebilir' tespiti göz önünde bulundurarak çalışma merkezine nüfus sayısını değil doğrudan soylulaştırıcıları almıştır. Stockdale, nitel araştırma yöntemlerinin ağırlıklı olduğu kırsal soylulaştırma alanında nicel yöntemlerle yeni bir bakış açısı getirmeyi hedeflemiştir. Bu doğrultuda sadece nitel araştırma yöntemleri kullanan ve sosyal sınıf

ayırımlarını göz ardı eden çalışmaları eleştiren Stockdale, niceliksel veri setlerinin doğruluğunun ispatında bir değişken bulunması gerekliliğini ve bu bağlamdaki değişkenin soylulaştırıcıların sosyal sınıf grupları olduğunu savunmaktadır. Bu amaçla soylulaştııcı kesimin gelir seviyesi başta olmak üzere yaş, cinsiyet, eğitim düzeyi gibi verilerle oluşturulan gruplarda gelir dağılımına göre İskoçya'nın kırsallarında genel bir yayılım görülmüş ve bu farklılıklarda yüksek gelir seviyesindeki kesimin ulaşım ve konut açısından daha dezavantajlı kırsalları tercih ettiği tespit edilmiştir.

Leebrick (2015) yaptığı çalışmasında Appalachia'nın güneyindeki kırsallara odaklanarak kırsal soylulaştırmayı ve soylulaştırmanın bölgesel turizm gelişimiyle olan bağlantılarını daha iyi anlamak için teorik kavramsallaştırmalar sağlamaya odaklanmıştır. Bu amaç doğrultusunda kırsal soylulaştırma olgusuna ve bölgesel turizm gelişimi üzerindeki etkilerine ilişkin veri toplamak amacıyla röportajlar ve katılımcı gözlemlerine ek olarak etnografik yöntemler de kullanılmıştır. Ekonomik olarak yerel halkın yoksulluk seviyesinde bir değişme olmadığını ve konut fiyatlarının artışından olumsuz etkilendiğini belirten Leebrick, yaratılan istihdam olanaklarının da göçmenler tarafından değerlendirildiğini iddia etmektedir. Çalışma, kırsal alanlara yeni gelen varlıklı kişilerin toplum temelli kuruluşlara ve kalkınma projelerine özel sermayeyle katkıda bulunmalarınınsa başarısız yerel ekonomilere bir çözüm olarak sunduğunu ancak bu çözümlerin sınıf yapılarını güçlendirdiğini ve ekonomik farkı olumsuz olarak açtığını ortaya koymaktadır.

Lu, Rao ve Duan (2022) kırsal soylulaştırmanın Çin'in geleneksel kültürdeki etkilerinin Xixinan Köyü üzerindeki etkileri üzerine yaptıkları çalışmada ülke genelindeki nüfus artışına vurgu yapmıştır. Hızlı kentleşme ve kırsal yaşam koşullarının iyileştirilmesinin kırsal alanları savunmasız bıraktığını iddia eden çalışmada nüfus artışının peyzaj, ekonomik ve kültürel değişimlere etkileri karşılaştırılmıştır. Xixinan Köyü'ndeki kırsal soylulaştırmanın incelenmesinde nitel araştırma yöntemleri benimsenmiştir. 2019 yılında Xixinan'a yapılan üç saha araştırmasında arazi, mimari, endüstriyel gelişim ve yaşam tarzı gibi konularla ilgili veriler toplanmıştır. Saha araştırması sırasında göçmenler, turistler, geri dönen göçmenler, yerel halk ve yereldeki idari merciden oluşan 60 kişilik grupla derinlemesine görüşmeler yapılmış ve bu görüşmelerde göç motivasyonları, yerel kültür algıları, köyün eski ve yeni sakinleri arasındaki etkileşim, kırsal yönetim ve turizm gelişimi üzerine sorular yöneltilmiştir. Saha araştırmasından elde edilen bilgiler doğrultusunda verilere dayalı teorik bir çerçeve geliştirmek amacıyla kırsal soylulaştırma ile ilgili kalıplar, temalar ve

kavramlar üzerine bir üçleme yapılmıştır. Xixinan Köyü'ndeki kırsal soylulaştırmanın mekânsal etkileri ArcGIS programı aracılığıyla haritalandırılmıştır. Çalışmada saha araştırmaları ve röportajlar aracılığıyla toplanan birincil verilere ek olarak yerel medyadaki haber metinleri ve video arşivleri ikincil kaynak olarak kullanılmıştır. Çalışma, kırsal soylulaştırmanın kentlerdeki koşullardan başladığını ve hükümet politikaları ile desteklendiğini ancak ani göç ve ekonomik değişimlerin kırsal hayatın gidişatını yıprattığını tespit etmiştir.

Ma ve Su (2023) çalışmalarında Kuzey ve Güneydoğu Asya arasındaki zıt hükümet yaklaşımları doğrultusunda turizm ve eğlence sektörlerinin yönlendirdiği kırsal soylulaştırmayı ele almaktadır. Çalışmada turizm odaklı kırsal soylulaştırmanın yorumlanması amacıyla birincil verilerin elde edilmesi için dört turdan oluşan görüşme ve saha çalışması gibi nitel yöntemlere başvurulmuştur. Çalışma kapsamında görüşme yapılan kişilerden elde edilen bilgiler akademik kaynaklar ve medya yayınları ile desteklendi ve bu bilgilerle birlikte yerel yönetimlerin soylulaştırmadaki rolünü incelemek için yapılan incelemeler tematik bir analizde birleştirilmiştir. Çalışma, tüm bu analizler doğrultusunda kırsal soylulaştırmanın politikadan ayrı düşünülemeyeceğini vurgulayarak yerel yönetimler için üç aşamalı bir model önermekte ve ulusal çapta böyle bir metodun uyarlanması mümkün olmayacağını da belirtmektedir.

2.1. Kırsal ve Kırsal Alana İlişkin Tanımlar

Kırsal, tarih boyunca demografik, ekonomik ve politik çevreyle birlikte gelişen ve dönüşen, bünyesinde hem somut bir alanı hem de kültürel bir olguyu ifade etmektedir. Sanayi devrimi sonrası hızla büyüyen kentler, teknolojik gelişmeler ve ulaşım kolaylığı ile hangi alanın kırsal alan olarak tanımlanacağı karmaşık bir soruya dönüşmüştür. Kırsal Sorunların tespit edilebilmesi ve çözüme kavuşturulabilmesi için kırsal alana ilişkin doğru tanımının yapılması önemlidir. Kırsal ve kentsel alan ayrımının yapılmasına yönelik çeşitli kurum, kuruluş ve kişiler kırsal alanların farklı karakteristik özelliklerini ele alarak tanımlamalarda bulunmuştur. Öne çıkan kabul ise kırsal alanlarda çeşitliliğin ve değişkenlerin birbirinden ayrışması nedeniyle kırsal alana dair tek bir tanımlama yapılmasının doğru olmayacağı ancak genel sınırlar ile açıklanabileceği yönündedir (Gülümser vd., 2011).

OECD tarafından kırsal alanlar nüfus yoğunluğu ve ekonomik sektör baz alınarak tanımlanmıştır. Öncelikle nüfus yoğunluğu olarak km² başına 150 kişi ve

altında olan yerleşimler kırsal olarak tanımlanmakta ve bu alanlardaki nüfus yoğunluklarına göre bölgeler sınıflandırılmaktadır. Nüfusun %50 ve daha fazlasının kırsal alanda yaşadığı durumda ağırlıklı kırsal alan, %50-15 arasında olan durumda ara kırsal ve %15'inden daha az kırsal nüfus yoğunluğu olan alanlar ağırlıklı kentsel alanlar olarak sınıflandırılmaktadır (OECD, 2016). Eurostat kriterlerine göre ise toplam nüfusu 5 bin ve altında ve km² başına düşen nüfus yoğunluğunun 300 kişi ve altında olan alanlar kırsal olarak tanımlanmaktadır (Eurostat, 2018).

Kırsal alanın bir arazi olarak kabul edildiği durumlarda metropoliten alana uzaklık, bitki örtüsü, arazi şekilleri ele alınarak tanımlamalar yapılmış ve kentsel alan dışında kalan dağ, bayır ve ormanlık alanların da içinde olduğu seyrek yerleşim yerleri kır olarak tanımlanmıştır. Cloke (1977) tarafından oluşturulan kırsallık indeksi kırsalın nüfus yoğunluğu, göç ve demografik yapısı, yerleşim deseni ve uzaklık kriterlerini kullanarak kırsal alanların niceliksel yöntemlerle tanımlanmasını sağlamıştır. Clout (1984), kırsalın düşük nüfus yoğunluğu, hizmet ve altyapı yönünde noksanlığı, gelişmiş sosyal yapı, yerel tarımsal üretime dayalı istihdam konularına değinerek kırsalın sadece mekânsal özelliklerine değil sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklerini vurgulamıştır.

Benzer şekilde Ilbery (1998) kırsallık kavramında kırsal mekanın kimliklendirilmesinde karakteristik özelliklerin ve kimlik parametrelerinin, kırsalın arazi özellikleri ile birlikte incelenmesinin karmaşık bir yapı oluşturulduğundan bahsetmiş ve kırsalın özelliklerinden bahsederken göreceli düşük nüfus yoğunluğu, açık alanlar, arazi kullanım durumu ve merkezlere erişim eksikliğinin yanı sıra altyapı ve şebeke yetersizliği, tarım dışı sektörlerde çalışan istihdam oranının düşüklüğü ve nüfusun kendi içindeki sosyal ilişkilerinin de hesaba katılması gerekliliğini vurgulamıştır. Tekeli (2016) kırsal alanın kentsel olmayan alan olarak tanımlanmasını eksik bulmuş; kır ve kentin birbirinden beslenen, kesin sınırlar konulamayan ilişkilere sahip olduğu ve dolayısıyla birbirinden ayrı tanımlanamayan kavramsal alanlar olduğunu savunmuş ve kırsal alanların karmaşık yaşayan olgusunun önemine vurgu yapmıştır. Nitekim teknolojik gelişmeler, ulaşım ve üretim araçlarında görülen değişimler literatürde kırsal alanın mekânsal özelliği üzerinde yoğunlaşan tanımlamaların yerini değişen karakteristik özelliklerine ve dinamiklerine dair çalışmalar almıştır.

Kırsal alanların değişken yapısından dolayı sadece mekânsal ve ekonomik unsurlarla tanımlanmasının yetersiz kalacağı, kırsalın mekânsal ve ekonomik yapısına ek olarak sosyal ve politik bağlantılarıyla birlikte bütüncül bir bakış açısının ele

alınmasını zorunlu kılmıştır. Son otuz yılda bölge planlama çalışmaları arasındaki önemli yaklaşımlardan biri olan yeni bölgecilik yaklaşımı, ekonomik ve sosyal yapıdaki değişimlerin mekân üzerindeki etkilerine dayanan tartışmalara dayanmaktadır. Bu tartışmalarda odak konu kentsel alanlarken, kırsal bölgelerin değişen ekonomik şartlar altında ortaya koyabildiği dirençlilik ve esneklik, güçlü sosyal yapı ve farklı sektörel aktiviteler için uygun doğal kaynaklar sunabilmesi tartışmalara kırsal alanları da dahil etmiştir. Yeni bölgeci yaklaşımın kırsal alanlara bakış açısı; sanayi devrimi sonrası ortaya çıkan problemlerin çözümü için kırsal alanı alternatif olarak gören ekolojik bölgecilikten, kırsal alanı mekânsal, niceliksel analizler ile açıklamaya çalışan bölge biliminden ve kırsal alanlardaki güç ve sosyal ilişkilere odaklanan Marksist yaklaşımdan farklıdır. Yeni bölgecilik, özel coğrafi bölgelere odaklanan ve bu bölgelerdeki yapıları bütüncül olarak ele alan, kapsayıcı analiz metotlarını kullanan, her bir bölgeye bilimsel, çözüm odaklı öneriler getiren bir yaklaşımdır (Wheeler, 2002; Karakayacı, 2018). Bu yaklaşımda mekân sadece bir arazi parçası ve üretime yönelik sunduğu alan olarak görülmemekte; sosyal ilişkileri, potansiyelleri, ekonomik, tarihsel ve kültürel çeşitlilikleri ve bilgi birikimiyle bütüne odaklanarak ilişkisel boyutta değerlendirmektedir. Bu bağlamda kırsal alanlar sadece bünyesinde sınırlı ekonomik üretim ve sosyal ağları barındıran geleneksel mekanlar olmaktan çıkmış ve ekonomik ve sosyal ilişkilerin karmaşık yapısına ev sahipliği yapan alanlar olarak incelenmeye başlanmıştır (Mahon, 2007; Karakayacı, 2018). Bu karmaşık yapı yaşam biçimi, yapısal örgütlenme, sosyal ilişkilerin üretildiği mekanlar, ekonomik faaliyet biçimleri, arazi kullanım biçimleri ve kırsal özel bölgelerin ihtiyaçlarının biçimlendirilmesine kadar birçok süreci kapsamaktadır. Bu kapsam, kırsal alana yönelik tartışmalarda mekânsal ve üretimsel bağlam genişletilerek sosyal ağlar ve değişim süreçlerinin dahil edilmesine neden olmuştur. Evrimci ekonomik coğrafya yaklaşım temelinde yer alan rutinler, yol bağımlılığı, artan getiriler ve fırsatlar değişkenler, teknolojik gelişmeler, bilgi dışsallıkları ve yayılmaları gibi süreçlerle incelenmektedir. Bu anlayış, kırsal alanlara yönelik tarımsal üretimle sınırlandırılan ekonomik faaliyetlerin yanı sıra kırsal alanların imalat ve hizmet faaliyetlerini de barındıran, dinamik ve modern üretim alanları olarak görülmesi gerekliliğini vurgulamaktadır (Hassink vd., 2014; Karakayacı, 2018).

2.2. Kırsalın Değişim ve Dönüşüm Süreci

Küresel çapta meydana gelen birbiriyle bağlantılı, çok yönlü ve köklü değişim süreçleri kırsal alanları da etkilemiştir. Küreselleşme, teknolojik gelişmeler, neoliberal politikalar ve kırsal alan üzerine artan çalışmalarla birlikte 20. yüzyıldan itibaren kırsal alanlar sosyolojik, ekonomik ve mekânsal değişim süreçlerinden geçmiştir. Bu değişimler literatürde kırsal yeniden yapılandırma olarak adlandırılmıştır.

2.2.1. Sosyolojik Değişim Süreci

Toplumsal sosyoloji, kırsal ve kentsel olmak üzere iki kategoriye ayrılmaktadır. Bu ayrım, kendi aralarında etkileşim halinde olsalar da her birinin diğerinden farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Kırsal, mekânı olduğu kadar bir kültürü de temsil etmektedir. Bu kültür kendi içerisinde güçlü sosyal bağlıkları ve korunarak aktarılan gelenekleri bünyesinde barındırmaktadır. Kırsaldaki sosyal yaşam, kentsel alanlardaki sosyal yaşamın kentsel olaylar etrafında şekillenmesi gibi, kırsaldaki değişimlerle birlikte gelişir ve evrilir. Her iki durumda da ortam, sosyal yaşamı doğrudan ve dolaylı olarak etkilemektedir. Kırsal sosyal yaşam; meslekli, çevresel, topluluk büyüklükleri, nüfus yoğunlukları, nüfusun dağılımı, sosyal hareketliliklerdeki farklılıklar, sınıflaşma ve sosyal etkileşim konularında kentsel sosyal yaşamdan farklılık göstermektedir.

Kırsal alanlarda yaygın göç deseni 20. yüzyılın ortalarına kadar kırsal alandan metropoliten alanlara doğru olmuştur. Ancak kırsal ekonomideki sektörel ve mekânsal bağımlılıklardaki değişimler, ulaşım ve altyapıdaki iyileştirmelerle birlikte kentsel ve kırsal alanlar arasındaki göç hareketi tersine dönmüştür. Farklı faktörlerle beslenen göç desenleri kırsal alanlardaki nüfus yapısını, dolayısıyla sosyokültürel ve ekonomik özelliklerini değiştirmiştir. Kırsal alanda değişen nüfus yapısı kırsal alanlardaki sosyal yapıyı değiştirmiş, yabancılık ve yerlilik gibi kavramların kırsal sosyal ilişkilerde görülmesine neden olmuştur (Başaran-Uysal vd., 2012). Kırsal alanda kentsel yaşam biçimi sürdüren, tarım, hayvancılık gibi kırsal alanlarla özdeşleşmiş faaliyetlerde bulunmayan veya sınırlı üretim yapan bir kesim ortaya çıkmıştır. Kırsal alanlardaki bu değişim, farklı tetikleyici unsurlar dikkate alınarak incelenmiştir. Bu değişimi açıklamak için refah göçü, karşıt kentleşme ve kırsal soylulaştırma gibi kavramlar kullanılmıştır (Moss, 2004).

Refah göçü, kentsel alanlarda görülen kirlilik, trafik, yüksek yaşam maliyetleri gibi sorunlardan daha yüksek kalitede çevresel koşullarda yaşamak amacıyla kentsel alanlardan kırsal alanlara taşınan insanların göçünü tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu göçle birlikte elde edilmek istenen refah, her kırsal alanın sunabileceği çeşitli kaynaklarla değişmektedir. Moss (2004) refah göçmenlerini doğal peyzaj alanları içerisinde dinlenmeye gelen, ekonomik olarak aktif ve genellikle iyi gelişmiş bilgi ve iletişim destek sistemine sahip ve seçtikleri yeni yaşam alanlarına kolay erişime ihtiyaç duyan lüks göçmenler topluluğu olarak tanımlamaktadır. Göçmenler, kentteki hayatlarından edindikleri deneyimleri kırsal alana taşıyarak kırsal alanlarda olumlu ve olumsuz gelişmelere neden olurlar. Olumlu etkiler arasında ekonomik, kurumsal ve fiziksel altyapının güçlendirilmesi yer alırken olumsuz etkiler arasında yerel sosyal ve sağlık hizmetleri sistemleri, çevresel kaynaklar, kültürel ve eğlence tesisleri, perakende satış hizmetleri ve konutların kapasitesi üzerinde büyümeyle ilgili öngörülemeyen stresler, sosyal ilişkilerde bozulmalar, güven ortamının azalması, eğitim seviyesi farkının oluşması gibi sorunlar yer almaktadır (Williams & Gill, 2004).

Mevsimsel turizm ve refah göçünün bağlantısı literatürde sıklıkla tartışılmıştır. Göçmenler çoğunlukla turist olarak gittikleri kırsal alana yerleşme eğilimi göstermektedirler. Ancak buna rağmen turizm, refah göçünün bir parçası olarak görülmemektedir. Turistler kırsal alanı genellikle ikamet etme veya geçimini sağlama niyeti olmadan ziyaret ederken, göçmenler kalıcı, mevsimsel veya aralıklı olarak yerleşmeyi planlamaktadır. Ayrıca göçmenler işlerini kırsal alanlara aktarabilir, yeni işler ekleyebilir veya yaratabilir, ticari faaliyetlerde bulunabilir. Yaptıkları ekonomik katkı ile kırsal hayata uyum sağlayabilmekte, yerlilerle iletişimi güçlendirmekte ve sosyal hayatın bir parçası olabilmektedirler (Moss, 2004).

2.2.2. Ekonomik Değişim Süreci

Küreselleşme, dünya pazarında artan rekabet, artan çevre bilinci ve gelişmiş ülkelerin hizmet sektörlerine yönelmesi yalnızca kent merkezlerinde değil, kırsal alanlarda da ekonomik değişimlere neden olmuştur. 21. yüzyılın başlangıcından itibaren üretime dayalı faaliyetlerin öneminin azalması, tamamen üretime dayalı kırsal alanların ekonomisinde büyük bir etki yaratmıştır. Her ne kadar kentsel alanlarda kırsal ürünlere talep artmış olsa da bu etkiyle birlikte kırsallar artık sadece üretim alanı olarak değil, yerinde tüketim ve rekreasyon alanı olarak da görülmeye başlanmıştır. Bu değişim,

Üretim ve tüketimdeki değişkenliklerle birlikte yeni mekânsal ilişkiler ve hizmet ekonomilerinin kümelenmesi gibi eşitsiz ve sıklıkla öngörülemeyen gelişmeler yaratmaktadır. Meydana gelen bu değişimleri kavramsallaştırmak amacıyla pek çok çalışma yapılmıştır. Üretim sonrası kırsal alan ve kırsal alanın metalaştırılması ne çıkan teoriler arasındadır (Evans vd., 2002; Mather vd., 2006).

İkinci Dünya Savaşı sonrası, kapitalist ülkeler, tarımsal üretimi en üst seviyeye çıkarmak, gıda güvenliğini artırmak ve kendine yetebilmek için kırsal kesimlerde girdi sübvansiyonları, fiyat garantileri ve kalkınmayı desteklemelerde gibi yapısalcı faaliyetlerde bulunmuştur (Marsden, 1998). 1980’lerde neoliberal ekonomilerin yaygın olduğu dönemde tarımsal üretimin sosyal ve ekonomik maliyeti ve yoğun tarımsal üretimin çevresel zararları tartışılmaya başlanmıştır. Bu tartışmaların ardından post-yapısalcı yaklaşım, 1990’larda kırsal coğrafyacılar tarafından modern tarımdaki değişiklikleri ve eğilimleri açıklama ve teorileştirme girişiminde yönelik bir kavram olarak ortaya konulmuştur. Bu dönemde tarımsal üretimde fırsatlara, ekosisteme ve kültürel peyzaj unsurlarının korunmasına yönelik bir talep oluşmuştur. Bu tutumla post-yapısalcı, kırsalın işlevinin sadece gıda üretimi olarak algılandığı ve tarımsal üretimin arttırılmasının diğer tüm hususların üzerinde gören bir tarımsal örgütlenme olan yapısalcılığa eleştiri getirmiş ve yapısalcılığın zıttı olarak literatürde yer almıştır. Yapısalcılıkta tarım, yüksek girdi ve çıktılara sahip yoğun retimken, post-yapısalcılık tarımı çevreye duyarlı, yüksek verime dayanmayan ve çiftçilerin arazilerini tarım dışı bir şekilde kullanmalarına yönelebilecekleri bir anlayış olarak görmektedir (Ilbery, 1998).

Değişen bakış açısında kırsalın yeri, rolü ve sınıflandırması ile ilgili çeşitli görüşler ortaya konulmuştur. Kırsallarda görülen bölgesel ve yerel değişimlerle birlikte gelişen kırsalın rolü ve gücü; tarımsal ve ekonomik faaliyetlerle konut ve yerleşim gibi konuların farklılaşmasına neden olmaktadır. Murdoch ve Marsden (1994), farklılaştırılmış kırsal tipolojileri üzerine yaptıkları çalışmada, kırsalları kırsal alanlardaki farklı değişim süreçlerinin mekânsal sonuçlarını temsil eden dört tipoloji sınıfı altında değerlendirdiler: korunan kırsal alan, tartışmalı kırsal alan, paternalist kırsal alan ve müşteri odaklı kırsal alan. Korunan kırsal alan, kentsel alanlara en yakın ve erişilebilen, kalkınma karşıtı ve korumacı bir yapı sergileyen kırsal alanlardır. Keskin koruma anlayışını, planlama süreçlerinde karar vericilere karşı empoze edebilen güçlü orta sınıf kesime sahiptir. Bu kesimin taleplerine ek olarak bu kırsal alanlar eğlence, sanayi ve konut gibi yeni geliştirme faaliyetlerine yönelik yatırımcılar tarafından yüksek

talep görmektedir. Tartışmalı kırsal bölge, ana ulaşım hatlarının dışında kalan ve rekabetçi doğal unsurlara sahip olmayan kırsal alanlardır. Bu kırsal alanlarda kalkınmaya yönelik politik görüşlerde toprak sahipleri önemli rol oynamaktadır. Ancak toprak sahiplerinin kalkınma projelerini desteklerken yeni gelenlerin kırsal alan özelliklerini korumada ısrarcı olması bu kırsal alanlarda çatışma ortamı oluşmasına neden olmaktadır. Paternalist kırsal alan, geniş özel mülklerin ve çiftliklerin hala hâkim olduğu ve kalkınma sürecinin yerleşik arazi ve mülk sahipleri tarafından işgal edilen çiftlikler tarafından şekillendirilen kırsal alanları ifade eder. Çiftliklerin ve mülklerin birçoğu gelir konusunda belirsizliklerle karşı karşıya kaldığı için mülk sahipleri yeni gelir kaynakları arayışına girmektedir. Mülklerine ilişkin uzun vadeli yönetim planlarına sahip olmalarından dolayı kalkınma baskılarına maruz kalmaktadırlar. Müşteri odaklı kırsal alanlar ise tarımın ve tarımla ilişkili siyasi kurumların hala güç sahibi olduğu ancak çiftçiliğin ve kırsal ekonominin geri kalanının büyük çoğunlukla yalnızca devlet sübvansiyonu ile sürdürülebildiği uzak kırsal alanlardır. Kırsal kalkınma süreçleri geleneksel olarak çiftçilik, toprak mülkiyeti, yerel sermaye ve yatırımcılarla yakın temas içinde olan devlet kurumlarının hakimiyetindedir. Çiftçilerin, kalkınma sistemlerine bağımlı halde olmalarından dolayı tarımsal faaliyetlerin devlet veya dış yatırımcılar tarafından desteklenerek sürdürülmektedir (Murdoch & Marsden, 1994; Marsden, 1998).

Yapısalcı kırsaldan post-yapısalcı kırsala geçiş, tarımdaki modernizasyon ve sanayi faaliyetleriyle birlikte artan ürün çıktısının kırsalın ekonomik kalkınmasına katkı sağlaması olarak tanımlanmaktadır. Kırsal alanlar yapısalcı anlayışa göre yoğunlaşma, uzmanlaşma ve odaklanma; post-yapısalcı anlayışa göre ise yayılma, çeşitlenme ve dağıtım konularıyla ilişkilendirilmektedir (Ilbery, 1998). Wilson (2001) post-yapısalcılığın boyutlarını; ideoloji, aktörler, gıda rejimleri, tarımsal üretim, tarım politikaları, tarım teknikleri ve çevresel etkiler olarak sınıflandırmaktadır. Ancak Holmes (2002), Wilson'un boyutlar dizisinin Batı Avrupa odaklı olduğuna ve kırsal alanlardaki karakteristik çeşitlilik nedeniyle her kırsal alanda geçerli olmadığını iddia etmektedir. Holmes, Tarımsal üretimin sektörel ağırlığının daha az olduğu bölgelerde çiftliğe dayalı unsurların geçersiz olabileceğini ifade etmektedir. Wilson ve Rigg (2003) post-yapısalcılık kavramını gelişmekte olan bölgelerdeki modern tarımsal değişimi anlamak için kullanıp kullanılmayacağını görmek amacıyla güney kırsalında uyguladılar. Analiz, post-yapısalcılığın; politika değişikliği, organik tarım, kentleşme karşılığı, çevre STK'larının politika oluşturma sürecine dahil edilme durumu, kırsal

kesimin tüketim anlayışı ve çiftlik dahilinde çeşitlendirme faaliyetleri olmak üzere daha geniş altı özelliğe dayanmaktadır. Çalışma sonuç olarak post-yapısalcı ve küreselleşme kavramlarının kesin bir şekilde uyumsuz olmadığı ancak Güney kırsallarında belirli koşulları ele almak için çevreyi dahil eden teorik yaklaşımların geliştirilmesinin gerekli olduğunu ve ‘post-yapısalcı’ kavramının büyük ölçüde Kuzey perspektifinden, “topraksızlaşma” kavramının ise Güney perspektifinden geliştiğini vurgulamaktadır. McCarthy (2005) de yapısalcılığın kırsal alanlarda hala varlığını sürdürdüğünü, bu nedenle genelleştirilmiş sınıflandırmaların Batı Avrupa dışındaki alanlarda geçerliliğini yitirebileceğini ileri sürmüştür. Post-yapısalcı yerine neoliberal reformların doğrudan bir sonucu olarak nitelendirdiği çok işlevsellik kavramının daha uygun olacağını öne sürmüş ve kırsal alanlarda meta üretiminin önemini ve kırsal alanlardaki sosyokültürel ve mekânsal farklılaşmayı vurgulamıştır.

Kırsal alanlarda yaşanan ekonomik değişimleri açıklamak amacıyla kullanılan diğer bir terim ise kırsalın metalaşmasıdır. Metalaşma, değişim değerinin kullanım değerinin önüne geçmesi olarak tanımlanmaktadır. Nesneler, kullanım değerlerinin ötesinde bir değişim değeri kazandığında ve alınıp satılabildiğinde meta haline gelir (Best, 1989). Kırsalın metalaşması, kırsal alanların birincil üretim faaliyetinin tarımsal üretimden çıkıp, geleneksel olmayan kırsal mal, hizmet ve deneyimlerin üretim ve satışının yapıldığı alanlara dönüşmesi olarak tanımlanmaktadır. Perkins (2006) sermaye biriktirmeye çalışan, ulusal ve uluslararası destek mekanizmaları aracılığıyla politik düzenlemelerden geçen ve üretim uygulamalarında küresel trendlere ayak uyduran kırsal alanlarda metalaşmanın kaçınılmaz olduğunu iddia etmektedir. Kırsalın bir fikir ve yaşam tarzı olarak yansıtıldığı metalaşma sürecinde kırsal algısının korunduğu, ancak bu algı yaratılırken gerçek mekân olan kırsal alanların üretim süreçlerinde, sosyal ilişkilerinde ve kırsal peyzajda değişimler geçirmektedir (Perkins, 2006).

2.2.3. Mekânsal Değişim Süreci

Kırsal alanlarda meydana gelen yapısalcıdan post-yapısalcıya ve endüstriden post-endüstriyele gibi işlevsel değişiklikler, bu alanların sosyal ve fiziki mekân yapısında sürekli bir dönüşüm yaşamasına neden olmaktadır. Bu dönüşümlerin çoğu, kentsel ve tarım dışı çıkarların kırsal alan ve yaşam tarzları üzerinde artan etkisinden kaynaklanmaktadır.

Kırsal alanlarda yaşam standartlarının kentsel alanlara kıyasla düşük olması, istihdam olanaklarının sağlanamaması ve tarımsal faaliyetlerde modernizasyonla birlikte işgücüne bağımlılığın azalması gibi nedenler dünya çapında kırsal nüfusun azalmasına yol açmıştır. 1950'li yıllarda %70'in üzerinde olan kırsal nüfus oranı ilk kez 2010'lara gelindiğinde %50'nin altına düşmüş ve güncel verilere göre kırsal nüfus oranı %43,4 seviyesine gerilemiştir. Kırsal nüfustaki azalma trendi, kırsal alanların yatırımlarda öncelik alamamasına, böylece tarımsal üretimin giderek azalmasına ve kırsal alanların boşalma tehlikesiyle yüzleşmesine neden olmaktadır (HYDE, 2023).

Ancak kentsel alanlarda karşılaşılan çevre kirliliğinde, trafikte, yaşam maliyetlerinde artış ve yaşam standartlarında düşüşle birlikte kırsal alanlar kentsel nüfusun göçüne ve farklı kullanımlara açık hale gelmiştir. Kentsel nüfusun belirli kesimlerinin kırsal alanlara göç etmesiyle birlikte birçok yeni işlev ve kentsel hizmete yönelik taleplerde artış görülmektedir. Bu yeni talepler öncelikle tarımsal ve ormanlık alanlarda yoğunlaşmıştır (Halfacree & Boyle, 1998). Değişen nüfus dinamikleri aynı zamanda kırsal peyzaj ve mülkiyet hareketlerini etkilemektedir. Terk edilen tarımsal araziler dışında arazi kullanım şekilleri değişiklik göstermektedir ancak mekânsal değişimi tetikleyen en büyük unsur yaşam tarzlarındaki farklılıktır. Bu farklılık, kırsal alanlarda tarım dışı ve kentsel çıkarların oluşmasına ve kırsal mekânda daha önce ayrılmamış üretici ve tüketici kesimin iki ayrı topluluk hale gelmesine neden olmaktadır (Sylvain & Domon, 2003).

Ayrışan ve kimliğini yitiren geleneksel kır yapısı, yeni yapı tiplerine ve kalkınma amacıyla yapılan büyük ölçekli projelere açık hale gelmektedir. Dönüşüm dinamiğinin bir parçası olan kırsal alanda kalkınma projeleri hız kazanmakta ve yapılı çevreyi de bu sürecin bir parçası haline getirmektedir. Kentleşme, kentsel büyümeyi ifade ederken günümüzde artık bu olgu kırsal kesimdeki süreçleri de etkilemektedir. Mekandaki fiili değişiklikler konut, altyapı geliştirmeleri ve endüstriyel arazi kullanımlarının artması gibi kentleşme faaliyetlerinden kaynaklanmaktadır. Kentleşme faaliyetleri çoğunlukla yerel koşulların ötesinde sosyal ve ekonomik destekler aracılığıyla yürütülmektedir. Bu destekteki asıl amaç, kırsal kalkınmayla birlikte kentsel alanlarda görülen gıda, ulaşım ve enerji ihtiyaçlarını gidermektir. Kırsal alanların, kentsel ihtiyaçları gidermek için bir arazi olarak kullanılması yeni bir durum değildir. Ancak yenilenebilir ve temiz enerjiye olan ihtiyacı çözmeye yönelik projelerin kırsal alanlarda yer seçmeleri kırsal alanları ekonomik, sosyal ve çevresel boyutta etkilemektedir (Pujiriyani vd., 2021).

İstihdam artışı ve kırsal alanları cazibe merkezi haline getirmeyi hedefleyen projeler, kırsal konut stoğunda kitlenmelere ve geleneksel konut yapısının dışında konut taleplerine yol açabilmektedir. Çevresel düzenlemeler, yaşam standartlarında iyileştirmeler sağlasa da kırsalın organik yapısını tehdit edebilmektedir. Bu projeler aynı zamanda kırsal yapıda hızlı değişimlere yol açmasıyla birlikte yerleşim yerlerinin bütünlüğüne zarar vererek yerinden etme sorununu beraberinde getirebilmektedir. Kırsal desene yabancı olan projeler, istihdam ve yaşam standartları konularında olumlu gelişmeler sağlasa da çevre desenine uyumsuz yapılaşma ve geleneksel yaşamda farklılaştırma gibi sorunlara da yol açabilmektedir. Kırsal alanların kademeli nüfus azalışının ardından çeşitli motivasyonlarla kıra geri dönüş trendinin görülmesi, kırsal alanların kırılğan yapısını tehdit etmektedir (Fuggie & Smith, 2000).

2.3. Kırsalda Ortaya Çıkan Yeni Kavramlar

Kentlilerin kırsal alanlara göç oranlarının artış göstermesiyle birlikte bu durumun kavramsallaştırılmasına yönelik çeşitli çalışmalar yürütülmüştür. Yapılan çalışmalar doğrultusunda kırsal alanlara göçün nedenler, etkiler, sonuçlara ve kırsal alanın sahip olduğu fırsatlara göre çeşitlilik gösterdiği tespit edilmiştir. Farklı göç motivasyonlarının kırsal alanlara yönelik göç faaliyetlerinin kavramsallaştırılmasında da çeşitliliğe neden olmuştur. Kırsal alanlardaki mekânsal, sosyal ve ekonomik yaşamda değişime neden olan durumlar; karşı kentleşme, geriye dönüş, kırsal soylulaştırma, kırsal yeniden canlandırma ve çeper kuşak yaklaşımı gibi kavramların literatürde ortaya çıkmasına neden olmuştur.

2.3.1. Karşı Kentleşme

Sanayi devrimiyle birlikte kentsel alanlara taşınan nüfus, 1970'lere gelindiğinde değişen ekonomik sistemlere paralel olarak kırsal alanlara yönelmiştir. Post-yapısalcı kırsal alanlarda tarımsal üretime alternatif olarak geliştirilen hizmet sektörlerinin istihdam olanaklarıyla birlikte ulaşım ve teknolojik altyapıların mekanları erişilebilir hale getirmesiyle birlikte kentsel alana bağımlılık azalmış ve karşı kentleşme hareketi ortaya çıkmıştır. Metropol alanlarının nüfus kaybı, çevrelerindeki kırsal alanlara doğru yönelmeleri durumu literatürde pek çok başlık altında incelenmiştir. Bu durumun desantralizasyon olup olmadığı, karşı kentleşme kavramının tanım sınırlılıkları ve etki

alanları ile ilgili coğrafya ve sosyoloji de dahil olmak üzere pek çok disiplinde tartışma konusu olmuştur.

Karşı kentleşme kavramı, göç ve nüfus çalışmalarında açıklayıcı bir unsur olsa da tanıtımda literatürün ortak bir kanıya varmaması fikir çatışmalarına neden olmaktadır. Dean ve ark. (1984) karşı kentleşmenin ortak tanımlanamamasının yarattığı sorunları belirsizlik, ön varsayım, somutlaştırma ve dar görüşlülük olmak üzere dört konu altında incelemiştir. Belirsizlik eleştirisinde, tanımların farklılık gösterdiği ve karşı kentleşme tanımlarında bir kesinlik bulunmadığını ifade edilmektedir. Fielding (1982) karşı kentleşmeyi, kentleşmenin mantıksal zıttı olarak tanımlamaktadır. Nüfus artış hızıyla yerleşim büyüklükleri arasındaki ilişkiye odaklanıldığında karşı kentleşme durumunda göç yoluyla nüfus değişimiyle yerleşim büyüklüğü arasında ters oran görüldüğünü iddia etmektedir. Çalışmasında göç, nüfus verileri ve yerleşim büyüklükleri gibi Berry tarafından karşı kentleşmeyle ilişkilendirilen verilere odaklanması ve genel literatürde kentleşme üzerine yapılmış çalışmalar dikkate alındığında Fielding'in karşı kentleşme tanımının en kesin tanım olduğu kabul edilmektedir. Ancak bu tanım, karşı kentleşmenin tüm bileşenlerini kapsamamaktadır.

Robert ve Randolph (1983) ise karşı kentleşmenin anlaşılabilmesi için desantralizasyon ve dekonsantrasyon terimlerini kullanmanın gerekli olduğunu, her iki terimin de karşı kentleşmenin ön koşulları olduğunu iddia etmektedir. Karşı kentleşme içindeki farklı ölçeklerdeki nüfus hareketlerini alt bölümlere ayırmak yerine birleştirmeye yönelik bu bakış açısı, özellikle çevre bölgelerdeki emeğin sermaye tarafından baskılandığı geniş ekonomik faktörler tarafından yönlendirilmekte ve bu da iç göç oranlarının yerleşim büyüklüğü ile ters orantılı olmasına neden olmaktadır. Bu nedenle, karşı kentleşme kavramı, kırsal yenilenmeyi anlamanın spesifik bir aracı olarak hem çok yönlü hem de sınırlı bir hale gelmiştir. Ayrıca kırsal alanların yeniden nüfuslanmasına kentsel bir perspektiften bakma eğiliminde olup, kırsal alanların uyguladığı potansiyel çekici faktörlerden çok kentsel alanlardan gelen itici faktörler vurgulanmaktadır (Mitchell, 2004). Dean bu tanımlamayı karşı kentleşmenin desantralizasyon ve dekonsantrasyon kavramlarının toplamı olarak yorumlamış ve uygulamada yoğunlaşma ve merkezden uzaklaşmanın ayrımının, işlevsel kentsel sistemlerin sınırlarının yanıltıcı ve anlaşılmasının zor olmasından dolayı yapılamayacağını vurgulamaktadır (Dean vd., 1984).

Amerika Birleşik Devleti'nde kentsel alanların nüfusunun azalma eğilimi Berry (1976) tarafından bir dönüm noktası olarak tarif edilmiştir. Berry, karşı kentleşmeyi

‘nüfusun yoğunlaşmış durumdan yoğunlaşmamış duruma geçtiği’ bir dekonsantrasyon süreci olarak tanımlamakta ve karşı kentleşme kavramını kentsel merkezlerin, daha yüksek maliyetleri göze alarak kentsel hizmet alanı dışındaki alanlara doğru yayılması ve günlük hizmet alanı dışındaki alanlardaki artış olarak yorumlamaktadır. Berry, karşı kentleşmeyi oldukça coğrafi bir yönden ele almış ve karşı kentleşme ile ilgili daha sonradan yapılacak olan çalışmaların coğrafi bağlama çekilmesinin önünü açmıştır. Avrupa bağlamında karşı kentleşme kavramını Coombes (1989) banliyöleşme veya kentsel merkezileşmenin ötesinde bir demografik yoğunlaşma süreci” olarak tanımlamaktadır. Burnley ve Murphy (1995) Avustralya bağlamında ise göç hareketlerini, insanların kentsel sınırlarının ötesinde yerleşmesini ifade eden peri metropoliten ve yerleşim hiyerarşisinde aşağıya doğru iç göçü ifade eden karşı kentleşme kavramlarıyla ifade etmektedir. Karşı kentleşmenin bir süreç olarak görüldüğü bakış açısında amaç, sistemin değiştiğini ortaya koyan göstergeleri belirlemektir. Bu göstergelerden ilki net göç ve yerleşme büyüklüğü arasındaki ilişkilerdeki değişim, diğeri ise yerleşme büyüklüğü ve nüfus artışı arasındaki ilişkideki değişimdir. Berry, karşı kentleşmenin yorumlanmasında her iki göstergenin de kullanılmasına zemin hazırlamış ve kendinden sonraki çalışmaları etkilemiştir. Kontuly (1998) ise araştırmacıların karşı kentleşme çalışmalarında kullandıkları temel faktörleri; ekonomik döngüsel, ekonomik yapısal, mekansal ve çevresel, sosyoekonomik ve sosyokültürel, hükümet politikaları ve son olarak teknolojik inovasyonlar olarak sınıflandırmıştır.

Mitchell (2004) ise, karşı kentleşmenin kaotik olduğunu ve olguyu sadece karşı kentleşme olarak tanımlamanın, durumun karmaşıklığını açıklamada yetersiz olacağını iddia etmiştir. Bu yetersizliği, karşı kentleşmenin yerel düzeyde kategorilere bölünmesiyle gidermeye çalışmıştır. Bu kategoriler; orta sınıf göçmenlerin kentsel bağlantılarını koruduğu ve kentsel alanı sıklıkla ziyaret ettiği ‘eski kentleşme’, insanların iş bulmak, yaşam maliyetlerini azaltmak veya uygun fiyatlı konut arayışı amacıyla kırsal alanlara göç ettiği ‘yerinden edilmiş kentleşme’ ve göçmenin kentsel yaşam tarzını reddettiği, uyum sağlayamadığı veya kırsal sosyal yaşama özleminden kaynaklanan ‘kentleşme karşıtlığı’ şeklindedir.

Woods (2005) karşı kentleşmenin karmaşık yapısını dikkate alarak, karşı kentleşme çalışmalarında kırsal alanlarla ilgili dikkat edilmesi gereken dört uyarı ortaya koymaktadır. Bu uyarılar, Amerikan literatüründeki karşı kentleşme kavramında ulusal çeşitliliğin yeteri kadar vurgulanmadığı; demografik yapı bölgesel farklılıklar

oluşturabileceği ve bölgesel faktörler, göçü açıklamada kırsal faktörlerden daha önemli olabileceği; kırsal alanlarda nüfus artış gösterse bile yerel kırsal nüfus oranında azalma görülebileceği ve son olarak kent dışı kentleşme, farklı demografik ve sosyal gruplar için göç kalıplarının ortaya çıkmasını engelleyebileceği şeklindedir. Mitchell (2004), bu durumun önüne geçebilmek için kentleşme çalışmalarında iç ve dış göç verilerinin birbirinden bağımsız olarak incelenmesi ve göç dışındaki verilere de yer verilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

2.3.2. Geriye Dönüş

Gelişmekte olan ülkelerin kompleks ekonomik yapılarında birçok üretim bileşeni ve kaynağı kentsel alanlarda kümelenme eğilimindedir. Bu durum kentsel ve kırsal topluluklar arasında dengesiz büyümeye ve kentsel alanlara doğru nüfus göçüne neden olmaktadır. Kentsel ve kırsal alanlar arasında genişleyen ekonomik eşitsizlik, kaybolan nüfusla birlikte kırsal ekonomiyi durağanlaştırmaktadır. Ancak kırsal alanlarda yaşam standartlarında artış, kamusal hizmetlerde kalite standartlarının yükselmesi, güçlü ulaşım ve altyapı ağları gibi çekici unsurlara ek olarak kentsel alanlarda görülen ekonomik krizler, kentsel yaşam maliyetlerinde artış, çevresel kirlilik ve trafik gibi itici unsurlar insanları yeniden kırsal alanlara dönmeye teşvik etmektedir (Wang vd., 2017). Kırsal kesim kökenli insanların kentsel alanlarda ikamet ettikten sonra kendi istekleri ile kırsal alanlara geri taşınması durumu literatürde ‘geriye dönüş’ olarak tanımlanmaktadır. Geriye dönüş göçü ekonomi, sosyoloji, antropoloji, coğrafya ve psikoloji gibi çeşitli disiplinler tarafından incelenmiştir. Konuyla ilgili literatüre 1960’larda oluşmaya başlanmış olmasına karşın, kavramın tanımı ve kavrama yönelik çalışmalar 1980’lerde artış göstermiştir (Kubat, 1984).

Cassarino (2004) geri dönüş göçünün tipolojileri ve çerçevelerine ilişkin sistematik bir inceleme sunmaktadır. Bu çalışmada dönüş göçü; neoklasik ekonomi, yeni göç ekonomisi, yapısal yaklaşım, ulus-aşırıılık ve sosyal ağ teorisi olmak üzere beş farklı teorik paradigma arasındaki ayırmadan bahsetmektedir. Neoklasik ekonomide geleneksel göçü, göçmenlerin gelirlerini artırma çabalarının ve göç veren ve alan ülkeler arasındaki ekonomik farkın bir sonucu olarak görülmektedir. Neoklasik yaklaşım geri dönüşü ya maliyetlerin yanlış hesaplanması ya da göçün faydalarının korunamaması nedeniyle göç deneyiminin başarısızlığı olarak tanımlanır. Ancak bu bakış açısı geri

dönüş göçünde sosyal, politik, kurumsal ve psikolojik faktörlerin etkisini göz ardı etmektedir.

Neoklasik ekonomi bakış açısına benzer şekilde yaklaşım gösteren yapısal yaklaşım, göçmenlerin geri dönüş kararı ve yeniden entegrasyonu sonrasında göç veren bölgeye geri getirilen mali ve ekonomik kaynakların önemini vurgulamaktadır. Ancak yapısal yaklaşım, geri dönüşü yalnızca göçmenin bireysel deneyimi olarak algılamamakta, geri dönüş göçünün aynı zamanda göç veren bölgelerdeki sosyal ve kurumsal bağlamlarda da analiz edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu yaklaşım çerçevesinde Cerase'nin (1974) çalışması, ilk nesil göçmenlerin geri dönem nedenlerini; başarısızlık nedeniyle geri dönüş, ilkesel nedenlere bağlı geri dönüş, emekliliğe bağlı geri dönüş ve kırsal alanlar bağlamında sıklıkla başvurulmuş yeniliğe bağlı geri dönüş olarak dört tipoloji altında açıklamaktadır. Başarısızlık nedeniyle geri dönüş, göçmenlerin sosyal veya politik faktörler nedeniyle varış yerleriyle uyum sağlayamaması durumunda ortaya çıkar. Varış yerlerindeki sosyal hayata adapte olamayan, entegrasyonda sorun yaşayan kesimin geri dönmeleri durumunda evlerine kolay adapte olabilmeleri ancak bölgesel kalkınmaya katkılarının düşük olacağı beklenilmektedir. İlkesel nedenlere bağlı geri dönüş, göç döneminde maddi birikim elde edip bu birikimle geri dönmek isteyen göçmenleri kapsamaktadır. Bu gruptaki göçmenler önceki gruptakilere kıyasla daha uzun süre göçmen olma eğilimi gösterirler ve geldikleri bölgeye para transferinde bulunma ve mülkiyet veya ticari yatırımlarla katkı sağlamayı hedeflemektedir. Bu göçmenler, kendi toplumlarının değerlerine bağlı kalırlar ve varış yerlerindeki sosyal ve kültürel ortamla entegre olmak istemezler. Emekliliğe bağlı geri dönüş, çalışma hayatlarını sonlandırdıktan sonra yaşlılıklarını memleketlerinde geçirmeyi amaçlayan ve bu amaçla geri dönen topluluğu kapsamaktadır. Bu göçmen grubunun geri döndükleri bölgeye kişisel birikimleri hariç ekonomik bir katkı ve kültürel bir gelişim sağlaması beklenmez. Yeniliğe bağlı geri dönüşte ise göçmen grubu varış yerlerine entegrasyon sorunu yaşamayan, sosyal ve ekonomik hayatta başarılı kişilerden oluşur. Kırsal alanlarda elverişli yatırım fırsatlarının oluşması bu kişileri kırsal alanda değişimin temsilcisi konumuna getirir. Göçmenler, bölgede mülkiyet sahibi olmak, ticaret ve üretim faaliyetlerinde bulunarak bölgeye katkı sağlarlar. Ayrıca kentsel bölgeden elde ettikleri teknoloji, bilgi ve becerileri kırsal alanlara taşıyarak kırsal alanlarda kalkınmanın önünü açmaları beklenmektedir (Cassarino, 2004; Kunuroglu vd., 2016).

Bilgi ve iletişim teknolojileri, gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyümeyi ve sosyal gelişmeyi olumlu yönde etkilemektedir. E-ticaret, uzaktan çalışma olanağı ve üretimde teknolojik gelişmelerin kullanılması istihdam olanaklarını artırmış ve metropoliten alana bağımlılığı azaltmıştır. Kırsal kalkınma planlarıyla birlikte kırsal alanların erişilebilirliğinin artması, fiziksel ve teknolojik altyapı olanaklarının iyileştirilmesi, kırsal alanlarda eğitim seviyesinin artması, kamusal yatırımlarının standartlarının yükselmesi, bölgesel tüketim ve kırsal alanlardaki yaşam maliyetlerinin düşük olması kentlerde yaşayan ve kırsal alanlara geri dönüş yapmak isteyen göçmenler için teşvik edici bir unsurdur (Zhu & Kang, 2013). Kentsel alandaki işlerini kırsal alana taşıyabilen göçmenler aynı zamanda kırsal üretim faaliyetlerinin de modernizasyonuna katkı sağlayabilmektedirler. Bu durum kırsal alanların gelişmesine, üretim faaliyetleri ve istihdam oranlarının artmasına katkı sağlayabildiği gibi; kırsal alanların sahip olduğu güçlü sosyal bağları, geleneksel bilgi birikimini ve doğal peyzajı yozlaşma tehlikesiyle karşı karşıya getirebilmektedir (Huang vd.,2022).

2.3.3. Kırsal Soylulaştırma

Kentsel alanlarda meydana gelen değişimler, birbirlerini tetikleyen pek çok etkileşimle birlikte kırsal alanlara yansımaktadır. Bu değişimlerden birisi de Ruth Glass tarafından 1964 yılında ortaya konulan soylulaştırma kavramıdır. Glass'ın soylulaştırma tanımı soylulaştırmayı, çeşitli ekonomik, çevresel ve politik düzenlemeler aracılığıyla mevcut nüfusun yerini üst sınıfa bırakması şeklinde sadeleştirilmektedir (Glass, 1964). Glass'ı takiben pek çok araştırmacı, kentsel alanlardaki soylulaştırma durumu üzerine çalışmalarda bulunmuş ve soylulaştırma sürecinin, literatürdeki tanımlamasından çok daha önce başladığını vurgulamıştır. 1970'lere gelindiğinde kırsal rönesansla birlikte kırsal alan üzerine yapılan çalışmalar artmış ve kırsal yeni bir odak haline gelmiştir. Parsons, kentsel alanlarda incelenen soylulaştırma sürecinin, İngiltere kırsallarında da tartışabileceğini ortaya koyarak kırsal soylulaştırma çalışmalarının temelini oluşturmuştur. Ancak bağlamın İngiltere kırsalları olması, kırsal soylulaştırma çalışmalarının uzun bir süre İngiltere ve çevresine yoğunlaşılmasına neden olmuştur (Guimond & Simard, 2010). Zenginleşen literatüre dayanarak Darling, kırsal soylulaştırmaya ilişkin dört değişimi, kavramın odak noktası olarak belirlemiştir. Bu değişimler; sınıf yapısındaki değişim, kırsal sermaye birikim sürecindeki değişim, kırsal konut stoğundaki değişim ve üretim-tüketim tartışmasındaki değişimdir (Darling, 2005).

Lees ise, kırsal soylulaştırmanın kentsel soylulaştırmadan farklı bir kavram olmadığını iddia etmiştir. Phillips, tek bir tip kırsal soylulaştırma olduğunun ya da kırsal soylulaştırmanın, kentsel soylulaştırmanın bir muadili olduğunun söylenemeyeceğini ifade etmiştir. Ardından Phillips ve Smith yaptıkları çalışmada, kırsal ve kentsel soylulaştırma için kıyaslama kriterlerine odaklanmışlardır. Darling ise kentsel ve kırsal soylulaştırmanın benzerlik ve farklılıklarının tartışılması için İngiltere bağlamı haricinde daha fazla veriye ihtiyaç duyulduğunu savunmuştur. Halfacree, kırsal soylulaştırma kavramının kavramsallaşmasının önündeki engelin, soylulaştırmanın tarımsal iş gücü de dahil olmak üzere kırsal işçi sınıfının yerinden edilmesinin, orta ve yüksek gelirli nüfusun kentsel alandan kırsal alana göç etmesinden çok daha önce başlamış olan bir kavram olduğunu ifade etmektedir. Bu göçün, halihazırda nüfusu azalmış ve azalmakta olan kırsalların nüfuslarında artış görülmesine, terk edilmiş mülklerin yeni gelenler tarafından yeniden canlandırılması anlamına geldiğini savunan Halfacree, önceki yerinden edilme sorununun yeni orta ve yüksek gelirli nüfusun gelişileyle açıklanamayacağını ifade etmiştir. Bu durumun, kırsal çalışmalara soylulaştırmanın dahil edilmesinin önünde bir engel yarattığı ve soylulaştırmanın kırsal bağlamının ihmal edilmesine neden olduğunu iddia etmektedir (Lees, 2000; Darling, 2005; Halfacree & Boyle, 1998).

Kırsal soylulaştırma literatürü, soylulaştırmanın kırsal alanlar için olumlu ya da olumsuz bir durum olduğuyla ilgili bir fikir birliğine varamamıştır. Bunun nedeni, soylulaştırmanın bazı yok olmaya yakın kırsal yaşamları yeniden canlandırmasıyken bazı kırsal alanlarda mevcut organik dokunun tahribatına yok açmasıdır. Kırsal soylulaştırma, bütün etkileri ve etkileşimleriyle birlikte bir bütün olarak incelenmesi gereken, karmaşık ve değişken bir kavramdır.

Literatürdeki kırsal soylulaştırma tartışmalarının ardından yakın geçmişte pek çok kırsal alanda soylulaştırma üzerine çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar, kırsal soylulaştırmanın, kentsel soylulaştırmadan farklı bir kavram olduğunu ortaya koymuş ve kırsal soylulaştırma çalışmalarındaki veri eksikliği ve çeşitliliği eleştirilerini gidermiştir. Kırsal alanların zamana, ekonomiye, politikalara ve potansiyellere göre değişen yapısı bu çalışmalarda da varlık göstermiştir. Kırsal alanlar, kapsayıcı, genellenebilir ve homojen bir kırsal soylulaştırma kavramı anlayışının olamayacağını ortaya koymuştur. Farklı etkenler tarafından üretilen coğrafi mekânda gerçekleşen bu kavram, mekanla paralel olarak farklılık göstermektedir. Yapılan çalışmalarda kırsal soylulaştırma hakkındaki genel yargı ise, farklı motivasyonların kırsal alanlarda farklı

aşamalardan geçerek coğrafyaya, zamana ve çevresel etkilere göre farklı süreçler üreten çok yönlü bir süreç olduğudur.

2.3.4. Kırsal Yeniden Canlandırma

Son yıllarda kırsal kalkınma faaliyetlerinin küresel çapta hız kazanması ve başarılı pek çok örnek görülmesine rağmen kırsal alanlardaki nüfus kaybı veya kırsal alanlardaki kentsel nüfus oranının artması, istihdam oranlarının düşmesi, kentsel-kırsal alanlar arasındaki sosyal ve ekonomik farkın artması gibi sorunlar sürdürülebilir kırsal kalkınmanın önüne geçmektedir. Bu nedenle dünya genelinde pek çok kuruluş, kırsal alanların kalkınmasını desteklemeye yönelik plan ve strateji geliştirmektedir. Kırsal alanların yeniden canlandırılması ise bu stratejilerden biridir.

Kırsal yeniden canlandırma, kırsal alanların sahip olduğu veya olabileceği potansiyelleri kullanarak kırsal alanların ekonomik, sosyal ve mekânsal anlamda kalkınmalarına sağlanan faydaları kapsamaktadır. Kırsal yeniden canlandırma bünyesinde birbiriyle etkileşime giren ve birbirini etkileyen pek çok unsuru barındırmaktadır. Bu stratejinin hedefleri; yerel ekonomi, ekoloji, kültürel zenginlik, sosyal yönetim ve refah olarak beş kategoride sınıflandırılmaktadır. Ekonomide, tarımda modernizasyon ve tarımın diğer sektörlerle entegrasyonu ile birlikte gelişmiş bir tarım endüstrisinin kurulması ve bu sayede güçlü kırsal sanayi, verimli tarımsal üretim ve artan tarımsal istihdam; ekolojide, kırsal doğal çevrenin korunması ve yaşam ortamının geliştirilmesi, çevre koruma yapısı oluşturulması, kırsal ekonominin ve kültürün korunup geliştirilmesi; kültürel zenginlikte, yerel halkın eğitim ve toplumsal ahlak standartlarının yükseltilmesi, geleneksel kırsal kültür mirasının korunması ve aktarılması; sosyal yönetimde, kırsal toplumda sürdürülebilirliği sağlamak için yasaları ve ahlaki bilinci geliştirmek ve uygulanabilir kılmak, afetlerin olumsuz etkilerini en aza indirmek, kırsal halkın temel yaşam standartlarını iyileştirmek ve garanti altına almak ve kırsal yönetimde halkın katılımına zemin hazırlamak; refahta ise kırsal halkın ekonomik gücünü artırmak, üretimi ve dengeli tüketimi teşvik etmek ve kırsal-kent arasındaki gelir farkını azaltmak hedeflenmektedir (Yuqing vd., 2023).

Kırsalın yeniden canlandırılması, farklı coğrafyalarda çeşitli motivasyonlarla üzerinde çalışılan bir konu olmuştur. Sanayi devrimi sonrası kentsel alanlarda yoğunlaşma, kırsal nüfusun ve tarımsal faaliyetlerin azalması ve daha sonraları İkinci Dünya Savaşı'nın kırsal alanlar üzerindeki yıkıcı etkileriyle birlikte Avrupa, kırsal

kalkınma çalışmalarına öncelik vermiştir. Bu konuda pek çok strateji, finansal destek ve bilgilendirme çabaları yapan kuruluşlar, günümüzde kırsal alanların modernizasyonu ve kırsal yeniden canlandırma konularına odaklanmıştır. Avrupa Birliği, kırsal yeniden canlandırma politikaları kapsamında; tarımın rekabet edilebilirliğini geliştirmek, doğal kaynaklar ve iklim eylemlerinin sürdürülebilir yönetimini sağlamak ve kırsal alanda sürdürülebilir istihdamın yaratılması olarak üç stratejik hedef ortaya koymaktadır. Bu stratejiler kapsamında kırsal canlandırma faaliyetlerine yönelik ortaya konulan çalışma rehberinde; tarımı çevre ve iklim hedefleriyle bütünleştiren programlar aracılığıyla kırsal alanların doğal çevreyi koruma ve geliştirme süreçlerine dahil edilmesi; kırsal halkın katılımıyla birlikte kırsal toplulukların yerel bilgi ve tecrübelerini ele alan projelerin teşvik edilmesi; hassas tarımın, e-ticaret ve hizmetlerin kırsal işletmelere entegre edilmesi ve internet erişimiyle kırsal alanların bağlantılarının desteklenmesi; projelerin fon tahsisi için özel çalışma alanları oluşturulması şeklinde tavsiyeler yer almaktadır (Matthews, 2019).

Artan nüfus ve kentleşme baskısıyla birlikte tarımsal üretime artan ihtiyaç, Uzak Doğu ülkelerinde ulusal stratejik hedeflerine kırsal yeniden canlandırmayı dahil etmeyi zorunlu kılmıştır. Çin, reform ve dışa açılma süreçlerinde elde ettiği başarıyla ekonomi seviyesine ek olarak kentleşme oranını da artırmıştır. Kentsel ve kırsal kalkınmanın eşzamanlı olmayışı, kırsal birimlerin uzun vadede dışlanmasına ve bundan dolayı ekonomik kalkınma, altyapı inşası, yaşam ortamı ve destekleyici kamu hizmetlerine erişim düzeyinde kentsel ve kırsal alanlar arasında büyük farklılıklara yol açmıştır. Bu durum, sosyal kalkınma projelerinde kırsal alanlara öncelik tanınmasına neden olmuştur. Çin, kırsal sorunlarıyla, kentsel ve kırsal kalkınma planlarına ilişkin anlayışlar kırsal yeniden canlandırma stratejisinin uygulanmasından geçmekte ve stratejiyle birlikte yeni 'kırsal inşaat', 'modern kırsal' ve 'geleceğe yönelik kırsal' hedeflerini gerçekleştirmeyi planlamaktadır. Bu stratejinin uygulanmasında üretimin geliştirilmesinden daha önemli görülen unsur, azalan nüfusun etkisinin görüldüğü endüstriyel refah seviyesidir. Sanayinin, kırsal canlandırmanın temel itici gücü olarak gören Çin, temiz ve düzenli bir kırsal görünümünden çok, ekolojik yönlendirmeyi öne çıkaran, insan ve doğa uyumunu vurgulayan ve kırsal kalkınmayı sürdürülebilir kılacak hedeflere odaklanmaktadır (Shi & Yang, 2022).

Yeniden canlandırma stratejileriyle birlikte kırsal alanlarda pek çok alanda koşullar değişime uğramıştır. Genel olarak turizm faaliyetlerinin desteklendiği kırsallarda bu desteklerle birlikte kırsal silüet, doğal çevrenin kullanımı ve korunması,

kültür varlıklarının değerlendirilme biçimi, ekonomik faaliyetlerin sektörel dağılımları, konaklama ve konut stoğunda değişimler meydana gelmiştir. Modernizasyon çalışmaları, geleneksel yapıda korunma ihtiyacını ortaya çıkarmış ve stratejilerin uygulanmasında tartışmalara neden olmuştur.

Kırsal yeniden canlandırma stratejisi her ne kadar yakın bir geçmişte üzerinde tartışılan bir kavram olsa da aslında stratejinin ortaya koyduğu hedefler, erken sanayileşmenin yönlendirdiği gelişmiş ülkelerde kırsal nüfusun azalmasıyla birlikte geliştirdiği tüm stratejilerde görülebilmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde küçük kasabaların yeniden inşası, Fransa'da kırsal reform, Almanya'da köy yenileme hareketi kırsal canlandırma hareketleri arasındadır (Long vd., 2010).

2.3.5. Çeper Kuşak Yaklaşımı

Küresel çapta kentleşme faaliyetlerinin artmasıyla birlikte kentsel alanlarda geçmişe kıyasla artarak yükselen bir büyüme hızı kazanmıştır. Bu büyüme, şehirlerin yalnızca kentsel alanlarını değil aynı zamanda kentsel alanları çevreleyen kırsal alanların da sürece dahil etmiştir. Merkezlerdeki yaygın kentleşme ve aşırı genişlemeler arazi kullanım kararlarında çatışmaları ve sosyal sorunları beraberinde getirmiş ve plancıların kentsel faktörlere sahip olan kırsal alanlar üzerine yoğunlaşmalarına neden olmuştur. Kentsel ve kırsal alanlar arasındaki bölgesel farklılıkların giderek daha fazla önem kazandığı bu dönemde, geleneksel kır ve kent ayrım teorileri, kırsal alanlar üzerindeki baskı ve değişikliği tanımlamada yetersiz kalmıştır. Bu nedenle ortaya atılan çeper kuşak yaklaşımında, kentsel ve kırsal alanlar arasında dinamik, karmaşık, doğal olmayan ve geçiş niteliği taşıyan arazileri tanımlamak amaçlanmıştır. Bu yaklaşıma göre söz konusu alanlar yoğun yapılaşmış kentsel alanlardan farklı olarak sıklıkla açık ve yeşil alanlardan ve alternatif arazi kullanımlarından oluşan çok işlevli bir bölgedir. Ancak bu bölgeler aynı zamanda kırsal dönüşüm riski taşıyan yoğun kentleşme baskısı altındadırlar (Somayeh & Dadashpoor, 2021).

Çeper kuşak alanları, kent-kır bağlantısının sınır alanı ve kent-kır entegrasyonunun ekolojik bariyeri olarak arazi ve kullanım çatışmalarının en yoğun olduğu alanlardır. Kır ve kent arasındaki tampon bölge olmasından dolayı hem kırsal hem kentsel hem de kendine özel arazi kullanımlarına sahiptir. Pahl (1965), çeper kuşak alanlarını 'kırsal kentler' olarak tanımlamıştır.

Kentsel kullanımlar, kırsal kesimde varlığını kırsal alana adapte olarak gösterirler. Dolayısıyla kentsel alanlardaki uygulamalardan daha az yoğunluklu ve ana odağını çevreyle bütünleşik halledirler ve kırsal alana gelen ziyaretçilerin destekleriyle devamlılığını sağlarlar. Kırsal alanda kentsel hizmetleri kırdaki düşük maliyetler ve az rekabetçi ortam sayesinde sürdürebilmektedirler. Buna karşılık çeper kuşak alanlarında kırsal kullanımlar da parçalanmış çiftçilik, daha az üretim ve verimle varlık gösterirler. Kentsel ve kırsal faaliyetlere ek olarak kentsel alanların ihtiyaç duyduğu, arazilerin maliyetlerinden veya yeterli büyüklükte olmamasından dolayı kentsel alanda yapılamayacak ancak kırsal alanda yapılmasının da erişilebilirlik, altyapı veya sürdürülebilir olmayacağı hizmetler için çeper kuşak alanları tercih edilmektedir. Havalimanları, demiryolu yük tersaneleri, atık işleme tesisleri, elektrik trafo merkezleri gibi kamu hizmetleri, kentlerin dışında ancak kırsal merkezden uzak olan bu alanlarda yer seçmektedir (Gallent, 2006).

Çeper kuşakların sınırlarının oluşturulması literatürde tartışma konusu olmuştur. Genel yargı, kırsal değişimin baskınlığının görüldüğü ancak kentsel yapının ve işlevlerinin mevcut olduğu ve genişleyebilmesi için yeterli alana sahip olan alanların çeper kuşak alanı olarak tanımlanabileceği yönündedir. Çeper kuşak alanlarının benzersiz özelliklere sahip olması sınırlarının belirlenmesinde de farklı çalışmalar ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu alanların sınırlarının geçmiş çalışmalarda daha çok belirlenmesinde, kentsel alana seçilen belirli bir mesafeden uzak alanları kategorize etmek veya idari sınırlar açısından tanımlamalar gibi niteliksel yöntemler kullanılmaktaydı. Ancak farklı şehirlerde ve genişleme dönemlerinde kentsel yayılmaların kapasitesindeki değişkenlik, çeper kuşak alanlarının mekânsal yapı kriterlerinde de farklılık görülmesine neden olmaktadır. Bu nedenle yakın geçmişte yapılan çalışmalarda objektif sonuç verebilecek, kesinliği kanıtlanabilecek ve değişkenlere göre yanıt verebilecek niceliksel yöntemler tercih edilmiştir. Çevresel kentleşmeye ilişkin kavramsal teorilerinin ve coğrafi bilgi sistemleri teknolojilerinin matematiksel modelleme metodolojisinin yardımıyla birlikte bilim insanları; çeper kuşak alanlarının mekânsala tanımlamalarında bulanık küme teorisi, mekânsala dalga dönüşümü, Meteorolojik Uydu Programı/Operasyonel Hat Tarama Sistemi gibi niceliksel metotlara başvurmuşlardır. Farklı metotlar kullanılarak üzerinde çalışılması, çeper kuşak alanlarının hızlı kentleşme faaliyetlerine karşı nasıl bir dirençlilik gösterdiğini ortaya koymakta yardımcı olmaktadır (Xingjia vd., 2023).

2.4. Kırsal Soylulaştırma Yaklaşımları

Kırsal alanlardaki sosyal, kültürel ve demografik değişimleri açıklamak amacıyla ortaya konulan kavramlardan birisi kırsal soylulaştırmadır. Ancak kırsal soylulaştırma diğer kavramlardan farklılaşarak bünyesinde bu değişimlerin ekonomik boyutlarını da barındırır ve bu özelliğinden dolayı kapsamı, diğer kavramlardan daha geniştir. Karşı kentleşme ve kırsal soylulaştırma kavramlarının birbirini kapsayan ve yapısı ve literatürde bu iki kavram için yapılan karşılaştırmalar, kırsal soylulaştırma literatürünün soylulaştırmanın çıkış noktalarına yoğunlaşmasına neden olmuştur. Kırsal alanda meydana gelen diğer değişimler gibi ekonomik, sosyal ve mekânsal etkileri olan kırsal soylulaştırma, çeşitli coğrafyalarda bu konunun çalışmasına ve çalışmalarda benzerlik ve farklılıkların ortaya konulmasına yol açmıştır.

2.4.1. Soylulaştırma Kavramının Tarihsel Arka Planı

Soylulaştırma kavramı ilk kez Glass (1964) tarafından Londra'daki sosyal ve fiziksel çevrenin değişmesi konusunda yürütülen çalışmada kente daha önceden yerleşmiş ve orta gelir grubunda bulunan nüfusun, üretim ve göç faaliyetlerinin artması ile birlikte yerini daha üst düzey bir sınıfa bırakması durumunu tanımlanırken kullanılmıştır. Glass'ın kentsel değişim süreçlerini tanımlamak için kullandığı soylulaştırma terimi, günümüzde klasik soylulaştırmanın temelleri olarak bilinmektedir.

Glass'ın soylulaştırma tanımı, dönemin İngiltere'sindeki karmaşık değişikliklerin tümünü karşılayan birleşik bir tanımlamadır. Bu tanım, toprak sahipleri, kentsel üst sınıfın altında ancak küçük çiftçilerin ve kırsal halkın üstündedir ve soylulaştırma, mevcut nüfusun bir üst sınıfla değişmesi anlamına gelmektedir. Hamnett (2003), Glass'ın soylulaştırma tanımının, İngiliz kırsal sınıf yapısının karmaşık ve katmanlı yapısına ve mevcut kentsel üst sınıfa ve uygun koşullar sağlansa yine de kırsal alanlarda geleneksel yaşam tarzını tercih eden ailelere karşı ironik ve alaycı tonlamalar içerdiğini iddia etmektedir. Bu alaycılık, soylulaştırmanın İngiliz kültüründe 'paslanma' kavramındaki kent karşıtlığıyla paralellik göstermesine neden olmuştur. Glass soylulaştırmayı, eski konut stoğunun rehabilitasyonunu, mülk fiyatlarındaki artışları ve işçi sınıfından gelen orta sınıflar tarafından yerinden edilmesini içeren karmaşık bir süreç olarak ele almıştır. Ayrıca aynı dönemde Amerika Birleşik

Devletleri'nde soylulaştırma konusunu üzerine yapılan çalışmaların eksikliğine değinmiştir (Glass, 1964).

Soylulaştırma durumu, terimin kendisi ortaya konulmadan önce görülmeye başlanmıştır. Clark (2005), Glass'ın teriminin soylulaştırmanın başlangıcı olarak görülmesinin durumun ortaya çıkışını göz ardı etmek olacağını ifade etmektedir. Smith (1996), Paris'teki Haussmann akımının soylulaştırmanın önemli öncüllerinden biri olduğunu, Paris'in merkezinde yoksul insanların yaşadığı yerleşim bölgelerinin yıkılarak şehrin ünlü anıtlarının sergilendiği, ünlü ağaçlarla çevrelenen bulvarların yapılmasının yerinden etme sorununa yol açtığını iddia etmektedir. Gale'e (1985) göre 1930'ların sonlarına gelindiğinde New York, New Orleans ve Washington DC gibi Amerika'nın önemli kentlerinde soylulaştırma başlamış ancak soylulaştırmanın gerçek anlamda ortaya çıkmasının savaş sonrası gelişmiş kapitalist şehirlerde ortaya çıkmıştır. Amerika'da soylulaştırmanın sistematik oluşumlarıysa 1950'lerde Boston ve Washington gibi metropollerde görülmüştür.

Hem Amerika'da hem de İngiltere'de savaş sonrası kentsel dönüşüm, eski mahallelerin yıkılarak yerine modern konutlar ve otoyollar inşa edilmesini kapsamaktaydı. Yıkım yayıldıkça, yıkıma karşı çıkanların sayısı da artış göstermiştir. Başlangıçta karşı çıkanlar tarih ve mimarlık alanından gelenlerden oluşmaktayken, yıkım çalışmalarıyla birlikte bu durumdan etkilenen genç, orta sınıf aileler de tartışmalara katılmıştır. New York'ta sosyal sınıfa bağlı olarak 'esmerleşme', Baltimore'da 'çiftlikleşme', Toronto'da 'beyaz duvarcılık' ve San Francisco'da 'kırmızı tuğlalı estetik' gibi farklı kavramlarla tanımlanmaya çalışılmıştır. Özellikle Amerikalı araştırmacılar 'soylulaştırma' teriminin arkasındaki sosyal sınıf imasından rahatsız olarak soylulaştırma yerine 'şehre dönüş hareketi' ve 'mahallenin yeniden canlandırılması' gibi kavramları tercih etmişlerdir. Terimlerdeki farklılaştırmalar, soylulaştırmanın nedenlerinin ne olduğuna dair farklı bakış açısından kaynaklanmaktadır. Smith (1982), soylulaştırma sürecine atıfta bulunmak için sıklıkla başka terimlerin kullanılmasının, politikacıların ve araştırmacıların tutumundan kaynaklandığını ifade etmiş ve örnek olarak New York'ta 1970'lerde soylulaştırma yerine 'ev sahibi olma' teriminin kullanılmasını göstermiştir (Lees vd., 2008).

Soylulaştırmayı, işçi sınıfının yaşadığı mahallelerin orta sınıf ev alıcıları, ev sahipleri ve profesyonel geliştiriciler tarafından rehabilitasyonu olarak tanımlayan Smith (1982) ve yakın dönemlerdeki araştırmacıların soylulaştırmaya ilişkin ilk tanımları Glass'ın tanımıyla benzerlik göstermektedir. 1980'lerin başlarında

‘soylulaştırma’ terimi Smith’in tanımına paralel şekilde çeşitli sözlüklerde yer edinmiştir. 1980 Oxford Amerikan Sözlüğünde soylulaştırma, orta sınıf ailelerin kentsel alanlara taşınması, mülk değerlerinde artışa neden olması ve daha yoksul ailelerin şehirden sürülmesi gibi etkilere sebep olan bir kavram olarak tanımlanmaktadır. 2000 İnsan Coğrafyası Sözlüğü, Smith’in tanımının başlangıç olacağını ancak terimin kendisinin yaşayan bir olgu olduğunu belirterek, sermayenin kent merkezindeki yeniden yatırımının mevcutta yaşayan kesimden daha varlıklı bir kesime yönelik tasarladığını vurgulamaktadır. Ayrıca 2004 American Heritage Dictionary soylulaştırmayı, bozulan kentsel mülklerin orta sınıf ve varlıklı insanlar tarafından restorasyonu ve iyileştirilmesi olarak tanımlamakta ve bu da düşük gelirli insanların yerlerinden edilmesiyle sonuçlandığını vurgulamaktadır. Mekânsal alanlardaki çeşitlilik, soylulaştırma üzerinde yapılan tek bir tanımın geçerli olamamasına neden olmuş ve yapılan çalışmalarda soylulaştırmanın farklı alanlar üzerindeki etkilerinin incelenmesine yol açmıştır.

2.4.2. Kırsal Soylulaştırma Süreci ve Nedenleri

Soylulaştırma üzerine yapılan çalışmalar ağırlık olarak kentsel alanlar üzerinde yoğunlaşmıştır. Kentsel bağlamda gözlemlenen ve bu kapsamda yapılan araştırmalarda ortaya konulan teoriler, kentsel alanların sorunları ve bu sorunların etkilerini kapsamaktadır. Kırsal alanlardaki incelemeler ise 1970’lerdeki kırsal rönesans döneminin ardından kırsal toplulukların dönüşümüne odaklanılmasıyla birlikte başlamıştır. Parsons (1980), soylulaştırma konusunu kırsal bağlamda ilk kez ele almış ve İngiltere’nin kırsal alanlarındaki sınıfsal dönüşümü ele alan çalışmalarda bulunmuştur. Parsons’tan sonra çeşitli coğrafyalarda yapılan saha çalışmalarıyla birlikte kırsal soylulaştırma literatürü yaygınlık kazanmıştır. Kırsal soylulaştırma; ekonomik yeniden yapılanma ve hizmet alanındaki istihdamın artması, geleneksel üretim temelli sektörlerdeki istihdamın azalması, çalışanların boş zamanlarının artması ve eş zamanlı olarak ikinci evlerin çoğalması ile kırsal kesimdeki yüksek yaşam kalitesi arayışıyla doğrudan bağlantılıdır.

Kentsel çalışmalarda soylulaştırmayla ilgili ortaya konulan finansal kazanç, sosyal ve ekonomik çerçevelerin değiştirilmesi, kültürel veya ulusal mirasa odaklanılması ve tamamlayıcı hizmet ve kurumların ortaya çıkışı gibi pek çok argüman kırsal alanlarda da geçerliliğini sürdürmektedir. Kırsal ve kentsel alanlarda soylulaştırma süreçlerinde benzerlikler görülmesine karşı soylulaştırmanın gerçekleştiği

alanlara göre farklı özellikler göstermesi, soylulaştırmanın genelleştirilmesinin ve kentsel alanlarda yapılan çalışmaların kırsal alanlara yansıtılmasının önüne geçmiştir. Phillips (1993), kentsel alanda soylulaştırma yazınında elde edilen bilgilerin ve soylulaştırma durumlarının; kırsal ve kentsel alanlardaki mekânsal yapının tamamen farklı olması ve soylulaştırıcıların motivasyonlarındaki farklılıklardan dolayı doğrudan kırsal alanlara yansıtılamayacağını savunmuştur.

Soylulaştırıcılar arasındaki benzerlik ve farklılıklar, Ley ve Caulfield'in çalışmasına da konu olmuştur. Yeni bölgeye taşınmalarının arkasındaki nedenler arasında kırsal yaşamın tüm yönleri bir motivasyon sebebi olurken bu çalışmadaki önemli tartışma konusu doğrudan kırsal alanların tercih edilmesi mi yoksa kentsel alanlardaki sorunlardan kaçış olarak kırsal alanlara yönelmesi mi olduğudur (Slater, 2004). Guimond ve Simard (2010), kentsel soylulaştırmanın aksine kırsal soylulaştırmanın kırsal alanlarda yeni yapı geliştirme fırsatı nedeniyle mutlaka yerel halkın ve düşük gelirli grupların yerinden edilmesine yol açtığını iddia etmektedir. Ancak Murdoch ve Marsden (1995), yüksek gelirli grupların kırsal yerleşimlere taşınmasıyla birlikte bölgedeki gelişmeye direndiklerini, bunun da konut fiyatlarında artışa ve dolayısıyla düşük gelirli grupların kaçınılmaz olarak yerinden edilmesine yol açtığını belirtmektedir. Soylulaştırma ne kentsel ne de kırsal bağlamda bir standart ve stereotip oluşturmamakta, her bölgenin kendi karakteristik özelliklerine göre değişime ve adaptasyona uğramaktadır. Farklı aşamalardan geçen ve ardından coğrafya, zaman ve sosyal etmenlere göre farklı sonuçlar üreten çok yönlü bir süreçtir (Stockdale, 2010).

Kırsal soylulaştırma, kentsel orta sınıfın yaşama ve dinlenme alanı için kırsal alanlara göç etmesi, dolayısıyla kırsalın sosyal yapısında değişimlere, konut sıkıntısına ve sonuç olarak yerli halkın kırsaldan taşınmasına yol açması olarak tanımlanmaktadır (Cloke vd., 2013). Özünde soylulaşma, kırsal alanda yer seçiminin bir sonucudur. Bu sonuçtan hareketle literatürde kırsal soylulaştırma kavramını neoklasik yer seçimi kuramları temelli geleneksel yaklaşım ve politik iktisat temelli eleştirel yaklaşım bağlamlarında incelendiği görülmektedir. Şikago Okulu'nda ortaya çıkan geleneksel yer seçimi kuramlarının erken dönemlerinde soylulaştırma, nüfus ve üretim alanlarının aynı kent içerisinde farklı semtlere taşınması bağlamında sosyal değişimlere odaklanarak tanımlanmıştır. Soylulaştırıcıların kültürel geçmişleri ve yaş, cinsiyet, eğitim seviyesi gibi demografik özellikleri bu dönem araştırmalarının odak kriterleri olmuştur. Bu kriterlerin doğrultusunda soylulaştırma sürecinin hangi alanlarda meydana geldiği, nasıl yayıldığı ve soylulaştıran kesimin meydana getirdiği kültürel ve sosyal değişimler gibi

soylulaştırmanın etkileri üzerinde çalışmalar yapılmış ancak soylulaştırmanın nedenleri göz ardı edilmiştir (Massey vd., 1999).

Bu eksiklik geleneksel yaklaşımın son dönemlerindeki çalışmaların tüketici tercihlerini merkeze alan kararları sorgulamasına yol açmıştır. Talep yönlü yaklaşımla birlikte soylulaştırmanın, kent merkezlerinin eskimekte ve çöküntü alan haline gelmesi sonucu terk edilmesinin doğal bir sonucu olduğu iddia edilmiştir. Ayrıca kent merkezlerini terk eden kişilerin soylulaştırıcı olup olmadığı, bu kişilerin talep ve beklentileri çalışmaların merkezine alınarak neden sonuç ilişkisi kuran çalışmalar ortaya çıkmıştır. Yeni yer arayışında olan kesimin toplumun yeni orta sınıfı olup olmadığı tartışılırken bu kesimin tüketim alışkanlıkları ve kimlikleriyle küresel kültürün yeni taşıyıcısı olarak tanımlandığı görülmektedir (Kurtuluş, 2003; Sam, 2010).

Soylulaştırmanın ekonomik nedenleri üzerinde ise başlıca iki görüş tartışılmaktadır. Soylulaştırma süreciyle beraber değişen mülkiyet, üretim ve yatırımların bölgeye kattığı ekonomik değişimin sonuçlarına odaklı analizler arz yönlü yaklaşımla incelenmiştir. Süreçle birlikte mevcut topluluk ve yeni yer seçicilerin kültürel geçmişleri, toplumsal kimlikleri ve demografik yapısına odaklı analizler ise talep yönlü yaklaşımla incelenmiştir (Smith, 1979).

Ekonomik yapı ve üretim sistemine odaklanan arz yönlü Marksist yorum, soylulaştırmanın insan gücü, finansal ve maddi kaynaklar kullanılarak oluşturulan karın üretimi, biriktirilmesi ve dağıtılmasının amaçlandığı kurumsal, ekonomik ve politik yapılar tarafından gerçekleştirildiği görüşünü ortaya koymaktadır. Arz yönlü yaklaşımda ekonomik yapı incelemeleri Smith'in (1979) rant farkı teorisi ile bağlantılandırılmıştır. Smith'in teorisinde rant farkı, bir mülk için kira veya satın alma fiyatı olabilecek ödeme ile bir mülkün o bölgedeki potansiyel değeri arasında boşluğu ifade eder. Ödemenin düşük seviyede olması bölgedeki yatırımların azalmasının bir sonucudur. Bölgeye yeniden yatırım yapılması halinde mülk üzerinde daha yüksek kar seviyesi getirerek yatırımcılar için daha yüksek kira değeri fırsatı da doğuracaktır. Bu nedenle Smith, soylulaştırmanın yatırım yapmama ve yeniden yatırım yapma döngüsünün bir sonucu olarak ortaya çıktığını iddia etmektedir (Smith, 1987).

Soylulaştırmanın ekonomik yönü ile ilgili çalışmalar kentsel alanda ağırlık göstermektedir. Phillips (1993) ise post-yapısalcı yaklaşım ve kırsal soylulaştırma teorileri arasında bir bağlantı ortaya koymuştur. Kırsal çalışmalarda kullanılan post-yapısalcı kırsal kavramı, tarımsal üretim arazilerinin ve yapıların değersizleşmesi ve tüketim odaklı sermaye yaklaşımı tarafından dezavantajlı yeniden değerlendirme ile

alakalıdır. Bu nedenle Phillips kırsal soylulaştırmayı tarımsal üretim için verimsiz veya marjinal olarak sınıflandırılmış alanların yeniden değerlendirilmesinin bir yolu olarak da tanımlanabileceğini ifade etmiştir. Tarım ve hayvancılıkta kullanılan veya eskiden kullanılmış ve terk edilmiş depo, ahır ve diğer yapıların ticaret veya hizmet tesislerine dönüştürülmesi, kırsal soylulaştırmanın ve kırsal alanda değersizleştirme ve yeniden değerlendirme sürecinin en somut yansıması olarak görülmektedir. Phillips, kırsal alanların bu dönüştürülebilir kullanımı kırsal alanı hem dirençli hem de kırılgan bir hale getirdiğini belirtmektedir (Phillips, 2005).

Yakın bir geçmişe kadar soylulaştırma çalışmalarının kentsel odaklı olması ve öncelikli olarak kentsel soylulaştırmanın bileşenlerinin ve etkilerinin incelenmesi, farklı mekanlarda gerçekleşen soylulaştırmaları göz ardı etmiş ancak artan kırsal soylulaştırma çalışmaları bu eksikliği gidermeyi amaçlamıştır. Özellikle son 30 yılda yapılan saha çalışmaları, kırsal soylulaştırmanın etkilerinin ortaya konulmasında önemli rol oynamaktadır.

2.4.3. Kırsalda Soylulaştırmanın Etkileri

Soylulaştırma, fiziki ve sosyal çevrede değişiklikleri ve yeniden yapılanmaları beraberinde getiren bir kavramdır. Kırsal soylulaştırma üzerine artan çalışmalar, kırsal soylulaştırmanın farklı coğrafyalardaki etkilerinin gözlemlenebilmesine olanak sağlamıştır. Kırsal soylulaştırmayla birlikte ortaya çıkan sınıf yapısında farklılaşma, artan konut fiyatları ve ekonomide geleneksel üretim faaliyetlerinin yerini hizmet odaklı kalkınma projelerinin alması gibi değişimler kırsal alanda üretim-tüketim yapılarının teorileştirilmesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Literatürdeki bu ihtiyaç, kırsalda soylulaştırmanın yarattığı değişimler doğrultusunda ekonomik, sosyal ve mekânsal bağlamdaki etkilerinin derinlemesine tartışılmasına neden olmuştur.

2.4.3.1. Ekonomik Etkileri

Kırsal alana yeni gelenlerin demografik yapılarına bağlı olarak kısa, orta ve uzun vadede görülen etkiler, kırsalın ekonomik yapısında çeşitli değişimlere neden olmaktadır. Kırsal soylulaştırmanın üretken yaklaşımına odaklanan çalışmalar, bu sürecin konut ve arazi maliyetlerine ve ekonomik faaliyetlerde sektörel değişimlere yol açtığı konusuna değinmektedir.

Kırsal alanları eğitim, sağlık ve istihdam gibi nedenlerle terk eden genç nüfus yerini kentsel alanlarda yaşam maliyetlerinin artması, çevre kirliliği ve hizmetlere erişimin zorlaşması gibi sorunlardan uzaklaşan ve kırsala yerleşen nüfus almıştır. Kırsal alanda yerleşime artan taleple birlikte arazi ve konut maliyetleri, kırsal nüfusun karşılayamayacağı şekilde artmış ve kentten gelen orta ve yüksek gelirli grubun karşılamayı göze alabileceği seviyelere ulaşmıştır. Gayrimenkul piyasasının kentsel alanlarda kitlenen konut talebine alternatif olarak kırsal alanları sunması, bu alanların kentli mülk sahiplerinin yaşam veya ikincil konut olarak kullanılmasına yol açmıştır. Konut alanları ayrıca dönüşüm geçirerek hizmet ve konaklama alanlarında da kullanılarak yerel istihdama katkı sağlayabilmektedir. Kırsal alandaki arsa veya eskimiş konutları kişisel kullanım veya ticari faaliyet amacıyla dönüştürülmesi konut stoğundaki krizlerin ve konut maliyetlerinin artmasındaki faktörlerden birisidir. Yeni gelenlerin özellikle inşaat yenileme veya mülkiyetlerin bakımı için ürün ve hizmet gibi konularda yerel ekonomiye ihtiyaç duyması istihdamı etkileyen bir diğer unsurdur. Bu durum ekonomik olarak yerel halkın kalkınmasına katkı sağlarken bir yandan da yapıli çevrenin düzenlenmesi ve değişmesi için de zemin hazırlamaktadır. Yerel halkın yenileme ve koruma sürecine dahil edilmesi, ekonomik ve sosyal bağlantıları güçlendirerek soylulaştırma sürecinde adaptasyonu kolaylaştırabilmektedir.

Kırsal alana yeni gelenlerin büyük oranda serbest meslek sahibi veya evden çalışabilme imkanının olması kırsal alanda bireysel tarım ve küçük işletme faaliyetlerinde bulunabilmelerine olanak sağlamaktadır. Kırsal yaşamın bir parçası olan ürünlerin organik olarak üretimi, satış ve pazarlaması örnekleri sıklıkla görülen bir ekonomik değişimdir. Ayrıca kırsalda daha önce görülmemiş ve tercih edilmemiş, kentsel yaşama ait rafine ürünler ve hizmetler de kırsal yaşama tanıtılması hem ekonomik katkıya hem de kültürel değişime neden olmaktadır. Bu ürünlerin satışı ve pazarlanması için yeni alanlara artan talepleri, yöneticilerin bu alanlardaki plan ve projelerine yön verebilmektedir. Ayrıca kentsel alandaki yaşamlarından elde ettikleri bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeleri kırsal alana taşıyarak yeni çalışma biçimlerinin ortaya çıkmasına yardımcı olmaktadır. Küresel çapta değişen ekonomik yapı, kırsal alandan taşınan ve yeni gelenlerin değiştirdiği dinamikle birlikte kırsal alanda geleneksel üretim biçimi olan tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin yerini hizmet sektörü almıştır. Soylulaştırıcılar, kentsel yaşamlarında ihtiyaç duydukları hizmetleri kırsal alanda da talep edebilmektedirler.

Bilgi, teknoloji ve taleplerdeki değişimler kırsal alanlarda üçüncül endüstrilerin hızla gelişmesini sağlamıştır. Özellikle kırsal alanların sahip olduğu doğal, kültürel ve tarihsel potansiyeller, kırsal alanların çekiciliğini artırarak hem daha fazla insanın bu alanlara taşınmasına hem de turizm faaliyetlerinin gelişmesine neden olmuştur. Bu durum, soylulaştırma ve ekonomik faaliyetlerin birbirlerini besleyen etkileşimiyle yoğunlaşmaktadır.

2.4.3.2. Sosyal Etkileri

Kırsal alanlar, sosyal yaşam olarak kentsel alanlardan çeşitli boyutlarda farklılık gösterirler. Kentsel kökenli insanların kırsal alanlara yerleşmesi ve etkileşimde bulunmasıyla birlikte kırsal alandaki sosyal yaşam değişime uğramaktadır. Bu değişimlerden ilki ve en belirginini, uzun yıllar boyunca kentsel alana göç veren kırsal alanlarda azalan genç nüfusun yerini, kırsal alanda yaşamayı tercih eden kentli genç nüfusun almasıdır. Kırsal alanlarda eksikliği görülen birtakım yerel hizmetlerin, gençleşen nüfusla birlikte yeniden faaliyete geçtiği görülebilmektedir.

Bourdieu (1984), kültürel sermayenin eğitim ve aile geçmişi yoluyla kazanıldığını öne sürmektedir. Yeni gelen nüfusun, sosyal yaşam dinamikleri için olumlu görülen etkilerinin yanında benzer kültürden gelmeyen insanların bir arada yaşaması kültürel etkileşime neden olurken, yabancılık ve yerlilik gibi kavramların ortaya çıkması da soylulaştırmayla birlikte gelen sorunlardan biridir. Homojen sosyal yaşam yeni gelenlerle birlikte hareketlenmekte, herkesin birbirini tanıdığı güven ortamı değişmekte ve sosyal sınıf ayrımı ortaya çıkmaktadır. Bu sosyal sınıf farklılıkları, yeni gelenlerin yerlilere göre daha prestijli, eğitimli ve gelir seviyesi daha yüksek olarak görülmesinden ve kırsalda yaşama motivasyonlarının farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Soylulaştırıcıların kendilerini geleneksel orta sınıftan farklılaştırma eğilimleri Bourdieu'ye göre; kültürel tüketimler, kişisel bakım alışkanlıkları ve kültür sanat faaliyetlerine katılımlarla farklılaşmaktadır.

Kırsal alanlar üzerine yapılan çalışmalarda soylulaştırma, yeni sakinler tarafından kırsal alanların maddi ve sembolik olarak sahiplenilmesi nedeniyle yerel halk için olumsuz olarak görülmektedir. Ancak, soylulaştırmanın yalnızca istenmeyen ve kontrolsüz etkilerine odaklanması ve sürecin bütün boyutlarının ele alınmaması gerçekliğin eksik olarak anlaşılmasına neden olur. Soylulaştırma, kırsal alanda hem sorunları hem de avantajları ortaya çıkaran, bütüncül ve karmaşık bir kavramdır.

Özellikle yapılan çalışmalar incelendiğinde kırsal soylulaştırmanın, kırsal alanların sosyal yaşantısında kültürel entegrasyonlarla birlikte canlı ve çeşitli bir değişime neden olduğu görülebilmektedir. Kentsel yaşamlarında, kırsal alanlarda yaşayan insanlara kıyasla sanatsal ve kültürel faaliyetlerle daha çok uğraşan soylulaştırıcı kesim, proje ve yatırım destekleriyle birlikte bu faaliyetleri kırsal alana taşımaktadır. Kentsel yaşamdaki stresli ve yoğun tempodan uzaklaşmak için kırsal alana taşınan bu kesim, yaşantısını kırsal halk ve alana aktarır, edindiği tecrübelerle birlikte kentsel stresi tetikleyen unsurları kırsal alandan uzak tutmaya çalışırlar (Guimond & Simard, 2010).

Kırsal soylulaştırma literatüründeki bazı çalışmalara göre, yeni sakinlerin sosyal izolasyon derecesi de dahil olmak üzere konut seçiminde tercih ettikleri kriterler soylulaştırmayı belirleyen unsurlardan birisidir. Literatürde yapılmış saha çalışmalarında yerli halk ve yeni gelen kesim turistler ve ikincil konut sahiplerinin izolasyon dayatmasından endişe duyduğu ve bu izolasyonun kırsal yaşamın canlılığının önüne geçebileceğini ifade ettiği görülmektedir. Bu duruma göre kiracı ve ikinci konut sahipleri sadece izole konut arayışındayken, soylulaştırıcı kesimin kırsal yaşamla etkileşim içinde olduğu, bu etkileşimin olumlu veya olumsuz sonuçlarının kırsal yaşamı şekillendirdiği söylenebilir. Cloke ve Thrift (1987), kentten gelenlerin farklı sosyal, kültürel ve eğitim geçmişlerine sahip olduğu, karmaşık uygulamalar, temsiller ve kimlikleri beraberinde getirdiklerini ve bu durumun da sosyal gruplar arasında etkileşim eksikliğine ve ilerleyen durumlarda güvensizlik ve çatışmaya yol açabileceğini iddia etmektedir. Simard (2008) ise kırsal toplulukların, yeni etkileşimleri ve nüfusların karışmasını teşvik edecek ve birtakım sorunları tolere edebilecek bir sosyal anlayışa sahip olduklarını ve bu etkileşimlerin daha çeşitli ve dirençli bir sosyal yaşam oluşturduğunu savunmaktadır.

Dirençli ve karma nüfus, soylulaştırmanın olumlu etkilerinden birini oluşturmaktadır. Yeni gelen kesim uzmanlık ve yeteneklerini paylaşırken, toplum yaşamının farklı alanlarında çeşitli fırsatlara zemin hazırlamaktadır.

2.4.3.3. Mekânsal Etkileri

Fiziksel ve görsel olarak soylulaştırma, soylulaştırıcıların mevcuttaki mekânsal yapı üzerinde yaptıkları değişimlerle ortaya çıkmaktadır. Soylulaştırmanın her kırsalda farklı süreçlerle ilerlemesi, mekânsal etkilerinin de farklılaşmasına neden olmaktadır. Çeşitli kırsallarda bu farklılıklar; kırsal mekânsal form, yapı ve konut, çevre ve arazi

kullanım alanlarında değişimler olarak gözlemlenmektedir. Mekânsal değişimler, kırsal alandaki ekonomik ve sosyal değişimlerin bir sonucudur.

Soylulaştırıcıların hareketleri ve motivasyonları, mekânsal değişimleri doğrudan etkileyen bir unsurdur. Yeni gelenlerin büyük bir kısmı bu alanlarda çeşitli yenileme projeleri ve çevresel düzenleme faaliyetleriyle ilgilenmektedir. Bu durum, mülkün değerini arttırmakta ancak yeni gelenler mülklerin satışlarına odaklanmamaktadır. Smith (1979), bu tür soylulaştırıcıları işgalci-geliştirici olarak tanımlamaktadır. İşgalci-geliştirici soylulaştırıcıların çoğu kalıcı olarak kırsal alanlara yerleşme veya ikincil konut olarak kullanma eğilimi göstermektedir. Rose (1984) ise ilk kez konut satın alan genç nüfusun, profesyonel veya ailevi nedenlerle taşınan ve uzun vadeli kiralama tercih eden soylulaştırıcıları marjinal soylulaştırıcı olarak tanımlamaktadır. Bu bireyler, yaşam tarzları ve değerleri aracılığıyla kırsal soylulaştırmaya katkıda bulunmakta ancak konut piyasasındaki zorluklar nedeniyle kalıcı ev sahipleri olamamaktadır. Kırsal soylulaştırma üzerine yapılan pek çok çalışmada, yerel kaynakların geliştirilmesi ve terk edilen araziler arasındaki bağlantı incelenmiştir. Kırsala yeni gelenlerin büyük çoğunluğu, başlangıçta kırsalın çekiciliğini koruma ve yaşatma konusunda teşvik edilmiş, çevresel ve politik koruma faaliyetleriyle ilgili kişilerden oluşmaktadır. Bu koruma amacı kırsal kesime taşınanların, kırsaldan kente göç eden kişilere kıyasla kırsal mirası koruma ve aktarma konularını daha çok önemsediklerini ortaya koymaktadır. İncelemeler sonucu bu durumun kırsalın mimari, peyzaj ve doğal mirasını önemli ölçüde değiştirdiği ifade edilmiştir.

Kırsal soylulaştırmanın, kırsalın mekânsal yapısı üzerindeki etkilerinden bir diğeri ise yeni gelenlerin, tarımsal arazileri satın alarak konut alanlarına dönüştürmesi, çevresel düzenlemelerle hem mülklerinin hem de kırsal alanların fiziksel estetiğini geliştirirken, aynı zamanda tarımsal üretimin terk edilmesidir. Kırsal alanların önemli karakteristik özelliklerinden biri olan tarımsal üretimin terk edilmesi, soylulaştırma motivasyonlarındaki tetikleyici unsurun kırsal yaşam değil, kırsal mekân olduğunu ortaya koymaktadır. Kırsaldaki geleneksel doğal yapının korunması ve sürdürülmesini hedefleyen kırsal idil anlayışı da kırsal özelliklerin terk edilmesi ve kırsalın modernize edilmesine karşı çıkmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri bağlamında yapılan kırsal soylulaştırma çalışmalarında, sıklıkla arazi kullanım değişikliklerinin sadece mekânsal değişimlere değil aynı zamanda kültürel değişimlere de yol açtığı ve mekânın kültür üzerindeki etkisine vurgu yapılmaktadır (Bryson & Wyckoff, 2010).

Kırsal alanlarda yeni gelenler tarafından yapılan yenileme ve inşaa faaliyetleri ve tarım arazilerinin konut ve ticaret faaliyetlerine yönelik dönüştürülmesi kırsal alanların genel görünümünü değiştirmektedir. Güneybatı Çin bağlamındaki çalışmalarda yapıll çevredeki görsel değişimlerin, arazi değerlerine, arazi kullanım değişikliklerinin ise konut stoğunda yarattığı sorunlara odaklanılmaktadır. Konut stoklarında ve konut fiyatlarında yaşanan krizler, kırsal halkın ve yeni gelen kiracıların kırsal alanların da çeperlerine taşınmasına neden olması, kırsal makroformunda yayılma eğilimi görölmesine neden olmaktadır. Kırsal soylulaştırmanın etkilerine odaklanan çalışmalarda yapılan görüşmelerde ise, sosyal yaşamla paralel olarak değişen mekânsal yapının olumlu yönleriyle karşılaşılmaktadır. Bakımsız ve terk edilmiş alanların soylulaştırıcılar tarafından yeniden inşasıyla, çevresel düzenlemeleriyle ve yapısal iyileştirmelerle birlikte kırsal alanlarda yaşam kalitesini artıran bir unsur olduğunu vurgulayan görüşmelerde kırsal alanların geçmişini koruyarak yeniden tasarlanılmasının teşvik edilmesine yönelik talepler yer almaktadır (Lu vd., 2022). Kırsal alanlarda soylulaştırmanın her etkisi gibi mekânsal etkilerinde de olumlu ve olumsuz yanların beraber ele alındığı, kavramların karmaşık yapısının tek bir sonuç ortaya çıkarmadığı ve yere göre değişen unsurları bünyesinde barındırdığı görölmektedir.

2.5. Kırsal Soylulaştırma ve Turizm

Kırsal alanlar, küresel ekonomik hareketlerin etkisiyle çeşitli değişim dönemleri yaşamaktadır. Bu değişimler sosyal, ekonomik ve mekânsal faktörlerin etkisiyle birlikte çeşitli dönemlerde incelenmektedir. İlk olarak tarımda modernizasyon ve mekanizasyon sürecinin başlaması, tarım istihdamını azaltmış ve küçük çaplı çiftçilerin tarımı terk etmelerine neden olmuştur. Bu durum kırsal nüfusu alternatif istihdam yollarına itmiştir. Ayrıca 1970’lerde başlayan ve 1990’lara gelindiğinde etkilerini daha çok gösteren sanayisizleşme süreci, ekonomisini imalat sanayisi üzerinden geliştiren kırsal alanları derinden etkilemiştir (Salamon, 2003). Bu iki süreçte sermaye politikalarının kentsel alanlardaki gelişmelerin önünü açması ve iş olanaklarının artması ve kentsel yaşam koşullarının daha iyi olmasından dolayı istihdam göçleri yoğunlaşmıştır. Aynı dönem içerisinde literatürde ‘kırsal rönesans’ olarak adlandırılan harekette güvenilir sosyal çekirdek, sakin yaşam ve aile yaşamı konularında öne çıkarak kırsal alanlarda banliyöleşme akımına yol açmıştır. Bu dönemdeki göçler ve küresel gelişmelerin etkisiyle birlikte kırsal bölgelerin mekânsal dezavantajları teknolojik devrimlerle

giderilmeye başlanmıştır. İnternet; uzaktan çalışma, çevrimiçi alışveriş ve eğitim fırsatları imkanları sunarak kırsal yaşamı çekici hale getirmiş, ulaşım ve konuma bağımlılığı azaltmıştır. Kırsal alanda geleneksel kırsal ekonomik faaliyetler haricinde istihdam alanlarının oluşmasına neden olmuş ve bu süreçte yerin sahip olduğu tarihi, kültürel ve mekânsal özelliklere bağlı olarak kırsal alanlarda yenilikçi bir turizm sektörünün gelişmesine imkân tanımıştır (Hegle, 2023).

Kırsal alanlarda turizm, kentsel alanlardaki istihdam olanaklarına ek olarak devlet politikalarıyla birlikte azalan ve ekonomik üstünlüğü yitiren tarımsal faaliyetlerin sonucu olarak kırsal ekonomiyi canlandıracak ve çeşitliliği sağlayacak bir sektör olarak değerlendirilmiştir. Literatürde kırsal turizmle ilgili çalışmalar 1950'lerin sonlarında varlık göstermiş ve ağırlıklı olarak dağlık bölgelerdeki tarım ve yayla gezileri odaklı turizmler yer almıştır. Bu dönemde literatürdeki vurgu, İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'da azalan kırsal nüfusun, tarımsal faaliyetlerini turizm faaliyetleriyle destekleyebileceği ve bu sayede istihdam ve nüfusun geliştirilebileceği yönünde verilen tavsiyeler üzerinedir (Ager, 1958). 1960 ve 1970'li yıllarda kırsal turizm çalışmaları çiftlik turizmlerinin terk edilen veya düşük ekonomik faaliyet gösteren kırsal alanlarda ekonomik kazanç sağlamak için alternatif bir yol olarak çiftçileri yönlendirmeyi hedeflemektedir (Hold, 1970). Wroz (1975), kırsal alanlarda turizm faaliyetlerinin ve gelecek olan turistlerin kır halkı üzerindeki psikolojik ve sosyolojik etkilerine odaklanan eleştirel bir çalışma ortaya koymuştur. Ancak küresel ekonomik koşulların değişkenliği, literatürdeki çalışmaların ekonomik kazanç üzerine yoğunlaşmasına neden olmuş ve sosyolojik boyut bu dönemlerde göz ardı edilmiştir. Neoliberal politikalar ile özelleştirme politikalarının uygulanması, kırsal alanlarda tesisleşme ve özel mülkiyetin kiralanmasının önünü açmış, aynı dönemde artan yaşam maliyetleri ve kentsel sorunlardan kaçmak için kırsal alanların alternatif yaşam alanı olarak sunulmasıyla birlikte kırsal turizm üzerine yapılan çalışmalar da artış göstermiştir.

Kırsal turizme dair geçerli tanımlamalar ise 1990'lı yıllarda oluşturulan kırsal kalkınma raporlarında yer almaktadır (OECD,1993). Bu rapora göre, kırsal turizm kırsal alanlarda gerçekleşmeli, ölçeği, karakteri ve işlevi kırsal alanlar bağlantılı olmalı, kırsal mekânı, ekonomiyi, kültürü ve tarihi tanıtmaya misyonu taşımalıdır (Lane, 1994). Kırsal rönesans akımıyla birlikte kırsal alanlara olan ilgi daha da yoğunlaşmıştır. Çiftlik ve çiftçi hayatının medyada daha sık yer almış, kır hayatı güzellikleri ve kırsal alanlarda yapılan faaliyetlerle ilgili bilgilendirme ve tanıtım faaliyetleri artış göstermiştir. Bu süreçte Amerika ve Avrupa kırsallarında konaklama ve kahvaltı hizmetleri veren

işletmeler ortaya çıkmış, gelen turistlere kırsal yaşam turları düzenlenmiş, yöresel ürün satışları için pazarlar oluşturulmuş ve kırsal alanların çevrelerindeki mağara ve ormanlık alanlara günlük gezi programları önerilmiştir (Emerick & Emerick, 1994; Lanier & Berman, 1993). Kırsal alanlardaki dönüşümler ışığında Lane (2009), kendi tanımını genişletmiş ve kırsal turizmi bir ‘şemsiye terim’ olarak belirleyerek, kavram içerisinde çiftlik ve köye dayalı turizme ek olarak ekoturizm, macera ve peyzaj turizmi, agroturizm, gastronomi turizmi ve kültürel turizm çeşitlerinin de yer alabileceğini ortaya koymuştur.

Kırsal turizm kavramının gelişmesi ve yaygınlaşması, kırsal ekonomilerde canlanmanın bir yolu olarak görülse de turizm faaliyetleri kırsal alanlarda sosyal yapıya, tarihsel çevreye ve yerleşim ve yaşam desenlerinde değişime neden olmuştur. Bu noktada literatür, turistlerin talepleri, hedefleri ve ihtiyaçları doğrultusunda şekillenen kırsal alanları çalışmalarına dahil etmiştir. Oppermann (1996), Almanya kırsalı bağlamında yaptığı incelemelerde turizmin kır ekonomisine katkı sağlayabileceğini doğrularken, kırsal alanlardaki ekonomik etkinin değişken olabileceğini vurgulamaktadır. Bu değişkenlikte sezon süresi, hizmet kalitesi, teşvik ve destekler, coğrafya ve iklim gibi iç ve dış etkilere bağlı olduğunu ortaya koymaktadır. Çalışma alanındaki çiftliklerin erişilebilir durumda olmaması ancak bu çiftliklerin elde ettiği gelirlerin kamusal yatırımlardan kazanç sağlanamayacak kadar düşük taleplere sahip olmasının da etkisi çalışmada vurgulanmaktadır. Geçmiş çalışmalardan farklı olarak turizmin, kırsal halk için ek bir gelir veya alternatif ekonomik faaliyet olarak sürdürülebilmesi için istikrarlı ekonomi, sosyal ağlar, yatırımlar ve tüketici eğilim analizlerinin zorunlu olduğunu, bu koşullar sağlanmadan kırsal alanlarda tarım dışı faaliyetlerin sürdürülebilir olmadığını iddia etmektedir. Oppermann, bu koşulların sağlanması içinse kır ve kent arasındaki günlük, aylık ve sezonluk etkileşimin yüksek olması gerektiğini, bu etkileşim ile birlikte yerel kırsal hizmetlerin devamlılığının kırsal alanda sosyal ve çevresel bağlamda olumlu sonuçlanacağını vurgulamaktadır. Benzer şekilde Butler ve Hall (1998), turizm sektöründe tüketicinin talep ve ihtiyaçlarını karşılamamanın zorunluluğundan bahsetmiş ve kırsal alanlar gibi ekonomik ve fiziksel olarak kırılgan alanların bu zorunluluğu karşılamada yetersiz kalabileceğini, bu nedenle kırsalda kalkınmanın en etkili yolunun turizm olmadığını savunmuştur. Roberts ve Hall (2001) ise kırsal alanlarda yeterli önlemler alınmadan yürütülecek turizm faaliyetlerinin yerel topluluk dinamiklerinde köklü değişimlere yol açabileceğini ifade etmiştir.

Kırsal ekonomilerde turizmin bir kalkınma yöntemi olabileceğini savunan literatürde, Ribeiro ve Marques (2002), Portekiz kırsallarında yaptığı çalışmada kırsal turizmin kırsaldaki ekonomik, sosyolojik ve demografik etkilerini incelemişlerdir. Bu çalışmada kırsal turizmin gelişmesiyle oluşan istihdamın, turizm sezonlarında ortaya çıkması ve nitelik gerektirmemesi nedeniyle düşük ücretlerle sınırlı olduğu, ek olarak kırsal turizm faaliyetlerinde yatırım ve çeşitlenme sağlanamadığı için yerel ekonomide harcama döngüsü sağlamada yetersiz kaldığı ortaya konmuştur. Dolayısıyla turizmin kırsal ekonomiler üzerinde doğrudan istihdam ve ekonomik gelişme oluşturmaya da turizmin geliştirilebilir yapısı aracılığıyla kırsal alanlar üzerinde uzun dönemlerde mekânsal, ekonomik ve toplumsal gelişimlere yol açabileceğini ifade etmiştir. Kırsal turizmin, kırsal alanlardaki ekonomik etkilerine ek olarak yerel tesislerin hizmet odaklı tesislere dönüşmesi, doğal, kültürel, tarihsel peyzaj ve kaynakların kullanımı, kır hayatının günlük rutinde değişimler, geleneksel değerlerin yaşatılması veya terk edilmesi ve yaşam maliyetlerinin yükselmesi veya rant faktörüyle birlikte kır halkının kırsalı terk etmesi gibi etkilerin de görüldüğü literatürde yer almaktadır (Cánoves, vd., 2004; Ioria & Corsale, 2010). Bu değişimlerin uzun vadede yerel halk ve kentsel göçmenler arasında çatışmalara neden olabileceği iddia edilmektedir. Hizmet sektöründe oluşan istihdamdan yararlanan yeni gelenler, kentsel alanlarda elde ettiği bilgi birikimleriyle kırsal alanlarda fırsatlar yaratabilmekte ancak bu durum yerel halk için adaptasyonu zor bir süreç oluşturabilmektedir (Smith & Krannich, 1998).

Kırsal turizmin etkileri, yeni gelenlerin varlığı, ekonomide ve mekandaki neden olduğu dönüşümler kırsal turizmi turizm soylulaştırması literatüründe de incelenmesine yol açmıştır. Turizm soylulaştırması, kentlerde ortaya çıkan bir kavram olarak literatürde yer alsa da kırsal alanlardaki turizm faaliyetlerindeki artıştan sonra kıyı ve kırsal alanlarda da incelenen bir kavram haline gelmiş, kırsal alanlarda soylulaştırma coğrafyaları arasında yer almıştır (Phillips, *Other geographies of gentrification*, 2004). Turizm, küresel çapta her coğrafyada büyüyen ve gelişen bir olgu olmasına rağmen gelişme şekli, etkileri ve sonuçları yer aldığı coğrafyaya göre farklılık göstermektedir. Literatür, bu değişimleri yer aldığı ekonomilere göre iki farklı senaryoda incelemektedir. İlk olarak gelişmiş kapitalist ekonomilerdeki çalışmalarda, turizm ve soylulaştırmanın birlikte gelişme eğiliminde olduğu ve iki olgunun birbirini beslediğini savunmaktadır. Bu durumda turizmi izole ve yalnızca belirli bölgelerde gelişen bir kavram olarak ele alan geleneksel anlayışın aksine son yıllardaki turizm gelişimini, tüketim olanakları ve orta sınıf bir yer duygusunun yerleşmiş olduğu mevcutta

soylulaşma eğiliminde olan alanlarda artış gösterdiği vurgulanmaktadır. İkinci senaryoda ise gelişmekte olan ekonominin yaygın olduğu coğrafyalardaki turizm soylulaşması çalışmalar yer almaktadır (Judd & Fainstein, 1999). Bu çalışmalarda, istihdam alanlarında yüksek maaşlı nitelikli istihdam eksikliği nedeniyle klasik soylulaştırma sürecinin meydana gelme zorluğundan bahsetmekle birlikte ziyaretçilerin ekonomiyi satın alma veya kiralama faaliyetleriyle desteklemesi sonucunda dolaylı soylulaştırma sürecinin hâkim olacağı savunulmaktadır. Bu çalışmalarda dolaylı soylulaştırmanın sonucu olarak tatil köyleri, mevcut konutların konaklama hizmetleri amaçlı dönüşümü, mevsimlik ticaret ve eğlence tesisleri ve ikincil konut uygulamalarının yer almasıyla birlikte kırsal alanların kentleşmiş kırsallara dönüşeceği iddia edilmiştir (Logan & Molotch, 2007).

Cocola-Gant (2018) turizm soylulaştırmasıyla ilgili çeşitli coğrafyalar üzerinde yapılmış olan çalışmalar sonucunda turizm soylulaştırmasının; konut yer değiştirme, ticari yer değiştirme ve mekâna dayalı yer değiştirme olarak üç farklı yer değiştirme türüne neden olduğunu ileri sürmüştür. Konut ve ticari yer değiştirmesinin, turizm faaliyetleri aracılığıyla ortaya çıkan rant gücüyle, mekâna dayalı yer değiştirmenin ise, turistlerin kırsal alan üzerindeki harcamalarına ek olarak kendilerini kentsel mekândan uzaklaştırarak yeni bir deneyim yaşamaları ve konum değişimi olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlamalarla Cocola-Gant, turizm kaynaklı yer değiştirme ve soylulaştırmanın ekonomik olduğu kadar kültürel bir unsur olduğunu da ortaya koymaktadır. Çalışma alanlarının bulunduğu ekonomik, kültürel, coğrafi konum ve sosyolojik özellikleri, ortaya çıkan sonuçların farklılaşmasına neden olmaktadır.

2.5.1. Kırsal Turizmde Kentsel Göçmenler

Kentsel alanlarda yaşam maliyetindeki artış, hızlı kentleşme ile birlikte artan çevre kirlilikleri ve trafik, temiz gıda ve havaya ulaşımın zorlaşması, giderek artan barınma sorunu ve azalan istihdam oranlarına ek olarak bireylerin doğaya ve geleneklere dönme isteği kentsel alanlardan kıra göç faaliyetlerini tetiklemiş ve bir göçmen topluluğu oluşturmuştur. Kentsel göçmenler, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda çeşitli motivasyonlarla kırsal alanlara yönelen ve kırsal alternatif yaşam alanı olarak benimsemektedir. Bu göçmenler, kırsal ekonomide başta turizm olmak üzere çeşitli sektörlerde roller üstlenerek kırsal ekonomi döngüsünün bir parçası haline gelmektedir (Paniagua, 2002; Tan vd., 2023). Kentsel göçmenler, göç motivasyonları ve

kırsal alanlarda sürdürdüğü yaşam tarzlarına göre literatürde çeşitli kavramlar altında incelenmektedir.

Bu kavramlar altında; karşı kentleşme kategorisindeki göçmenler kentsel yaşamla ekonomik ve ticari ilişkilerini sürdüren ancak kentsel yaşamın beraberinde getirdiği sorunlardan uzaklaşmak isteyen kesimi temsil eder. Karşı kentleşme literatürde kırsal alana taşınmaktan ziyade kentsel alanın desantralizasyonu ve/veya dekonsantrasyonu olarak da ele alınmaktadır. Geriye dönüş kavramı ise göçmen kitlesi, kırsal alanlarda doğan ve genellikle ekonomik kaygılarla kentsel alanlarda yaşayan bireylerin kırsal alanlara özlem, emeklilik, kırsal alanda ekonomik ve yaşam koşullarındaki iyileşmeler ve kentsel alana adaptasyonda başarısızlık gibi nedenlerle kırsal alanlara geri taşınması durumunu ifade eder. Bireyler kentsel alanlardaki deneyimlerini kırsal alanlara taşıyarak miras kalan tarım arazilerinden elde edilecek verimi arttırmaya ek olarak kırsal turizmin gelişmesine de zemin hazırlamaktadır. Kırsal soylulaştırma kavramı, kırsal alana kentsel yaşam tarzının taşınması sonucunda kırsal alan yaşam standartlarını yükseltmek, yatırıma açık hale getirmek gibi olumlu özelliklerle birlikte gayrimenkul piyasalarında artış ve değişen kırsal mekanla birlikte yerel halkın taşınması ve uyum sorunu gibi olumsuz özellikleri bünyesinde aynı anda barındırmaktadır. Bu nedenle kırsal soylulaştırma literatüründe kavramın tanımı ve kapsamı, sürecin gerçekleştiği zaman, yer ve ekonomik koşullar gibi değişkenlere göre farklılık göstermektedir. Kentsel yeniden canlandırma kavramında, nüfusu azalmış, terk edilme sürecine girmiş ve atıl duruma gelmiş kırsal alanların başta turizm sektörü olmak üzere çeşitli ekonomik destek ve teşviklerle birlikte yeniden şekillendirme süreci olarak literatürde yer almaktadır. Çeper kuşak yaklaşımında kentsel alanların etrafında konumlanan kırsal alanların ulaşılabilirliği ve kentsel bağlantısının sürdürülmesi gibi etkenlerden dolayı kısa süreli turizm faaliyetlerinin tüm yıla yayılabilmektedir. Bu nedenle göçmenler, kentsel bağlantısını sürdüren ve kırsal alanda yaşam ve ekonomik faaliyetlerine devam eden kitlelerden oluşmaktadır.

Tablo 2.1: Kırsal Turizmde Kırsal Göçmenler

Kriter/ Kavramlar	Karşı Kentleşme	Geriye Dönüş	Kırsal Soylulaştırma	Kırsal Yeniden Canlandırma	Çeper Kuşak Yaklaşımı
Göç Motivasyonları	Doğal çevre ihtiyacı	Geleneksele dönme arzusu	Ekonomik fırsatlar, yatırım değerlendirmek	Ekonomik teşvikleri ve fırsatları değerlendirmek	Kırsal yaşam ortamında kentsel yaşam biçimini sürdürmek
	Kentsel sorunlardan kaçma isteği	Başarısızlık, emeklilik ve fırsat yakalama	Kentsel hayattan uzaklaşma, kırsal trendi yakalama isteği	Kırsalda başarılı olma hedefleri	Alternatif kırsal hayatı oluşturmak
Turizmdeki Rolü	Yapılı çevre düzenlemesi	Yerel el sanatları	Butik otel ve restoranlar	Atıl alanların dönüşümü	Kent-kır arası erişilebilirlik
	Ekoturizm tesisleri	Geleneksel tarım	Kentsel hizmet sektörlerini kırsala taşımak	Yapılı ve sosyal çevre değişimi	Sürekliliği sağlamak
Yer Seçim Kriterleri	Doğal peyzaj unsurları	Aile evi	Turistik cazibe merkezleri	Yenilenme potansiyeli	Kentsel alanlara yakın kırsal alanlar
	Sakin ve dinginlik	Miras araziler	Doğal ancak yapılı çevre	Sektörel entegrasyona yatkınlık	Geçiş güzergahlarına erişilebilirlik
Kırsal Turizmle Etkileşim	Kırsalda kentsel çevre hizmeti	Gelenekleri canlandırma	Sosyal yapıda değişim	Tarihi yapılarda yenileme ve iyileştirme	Kırsal altyapı ve üstyapıda iyileştirme
	İçedönük turizm anlayışı	Toplumsal bağları güçlendirme	İstihdam ve sektörel fırsatlar	İstihdam ve pazar alanı oluşturma	Günübirlik turizme olanak sağlama

2.5.2. Kentsel Göçmenlerin Kırsal Turizmdeki Etkileri

Kentsel göçmenlerin kırsal alanlara taşınmalarındaki ortak motivasyon unsuru olan doğayla iç içe yaşama isteği, kentsel mekânda edindikleri alışkanlıklarla çatışarak kırsal yaşamı yeniden şekillendirir. Bu değişim sürecinin kırsal turizm üzerinde olumlu ve olumsuz yansımaları meydana gelmektedir. Bu yansımalar, mekânsal dönüşümler, çevresel sürdürülebilirlik, ekonomik kalkınma durumları ve toplumsal yaşam dinamikleri dahil olmak üzere geniş bir çerçevede gözlemlenmektedir. Kırsal alanları yeniden şekillendiren göçmenler, kentsel alanlardaki bilgi birikim ve beceri kazanımları aracılığıyla yerel ekonominin çeşitlenmesine katkı sağlayarak, turizm sektörü başta olmak üzere çeşitli yatırımlarla uzun vadeli ekonomik kalkınma projelerinin aktörleri haline gelmektedir. Kalkınma sürecinde yeni sakinlerin, yatırımcıların ve geliştirmecilerin ekonomik canlandırma faaliyetleri nedeniyle gayrimenkul fiyatlarında yükselme ve sosyo-ekonomik ayrışma gibi çeşitli sorunların ortaya çıkmasına yol açabilmektedir.

Kırsal alana göç eden yeni sakinlerin yerel toplulukla etkileşimi, geleneksel kültürel mirasın korunması ve aktarılmasına katkı sağlarken, yerel halk ile yeni sakinler arasındaki uyum sürecinin zorlayıcı olması ve kırsal sosyal yaşamda karmaşaya da neden olabilmektedir. Kentsel göçmenlerin nüfusunun kırsal alanda artması ve bu sakinlerin kırsal yaşamda etkin bir role sahip olmasıyla birlikte kırsal alandaki yaşam tarzı, mekânsal yapı ve kimlik değişime uğramaktadır. Yerel halk tarafından kabul görünen bazı kırsal altyapı ve üstyapı sorunları yeni sakinlerin talepleri doğrultusunda yenilenebilir ve geliştirilebilir. Yeni yapılar, kentsel tasarım izleri taşıyabilmekte ve eski yapılarda renovasyon çalışmaları görülebilmektedir. Bu durum, kırsalda terk edilen alanların yeniden işlevlendirilmesi ve canlandırılması, alternatif turizm için tesis ve olanakların gelişmesi gibi olumlu sonuçlara yol açabilmektedir. Aynı zamanda ise kırsal kimliğin metalaşması ve yerel halkın yerinden edilme riski gibi yönlerden eleştirilmektedir.

Kırsal alanlarda sosyolojik, ekonomik, çevresel ve mekânsal alanlarda olumlu ve olumsuz sonuçlarda etkili olan kentsel göçmenler, literatürde farklı kavramlar altında incelenmektedir. Bu kavramlardan her biri kırsal turizmde çeşitli dinamiklerde rol oynamakta ve kavramın tanım ve kapsamına göre ortaya koyduğu sonuçlar da farklılaşmaktadır. Tablo-2.2’de bu kavramların kırsal turizm üzerindeki etkileri farklı boyutlarda ele alınmıştır.

Tablo 2.2: Kentsel Göçmenlerin Kırsal Turizmdeki Etkileri

Kriter/ Kavramlar	Ekonomik Etkiler	Sosyal ve Kültürel Etkiler	Çevresel Etkiler	Mekânsal Değişimler	Turizm Dinamiklerine Etkileri
Karşı Kentleşme	Yeni işletmeler ve yerel ürünlere artan talep	Geleneksel yaşamı koruma çalışmaları	Doğal kaynak kullanımında artış	Geleneksel mimari korunması ve yaşatılması	Alternatif turizm faaliyetleri
Geriye Dönüş	Geleneksel sektörlerin canlanması	Yerel halkla entegrasyon	Tarımsal alanların korunması	Geleneksel kır yapılarının yenilenmesi	Kırsal turizmin canlanması
Kırsal Soylulaştırma	Emlak fiyatlarının artması, ekonomik gelişme	Geleneksel kültürün metalaşması, eğitim seviyesinin artması	Çevresel dönüşüm, ekolojik baskı artışı	Yeni lüks konut projeleri, altyapı yenilemeleri, turizm tesislerinin artışı	Turistik alanların ve turizme bağlı sektörlerin geliştirilmesi
Kırsal Yeniden Canlandırma	Terk edilmiş alanların turizme kazandırılması	Kültürel etkinliklerin artması	Yenilenebilir enerji projeleri	Endüstriyel dönüşüm	Sanatsal ve kültürel etkinlikler
Çeper Kuşak Yaklaşımı	Kırsal alanlara yatırım artışı	Yeni sosyal dokuların oluşması	Yeşil alanların artırılması	Kırsal altyapı gelişimi	Kentten kıra turistik gezilerin artması

3. MATERYAL VE YÖNTEM

Araştırma kapsamında Avanos'taki kırsal soylulaştırma sürecinde turizm faaliyetlerinin etkileri ile sosyolojik, ekonomik ve mekânsal yansımalarını araştırmak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, sorunların kavramsallaştırılması, bulguların çok boyutlu ve bağlama özgü bir şekilde ortaya konulabilmesi için nitel araştırma yöntemleri benimsenmiştir. Saha çalışmasında belirlenen 8 grup ile yarı yapılandırılmış görüşmeler, alanda yapılan gözlem ve görselleştirmeler ile yerel ve ulusal kurumlardan elde edilen bilgiler verilerin temelini oluşturmaktadır.

3.1. Araştırma Problemi ve Sorunsalı

Sanayi Devrimi sonrası yeniden şekillenen ekonomik ve fiziksel mekânın kırsal alanlara bölgesel kültürel mirası ve ulusal kimliği koruma, yerel ekonomileri sürdürme ve kentsel alanlara alternatif yaşam alanları oluşturma gibi çeşitli misyonlar yüklemiştir. Halihazırda nüfus ve ekonomik olarak dezavantajlı halde olan kırsal alanlar, bu misyonlarla birlikte kentlilerin göçleri ve ekonomik sektörlerdeki değişimin baskısıyla daha kırılgan bir hale gelmiştir (Ilbery, 1998). Ekonomik olarak değişim sürecinden geçen kırsal alanlarda yeni sakinlerin ve ziyaretçilerin talep ve ihtiyaçlarına göre yeniden şekillenen mekânsal, sosyolojik ve kültürel yapı kırsal alanlarda sürdürülebilirlik ve kalkınma dengesi gibi endişelerin oluşmasına neden olmuştur. Tüm bu gelişmeler ışığında kırsal alanlardaki değişimleri, nedenleri ve sonuçları farklı kavramlar çerçevesine ele alınmış ve kırsal mekanlarda özgünlüğü ve kültürel kimliği koruma ve geliştirme dengeleri son yıllarda kırsal literatürde ilgi gösterilen konular haline gelmiştir (Mahon, 2007).

Kırsal alanların kentsel alanlara alternatif yaşam alanı olarak görüldüğü günümüzde kırsalın yapısını anlamak, kırsal mekanları değişime iten nedenleri ve değişimin sonuçlarını ortaya koymak ve kentsel-kırsal alanlar arasındaki etkileşimi incelemek önem kazanmıştır. Bu kapsamda Avanos gibi, morfolojik, tarihi ve kültürel açıdan zengin; erişilebilirliği yüksek ve metropol kentlerin çeperinde kalan kırsal karakterli yerleşmelerde, kırsal soylulaştırmanın nasıl bir değişim ve dönüşüm sürecini beslediği, bu çalışmanın temel sorunsallarından biri olarak ele alınmaktadır. Literatürde kırsal soylulaştırma sürecinin özellikle turizmle desteklenen kültürel ve mekânsal dönüşümlerle tetiklendiği (Phillips, 2004; Ghose, 2004) belirtilmektedir. Bu bağlamda,

Avanos'un doğal ve kültürel miras alanı olması ve gelişen zanaat temelli turizmiyle, kırsal soylulaştırma dinamiklerini incelemek için anlamlı ve uygun bir örnek teşkil ettiği değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda çalışmada iki araştırma sorusuna cevap aranmıştır.

Araştırma sorusu 1: Avanos kırsalında özellikle morfolojik özelliklerin kırsal soylulaştırma süreçlerinin sosyolojik, ekonomik ve mekânsal yansımaları nelerdir?

Araştırma sorusu 2: Avanos kırsal soylulaştırma deneyimini Dünya ve Türkiye'de görülen kırsal soylulaştırma deneyimlerinden ayıran farklılıklar nelerdir?

3.2. Araştırma Verileri ve Türleri

Araştırma kapsamında Avanos'ta turizmin etkisinde süregelen kırsal soylulaştırmanın sosyolojik, ekonomik ve mekânsal yansımalarını kapsamlı bir şekilde analiz edebilmek amacıyla çeşitli veriler elde edilmiş ve incelenmiştir. Bu veriler; morfolojik, kültürel, sosyolojik, mekânsal ve ekonomik olarak beş temel kategoriye ayrılmış ve her bir kategoride ne elde edilmek istendiğine ve bu bilgilerin veri kaynaklarına Tablo 3.1'de yer verilmiştir.

Tablo 3.1: Araştırma Veri ve Türleri

Özellikler	Hedeflenen Bilgiler	Veri	Kaynak
Morfolojik	Yeryüzü Oluşumları	Fiziki Oluşumlar	Harita
	Doku	Geleneksel Yapılar	Harita
	Hidrolojik Özellikler	Su Kaynakları	Harita
	İklim Özellikleri	Sıcaklık, Yağış, Güneşlenme vb.	Grafik
Sosyolojik	Demografik Özellikleri	Yaş Dağılımı, Bağımlılık Düzeyleri, Etnik Yapı, Hemşerilik vb.	TÜİK Verileri ve Derinlemesine Görüşme
	Göç Hareketleri	Yerel ve Yerel Olmayan Nüfusun Yapısı	Derinlemesine Görüşme
	Yaşam Tarzları	Alışkanlıklar, Değer ve Normlar	Derinlemesine Görüşme
	Sosyal İlişkiler ve Ağlar	Bölge İçi ve Bölge Dışı Aktör ya da Kurumlarla İşbirliği/İlişki	Derinlemesine Görüşme
	Sosyal Değişim ve Dönüşüm	Sosyal Bütünleşme ya da Ayrışma	Derinlemesine Görüşme
Ekonomik	Ekonomik Faaliyet Türleri	Hâkim Olan Ekonomik Sektör	TÜİK Verileri
	İstihdam Durumu	İşletme ve Çalışan Kişi Sayıları	TÜİK Verileri ve Derinlemesine Görüşme
	Gelir Düzeyi	Hane Halkı Geliri	TÜİK Verileri
	Ekonomik Altyapı	Yaygın Olan İşletme Bilgileri	TÜİK Verileri ve Derinlemesine Görüşme
Mekânsal	Arazi Kullanımı	İmar Planları, Uydu Görüntüleri vb.	Harita ve Belediye Arşivleri
	Ulaşım Durumu	Yol Ağları, Toplu Taşıma Güzergahları	Harita ve Uydu Görüntüsü
	Mimari Yapı	Sokak, Cephe vb.	Yerinde Gözlem
	Yerleşim Deseni	Makroform	Uydu Görüntüleri

Çalışma kapsamında, kırsalda turizm ve soylulaştırma süreçlerinin neden olduğu sosyolojik, ekonomik ve mekânsal dönüşümü incelemek ve yerel halk ve yeni gelen sakinler arasındaki dinamikleri analiz etmek amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda, değişimlerin somut olmayan yansımaları ve kullanıcıların deneyim ve etkileşimleri hakkında daha kapsamlı bilgiler elde edebilmek için, nitel araştırma yöntemlerinde de sıklıkla başvurulmuş derinlemesine görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Görüşmelerden elde edilecek bilgilerin analizinin daha kapsamlı olması açısından görüşmeciler Tablo 3.2’de görüldüğü şekilde çeşitli kategorilere ayrılmıştır.

Tablo 3.2: Görüşme Grupları ve Soruları

Görüşme Grupları	Görüşme Soruları
Avanos yerlisi olup turizm dışında farklı sektörlerde çalışanlar	- Avanos'ta turizm dışı sektörlerde çalışmak sizce nasıl bir avantaj veya dezavantaj sağlıyor? - Turizm faaliyetlerinin sizin sektörünüze etkisi oluyor mu? Oluyorsa nasıl? - Bölgedeki ekonomik değişimlerin işinizi nasıl etkilediğini düşünüyorsunuz?
Avanos yerlisi olup turizmle ilgilenen, evini konaklama amaçlı kiraya veren veya turistik işletmeye dönüştürenler	- Turizmin bölgeye sağladığı ekonomik katkıyı nasıl değerlendiriyorsunuz? - Evinizi konaklama amaçlı kullanmaya nasıl karar verdiniz? Süreç sizin için nasıl ilerledi? Son yıllarda turizm sektöründe yaşanan değişimler işinizi nasıl etkiledi? - Turizmin bölgenin sosyal yapısına etkileri hakkında ne düşünüyorsunuz?
Avanos yerlisi olup gayrimenkul sektöründe faaliyet gösterenler	- Avanos'taki gayrimenkul piyasasında son yıllarda ne gibi değişimler gözlemlediniz? - Turizm faaliyetleri bölgedeki konut fiyatlarını ve talepleri nasıl etkiliyor? - Bölgeye yeni taşınanlarla yerliler arasındaki ilişkiler hakkında ne düşünüyorsunuz? - Yatırım amaçlı gelen kişilerle yaptığınız görüşmelerde öne çıkan beklentiler neler oluyor?
Avanos'ta doğup büyümüş, emekli olup herhangi bir sektörde aktif çalışmayanlar	- Avanos'un zaman içindeki değişimini nasıl değerlendiriyorsunuz? - Turizm faaliyetleri yaşantınızı nasıl etkiledi? - Bölgedeki değişimlerden memnun musunuz? Pişmanlıklarınız veya olumsuz gördüğünüz durumlar var mı? - Yerel halkın yeni gelenlerle ilişkisi nasıl?
Avanoslu olup memuriyet ya da iş hayatı nedeniyle başka bir yere taşındıktan sonra Avanos'a geri dönenler	- Avanos'a geri dönme kararınızı etkileyen faktörler neler oldu? - Döndüğünüzde Avanos'ta nelerin değiştiğini gözlemlediniz? - Geri döndükten sonra uyum sağlamakta zorlandığınız noktalar oldu mu? - Avanos'un eski ve yeni hali arasında en belirgin farklar sizce neler?
Avanoslu olmayıp, belirli dönemlerde tatil veya mevsimsel konaklama için bölgeye gelenler	- Avanos'u dönemsel olarak ziyaret etmenizın sebepleri neler? - Bölgede değişen dinamikleri nasıl gözlemliyorsunuz? - Burada tatil yapmak ile başka bir yerde tatil yapmak arasında ne gibi farklar var? - Bölgeyi ilerleyen yıllarda daha uzun süreli yaşamak için bir yer olarak görüyor musunuz?
Avanoslu olmayıp, çalışma amacıyla bölgeye yerleşenler	- Avanos'a taşınma süreciniz nasıl gerçekleşti? - Yerel halkla olan etkileşimleriniz nasıl ilerledi? - Burada yaşamaya dair beklentileriniz ile gerçekler örtüştü mü? - Taşınmadan önce ve taşındıktan sonra Avanos'a dair düşünceleriniz değişti mi?
Avanoslu olmayıp, emekli olduktan sonra kalıcı olarak Avanos'a taşınanlar	- Emeklilik için Avanos'u seçmenizın en önemli sebebi neydi? - Taşındıktan sonra yaşadığınız en büyük değişiklikler neler oldu? - Beklentileriniz ile yaşadıklarınız örtüştü mü? - Yerel halkla ilişkileriniz nasıl? Uyumu kolay sağladınız mı?

3.3. Araştırma Analiz Teknikleri

Araştırma kapsamında, Avanos bağlamındaki kırsal soylulaştırma sürecinin incelenmesi ve bu süreçte yaşanan sosyolojik, ekonomik ve mekânsal değişimlerin analiz edilmesi amacıyla çeşitli nitel araştırma tekniklerinden yararlanılmıştır. Saha çalışmaları kapsamında yapılan derinlemesine görüşmeler ve gözlemler araştırmanın birincil verilerini; akademik çalışmalar ve makaleleri kapsayan literatür taraması, yerel ve ulusal resmî kurumlardan elde edilen belge, harita ve istatistiksel veriler ve internet arşivinden alınan medya içerikleri araştırmanın ikincil verilerini oluşturmaktadır. Bu veriler, tarihsel karşılaştırma metodu aracılığıyla analiz edilmiştir.

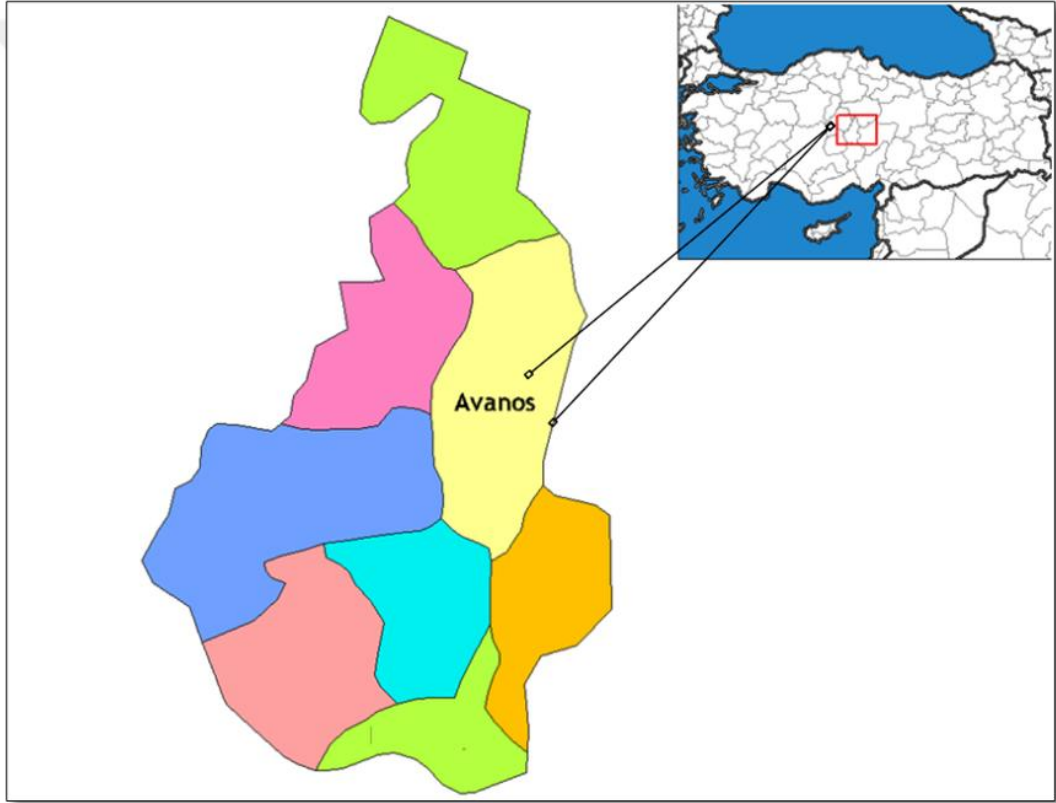
Tarihsel karşılaştırma metodu, farklı zaman ve/veya toplumsal bağlamlardaki sosyal olguları inceleyerek benzerlik ve farklılıklarını ve değişim süreçlerini anlamlandırmayı hedefleyen bir analiz yöntemidir. Marx, Weber ve Durkheim tarafından büyük ölçekli toplumsal değişimleri ve gelişmeleri incelemek için kullanılan bu analiz yöntemi, 20. yüzyılda yerini nicel analiz metotlarına bırakmıştır. Ancak, neoliberal politikaların yaygınlaştığı 1980'lerden bugüne toplumların sosyal yaşantılarında meydana gelen değişimleri analiz etmek için yeniden tercih edilen bir metot haline gelmiştir. Tarihsel karşılaştırma metodundaki genel yönelim; sosyal olguları birbirine bağlı ve karmaşık sistemler içerisinde ele alan bütüncül olarak, tarihsel, ekonomik, kültürel ve politik değişimleri mekânsal bağlamda incelemektir. Ayrıca bu incelemelere tarihsel kanıt ve verilerin değişimindeki etkenleri eleştirel bir bakış açısıyla yorumlaması ve değişim süreçlerine alternatif açıklamalar geliştirmeyi hedeflemesi, bu metodu literatürdeki diğer metotlardan ayırmaktadır. Bu yöntemle yapılan analizler; konunun kavramsallaştırılması, veri toplama, verilerin değerlendirilmesi ve organize edilmesi, analiz ve sentez süreci ile sonuçların raporlanmasını kapsar (Neuman, 2014). Çalışma kapsamında bu metodun tercih edilme nedeni, verileri birden fazla değişkenle bütüncül bir şekilde ele alarak neden-sonuç ilişkisini sürece dahil olan etkenlerle birlikte çok katmanlı bir yapıyla ortaya koymasıdır.

4. ARAŞTIRMA SONUÇLARI VE TARTIŞMA

4.1. Avanos Kırsal Yerleşmesi ve Soylulaştırma Dinamikleri

4.1.1. Avanos Kırsal Yerleşmesinin Özellikleri

Avanos; 996 km² yüz ölçümüyle Türkiye'nin İç Anadolu Bölgesi'nde, Nevşehir ilinin kuzeyinde yer almaktadır. Avanos'un şehir merkezine 18 km, Göreme'ye 13 km, Ürgüp'e 15 km ve Uçhisar'a 11 km uzaklıkta olması, Avanos'u Kapadokya bölgesinin önemli bir parçası haline getirmiştir. Güçlü ulaşım ağlarına sahip olmasından kaynaklanan erişilebilirlik avantajlarıyla Avanos, geçmiş tarihlerden bu yana her dönemde ticaret rotalarında bir durak olmuştur (T.C. Avanos Kaymakamlığı, 2022).



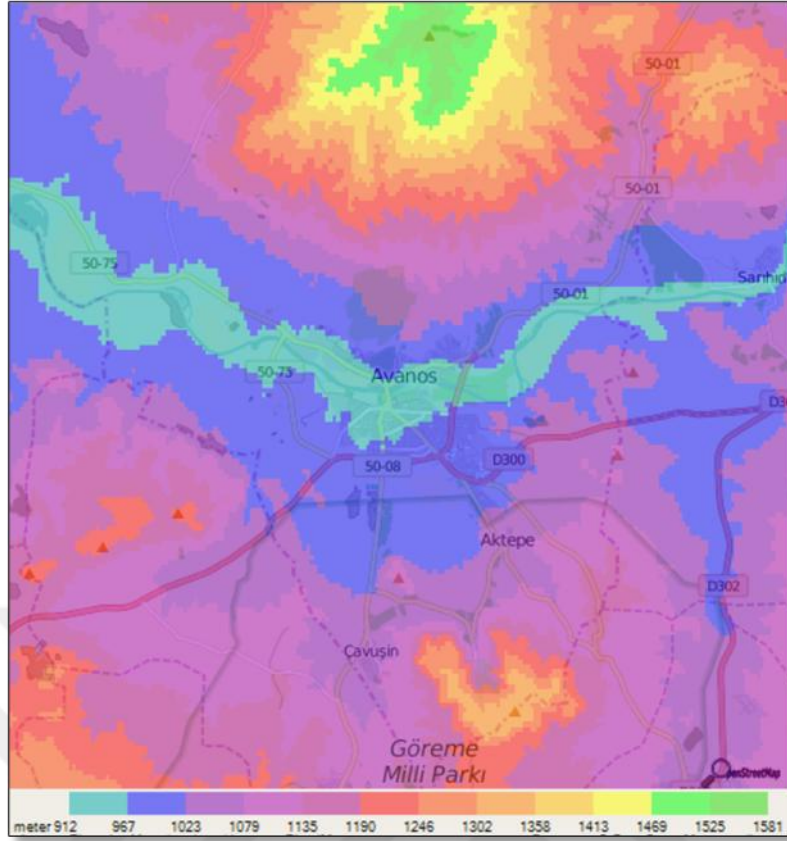
Şekil 4.1: Avanos'un Konumu (Görsel yazar tarafından oluşturulmuştur)

Avanos, bulunduğu Kapadokya bölgesinde bölge içi ve dışı ulaşımında önemli bir konuma sahiptir. Nevşehir-Kayseri ve Nevşehir-Aksaray karayolları, ilçeye erişimi kolaylaştırmaktadır. D300 yolunun Avanos'ta geçiş noktasının bulunması, Avanos'un Kayseri ve Aksaray üzerinden Ankara, Konya, Mersin gibi metropollerle bağlantı sağlayarak hem ticaret hem turizm bağlantısını sağlamaktadır. Avanos'un kuzeyinde yer alan D260 karayolu ve güneyinde yer alan Nevşehir-Niğde bağlantı yolu, Avanos'un İç Anadolu bölgesinden gününbirlik turizme elverişli olmasını sağlamaktadır. Ayrıca



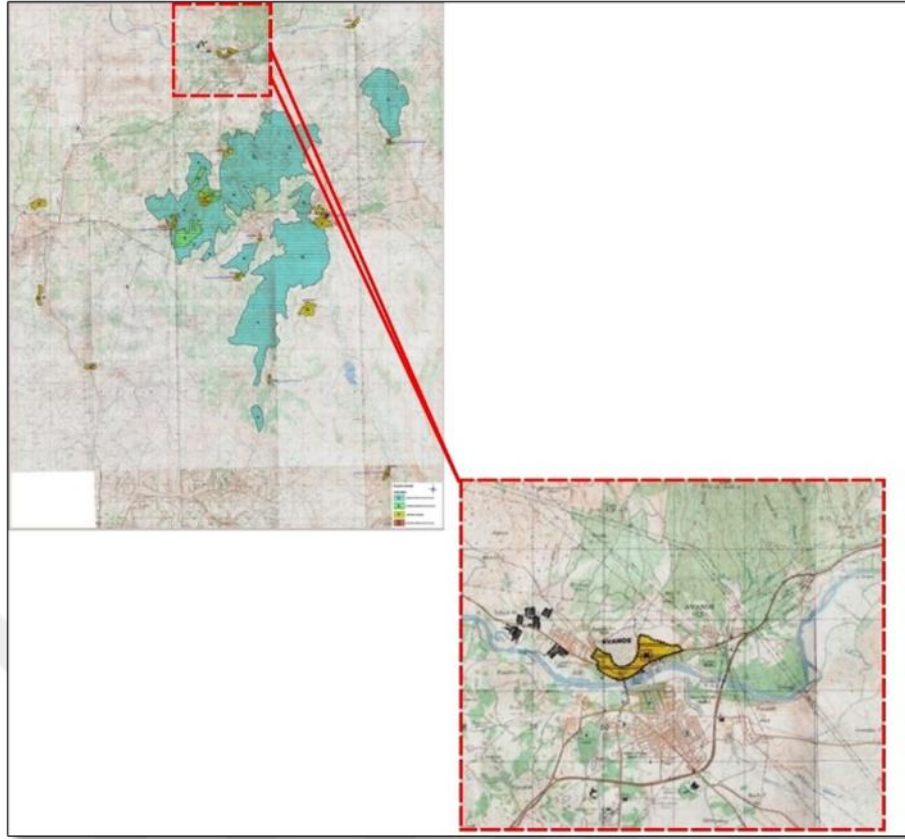
Şekil 4.3: Avanos Köprüleri (T.C. Avanos Kaymakamlığı, 2022)

Avanos'un en belirgin özelliği; ilçenin yerleşim deseni, sosyal hayatı ve ekonomik faaliyetlerini doğrudan şekillendiren morfolojik yapısıdır. Bu morfolojik özellikler arasında Kapadokya bölgesinin karakteristik özelliklerini devam ettiren eğimli topografya, tuf araziler ve verimli toprak varlığını oluşturan, nehir hattı boyunca devam eden düzlükler yer almaktadır. Arazi tipolojisi yerleşim kararlarını doğrudan etkilemiş ve eski yerleşim alanları su kaynaklarına yakın, korunaklı alanlarda yer alırken yeni yerleşim alanlarında su ve yükseklik kriterlerinin önceliklendirilmediği görülmektedir. Ayrıca morfolojik özelliklerin özgün yapısı bölgeyi turizm faaliyetlerine uygun hale getirirken; Avanos taşından yapılar ve bölgeye özel kilden yapılan çömler Avanos'un ekonomik zeminini oluşturmaktadır (TÜRSAB , 2022).



Şekil 4.4: Avanos Eğim Haritası (OpenStreetMap, 2023)

Avanos'un tarihi kimliğinin sürdürülebilmesi, özellikle Eski Avanos bölgesinde yoğunlaşan sit alanları tarihi konut dokusu ile mümkün olmuştur. 1968 yılında hazırlanan Çevre Düzeni Planı ve İmar Planı ile imara açılmaması gereken alanlar belirlenmiş, ardından 1996 yılında onaylanan Avanos Koruma Amaçlı İmar Planı ile sınırlar netleştirilmiştir. Daha sonra, 1981 yılında yürürlüğe giren Kapadokya Bölgesi 1/25.000 ölçekli Çevre Düzeni planıyla sekiz alt bölgeye ayrılan kapsamla koruma altına alınmıştır. Bu karar ile, Kapadokya bölgesinde Göreme başta olmak üzere Avanos, Uçhisar, Ortahisar ve İhlara Vadisi çevresi Kapadokya Turizm Gelişim Projesi Alanı olarak güvence altına alınmıştır. 2014 yılında Nevşehir Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından yayınlanan değerlendirme raporuyla Nevşehir ve çevresi kapsamında 1. ve 3. Derece Sit Alanlarının güncel sınırları belirlenmiştir (Yıldırım, 2006).

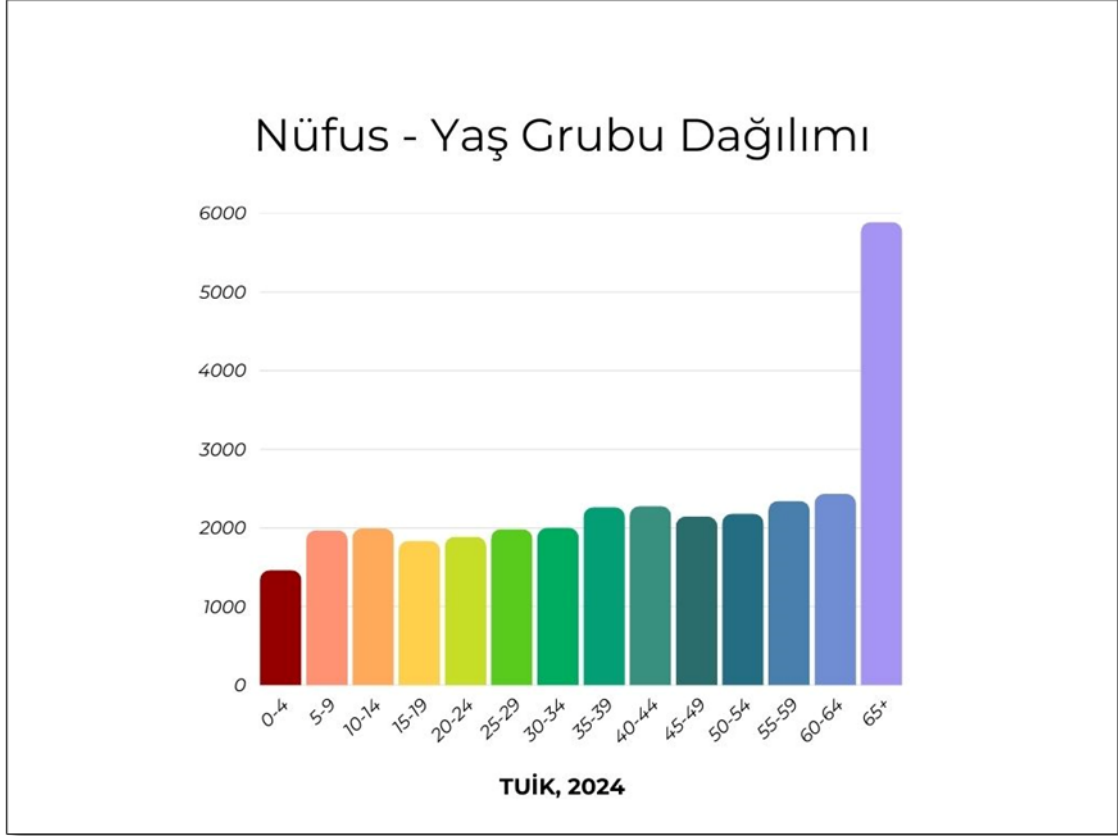


Şekil 4.5: Kapadokya Bölgesi 1. ve 3. Derece Sit Alanları (Kapadokya Alan Başkanlığı, 2022)

Kapadokya bölgesinin turistik değeri, erişilebilirliğin getirdiği etkileşimlerle güçlenmesi, ekonomik yapının canlı olması, bu bölgede konumlanan Avanos'un, tarihsel süreç içerisinde hem coğrafi olarak hem de sosyolojik anlamda esnek ve akışkan bir yapıya sahip olmasına neden olmuştur. Farklı kültürel gruplarla doğrudan temas içerisinde olan yerel halk, sosyal olarak bu etkileşime açık olmasına rağmen kendi kültürel ve tarihsel varlığını sürdürebilmek amacıyla seçici ve korumacı bir yaklaşım da benimsemiştir. Avanos'ta sosyal yaşama bu noktada morfolojik özellikler doğrudan belirleyici bir rol oynamaktadır. Oluşan doğal sınırlar, yerleşim birimlerini daha kapalı hale getirerek güçlü komşuluk ilişkileri ve sosyal ağ yapısı oluşmasına yol açmıştır. Avanos'un demografik yapısı, bu sosyal mekânsal yapı etkisinde gelişmiştir (Yıldırım, 2006).

Avanos'un toplam nüfusu, kendisine bağlı 3 belde, 16 köy statüsünde yerleşim ve 17 mahalle ile birlikte 32.682'dir. Avanos merkez nüfusu 14.968, belde ve kırsal yerleşimler nüfusu 17.714 kişidir, bu nedenle Avanos kırsal nüfus yoğun statüsündedir. Cinsiyet dağılımına bakıldığında nüfusun %49,4'ü erkek %50,6'sı kadın olmak üzere dengeli bir yapıda olduğu görülmektedir. Yaş dağılımına bakıldığında nüfusun yaklaşık

%22'sinin 0-14 yaş grubunda, %66'sının 15-64 yaş grubunda ve %12'sinin 65 yaş ve üzeri grubunda yer aldığı görülmektedir. Orta yaş grubunun yoğunlukta olması, iş gücüne katılım oranının yüksek olduğunu göstermektedir (TUİK, 2024) .

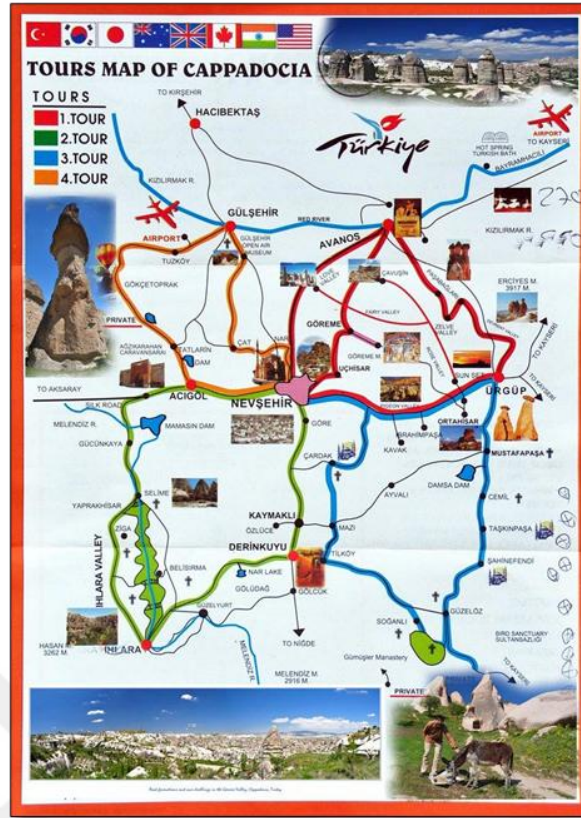


Şekil 4.6: Avanos Yaş Gruplarına Göre Nüfus Dağılımı (TUİK, 2024)

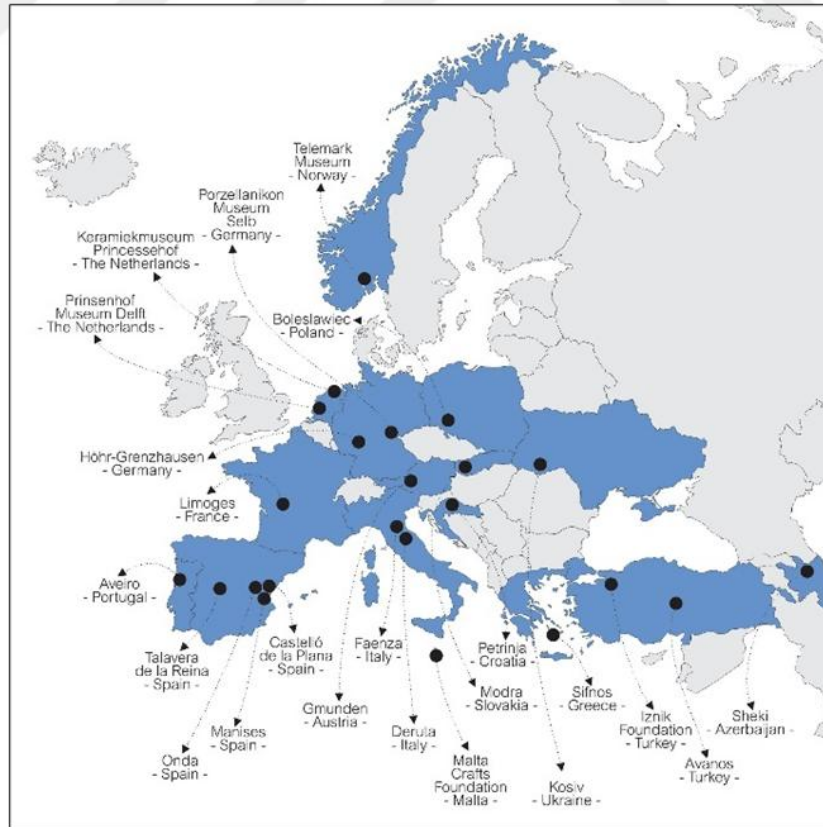
Avanos'un sahip olduğu doğal kaynaklar, tarihsel ve kültürel birikim ve coğrafi konumundan kaynaklanan avantajları ve dezavantajları doğrultusunda ekonomisi, çok sektörlü bir yapı ortaya koymaktadır. Geçmişten günümüze sürdürülen üretim biçimlerine ek olarak turizm ve beraberinde gelişen hizmet sektörü, Avanos'taki ekonominin temelini oluşturmaktadır. İklim koşulları ve toprak verimliliği ile tarımsal üretime elverişli olan Avanos'ta başta tahıl ve üzüm bağcılığı olmak üzere meyvecilik, patates ve fasulye üretimi sürdürülmektedir. Son yıllarda yatırım, teşvik ve artan taleplerle birlikte organik tarım faaliyetleri ilçede varlık göstermektedir. Bu stratejilerle birlikte özellikle merkez çeperinde kalan kırsal alanlarda turizm ve tarımın entegre edildiği lavanta bahçeleri, çiftlik faaliyetleri ve konaklama imkânı sunan bağ/bahçeleri giderek yaygınlaşmaktadır (AHİLER Kalkınma Ajansı, 2023).

Kapadokya bölgesindeki diğer yerleşmeler gibi turizm, Avanos ekonomisinde de önemli bir yere sahiptir (Şekil 4.7). Turizm faaliyetlerine yönelik yatırım ve teşviklerin artması, reklam ve tanıtım çalışmalarındaki başarılar, sunulan ürün ve etkinlik çeşitliliği gibi etkenlerle özellikle 2000'li yıllar itibariyle turizm sektöründe bir dönüşüm gerçekleşmiş ve bu dönüşüm konaklama ve hizmet sektörlerini de doğrudan etkilemiştir. Özellikle konaklama kapasitesinde 3200'ün üzerinde yatak kapasitesine sahip otel, pansiyon ve butik otel haricinde kısa dönemli oda ve/veya ev kiralama imkanlarının artış göstermesi, yatılı turist sayısının artmasına neden olmuştur. Atıl durumda olan eski yapıların konaklama ve ticaret alanı olarak dönüştürülmesi, konaklama imkanlarının artmasına yardımcı olan bir diğer etkidir (Ahiler Kalkınma Ajansı, 2023).

Eski Avanos Evleri'nin dönüşümü ile tarihsel ve kültürel olarak sürdürülen çömlekçilik ve halıcılık gibi zanaatkarlık faaliyetlerinin üretimi, sergisi ve satışı için alanlar oluşturulmuştur. Avanos'un ekonomik yapısında büyük bir payı olan ve Kapadokya bölgesinde öne çıkan en önemli özelliği, geçmişten bugüne sürdürülen çömlekçilik faaliyetleridir. Kızılırmak Nehri'nin taşıdığı kırmızı toprak kiliyle işlenen ve usta-çırak ilişkisi yürütülerek üretilen çömlekler, Avanos'un hem ticari hem de kültürel kimliğinin yansımasıdır. Eski Avanos bölgesinde çömlekçilik sadece satışı yapılan bir ürün değil, yapılış aşamasının sunulmasıyla çömlek yapının deneyimi gelen turistlere yansıtılmaktadır. Bu nedenle UNESCO'nun Avrupa Seramik Rotası içerisinde yer almıştır (Şekil 4.8). Çömlek, şarap, halı ve diğer butik üretimlerin talep görmesiyle birlikte yapılan perakende satışlar, Avanos ekonomisinin bir diğer temelini oluşturmaktadır (UNESCO, 2025). Çömlek, şarap, halı ve diğer butik üretimlerin talep görmesiyle birlikte yapılan perakende satışlar, Avanos ekonomisinin bir diğer temelini oluşturmaktadır.



Şekil 4.7: Kapadokya Turizm Rotası (Nevşehir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2022)



Şekil 4.8: Unesco Avrupa Seramik Rotası (UNESCO, 2025)

Nevşehir’de sanayi faaliyetleri, gıda ürünlerinin işlenmesi ve tarım ekipmanlarının üretimi başta olmak üzere tarımsal sanayi faaliyetleriyle sınırlı kalmıştır. Avanos’ta da sanayi, küçük ölçekli, geneli el işçiliğine dayanan üretim atölyeleri ve yerel ürünlerin imalatı ile sınırlıdır. Avanos sanayisinin büyük bölümü, üzüm bağlarıyla entegre bir şekilde çalışan küçük ölçekli şarap üretim tesislerinden oluşmaktadır (Ahiler Kalkınma Ajansı, 2023).

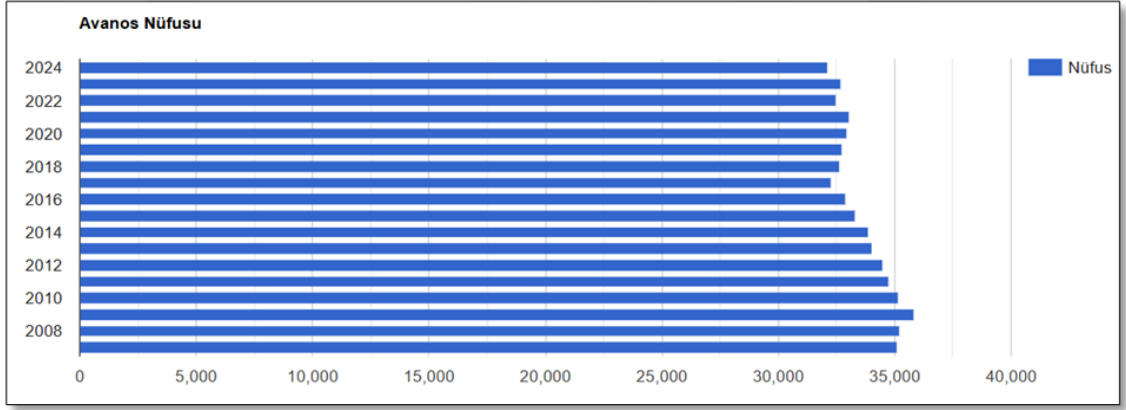
4.1.2. Avanos’ta Kırsal Soylulaştırmanın İzleri

Kırsal soylulaştırma, kırsal yerleşim yerlerinde ekonomik, sosyal ve mekânsal dönüşümlere neden olan çok etkenli ve çok boyutlu bir süreçtir. Bu süreç, kırsal alanların demografik yapısında, mekânı algılayış ve kullanım biçimlerinde, konut yapısında ve stoğunda, sosyal ve kültürel kimliklerinde; bulundukları bölgeye, ekonomiye ve zamana göre çeşitlenen etkenlerle değişimlerin görülmesine neden olur. Kırsal soylulaştırma literatüründe bu değişimlerin göstergeleri arasında; yükselen arsa ve konut değerleri, bölgeye yabancı yeni sosyal sınıf temsilcilerinin dahil olması, geleneksel tarımı temel alan ekonomiden hizmet ve turizm ağırlıklı yapıya geçiş ve bu geçişin neden olduğu fiziki yapıda değişim ön plana çıkanlardır.

Avanos, Kapadokya bölgesinde zengin tarihsel, kültürel ve doğa unsurları ile öne çıkan, Kızılırmak Nehri etrafında varlık gösteren tarım ve turizm açısından zengin bir yerleşimdir. Eşsiz morfolojik yapısıyla UNESCO Dünya Mirası listesinde yer alması, Avrupa Seramik Rotası’na eklenmesi, çömlekçilik, şarap ve halıcılık alanında bölgede ön plana çıkması gibi unsurlarla yerli ve yabancı turistlerin ilgisini çekmektedir. Bu nedenle Avanos özelinde kırsal soylulaştırmanın izlerini araştırmak, Avanos’a artan ilgi ve yatırımların mekânsal, ekonomik ve sosyal yapıya olan etkilerini incelemek, turizm açısından yüksek potansiyele sahip kırsal alanların dönüşüm dinamiklerinin neden ve sonuçlarını ortaya koymak açısından önemlidir.

Avanos’un geçmiş yıllardan günümüze nüfus grafiği incelendiğinde, ilk yükselme trendinin Kapadokya bölgesinde balon turizminin yaygınlaştığı, reklam ve pazarlama stratejileriyle yer altı şehirlerinin tanıtımının yapıldığı ve Kalkınma Planlarında turizm yatırımlarına öncelik verildiği 2008-2010 döneminde olduğu görülmektedir. Bu dönemde artan turist sayısı, Avanos’tan ekonomik gerekçelerle taşınmayı düşünen sakinlerin motivasyonlarını değiştirmiş ve Avanos’a dışarıdan gelen yeni aktörler ortaya çıkmasına neden olmuştur. Avanos’un Göreme, Ürgüp ve Uçhisar’a

göre daha düzlük, sakin ve özgün yapısı özellikle ikinci konut arayışında olan orta yaşlı, eğitim ve gelir seviyesi yüksek bireylerin dikkatini çekmiştir. Grafikteki ikinci yükselme trendi ise düzenlenen festivaller ve müzik etkinlikleri ve Kapadokya'yı balayı destinasyonu listelerine ekleyen uluslararası dergilerin yoğun olarak Avanos'u tanıttığı 2017-2019 dönemindedir. Bu iki dönemin ortak noktası, Avanos'un genç nüfusunun büyükşehirilere göç etme eğiliminde ve doğurganlık oranlarının azalma trendinde olmasıdır. Yaş grubu grafiği incelendiğinde orta yaş nüfusunun yükselmesi, Avanos'a göç eden nüfusun yaş ortalamasıyla uyumaktadır. Bu durum, yıllar içerisinde Avanos nüfusunun sayısal grafiğindeki dengeli durumu açıklamaktadır. Özetle, Avanos'un genç nüfusunun yerini orta yaşlı yeni sakinlerin doldurduğu söylenebilmektedir.

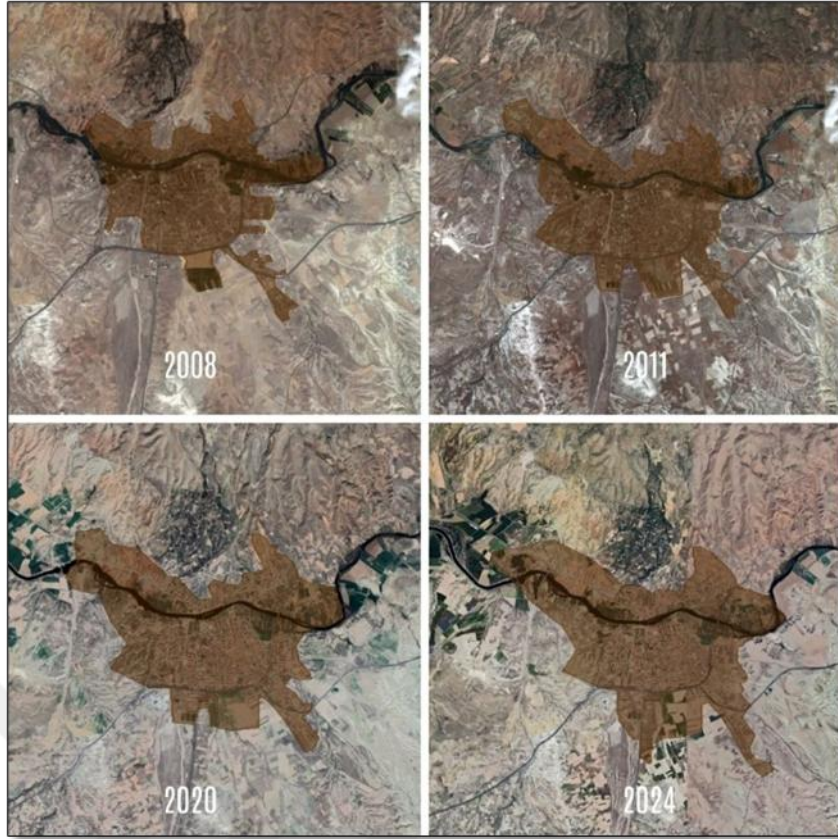


Şekil 4.9: Avanos Yıllara Göre Nüfus Grafiği (2007-2024) (TUİK, 2024)

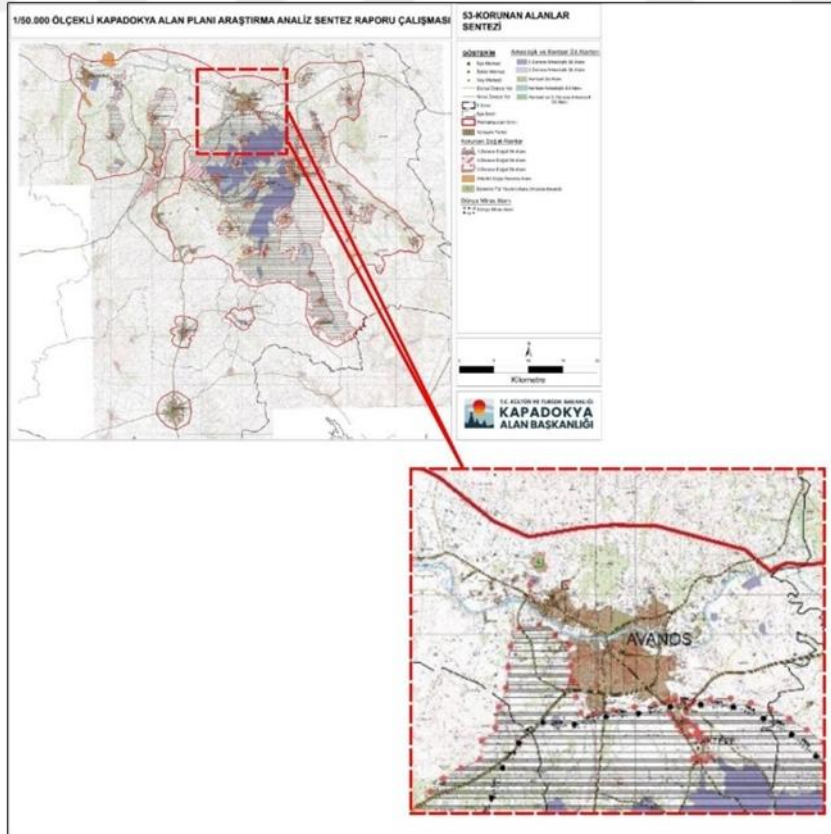
Her ne kadar nüfusun niceliksel değerinde büyük ölçekli bir artış olmadığı nüfus grafiklerinde görülsede alanda yapılan gözlemler ve derinlemesine görüşmeler sonucundan Avanos nüfusunda niteliksel bir dönüşüm yaşandığı net bir şekilde görülmüştür. Derinlemesine görüşme yapılan gruplar arasında emeklilik sonrası kalıcı olarak yerleşen; uzaktan kısa süreli çalışan yabancı uyruklu; dönemsel konaklama amaçlı ikinci konutu tercih eden; memuriyet nedeniyle gelip geri dönme düşüncesi olmayan; kısa süreli ticari faaliyetler için gelip yatırım yapıp yerleşen bireyler gibi Avanos'a yeni taşınan çeşitli grupların varlığı, Avanos nüfus yapısındaki değişimi ortaya koymaktadır. Ayrıca yine yapılan görüşmelerde sıklıkla dile getirilen bir diğer nokta, yeni sakin grupların Avanos'un yerlilerinin aksine doğal manzara, özel mimari doku, turizm merkezlerine yakınlık ve tarihi ve kültürel atmosfer gibi kırsal soylulaştırma ile ilişkili motivasyonlarla konut alanlarını seçmeleridir. Özellikle Avanos merkezinde bulunan kullanılmayan, eskimiş veya yıkılmış yapıların restorasyonla

birlikte yeni konut ya da konaklama alanlarına dönüştürülmesinin yeni sakinlerin mekânsal tercihlerine doğrudan etki ettiği görülmektedir. Avanos nüfusunun yaş, gelir ve kullanıcı açısından geçirdiği bu dönüşüm, Avanos'ta kırsal soylulaştırma sürecinin kullanıcı profilinin değişimiyle birlikte sosyal ve demografik bir temeli olduğunu ortaya koymaktadır.

Avanos'un makroformunun yıllara göre değişimi incelendiğinde gelişim yönlerinin doğal ve yasal sınırlarla şekillendirildiği görülmektedir. Merkezin kuzeyi, topografik eşikler ve kentsel sit alanlarının varlığı nedeniyle yapılaşmaya kapalı bir alan haline gelmektedir. Bu durum kentsel büyüme yönünün güney, doğu ve batı eksenlerinde gerçekleşmesine neden olmuştur. Güney yönündeki gelişme, makroform içerisindeki boş parsellerin yeni konut alanlarına dönüşmesi ve mevcut yapıların restorasyonu yoluyla meydana gelmektedir. Bu yöndeki gelişme her ne kadar daha esnek olsa da UNESCO Dünya Miras Alanı sınırına yakın olması, bu bölgede gerçekleştirilecek büyük ölçekli yayılmayı sınırlandırmaktadır. Doğu ve batı yönündeki gelişmeler ise Kızılırmak Nehri'nin sağladığı düz arazilerin tercih edilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu ekseninde yer alan tarım arazilerinin konut ve ticaret amaçlı kullanılmaya başlandığı, yeni konut tipolojilerinin ve farklı kullanıcı gruplarına hitap eden yapı gruplarının yer aldığı söylenebilir.



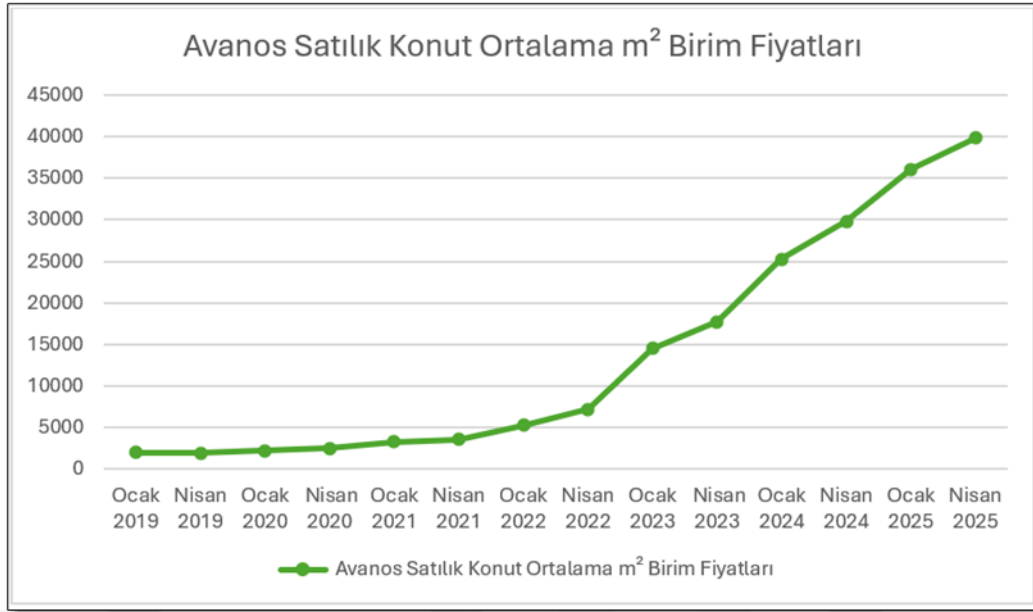
Şekil 4.10: Avanos Makroformu (2008-2011-2020-2024) (Görsel yazar tarafından oluşturulmuştur)



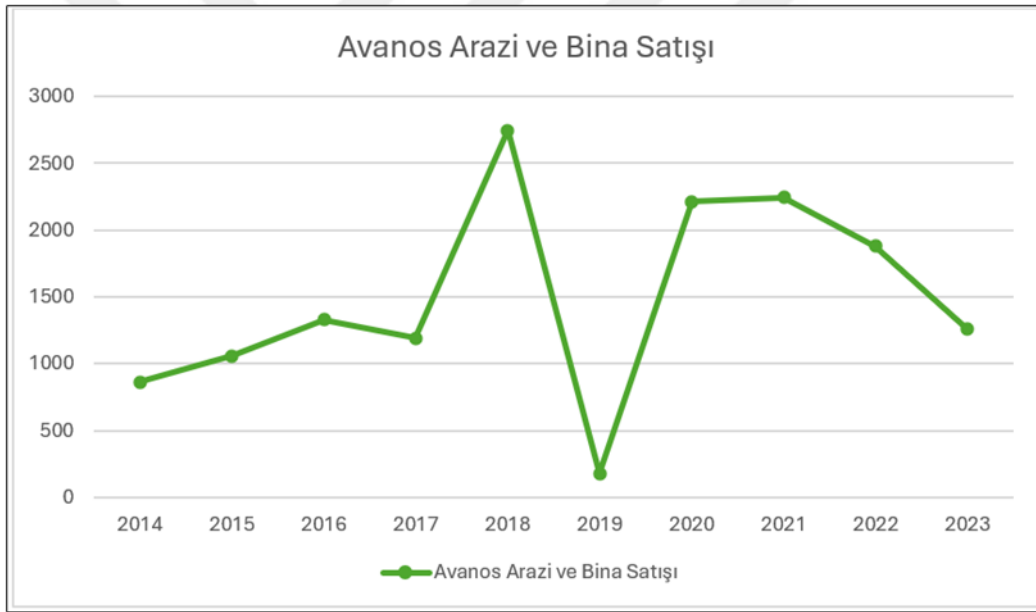
Şekil 4.11: Avanos'ta Korunan Alanlar Sentezi (Kapadokya Alan Başkanlığı, 2022)

Avanos Belediyesi'nde yapılan görüşmelerde, yerleşim alanındaki boşlukların doldurulmasıyla daha verimli bir kullanım oluşturulabileceği, yeni yapılarda kat artışında bölge yapısını bozmayacak esnekliklerde bulunulması durumunda mevcut nüfusun konut talebinin karşılanabileceği ifade edilmiştir. Ancak, yaz ve kış nüfusunun farklı olması, ikinci konuta artan talep, konutların ticaret ve turizm amaçlı dönüşümü gibi etkenlerle artan konut talepleri karşısında mevcut arsa stoğunun yetersiz kalması, yeni gelişme konut alanları için büyük bir ihtiyaç doğurmaktadır. Bu ihtiyaçla birlikte, Avanos makroformunun hem mekânsal hem de sosyoekonomik talep baskılarıyla şekillendiğini ve kırsal soylulaştırma sürecinin yalnızca mevcut yapı dönüşümü hareketliliğini değil, yeni konut alanları oluşumunu da tetiklediği söylenebilmektedir. Bu talepler aynı zamanda mekânsal yoğunlaşma, arsa fiyatlarında artış ve yatırım baskısında yoğunlaşma gibi ekonomik sonuçlar doğurmakta ve kırsal soylulaştırmanın mekânsal ve ekonomik etkisini ortaya koymaktadır.

Avanos'ta arsa ve konut piyasasındaki değişimde en belirgin eğilimler konut ve arsa satılık ilanlarındaki artış ve ortalama fiyatlarındaki ciddi yükselmelerdir (Şekil 4.12). Satılık ilanların 2017-2019 dönemi sonrasında COVID-19 pandemisiyle birlikte yükseldiği görülmektedir (Şekil 4.13). Popüler emlak sitelerindeki ilanlar incelendiğinde “mükemmel konum, doğa içerisinde, sıfır konut, güvenli özel girişli mülk, manzara ve yatırım fırsatı” gibi ifadelerin sıklıkla kullanıldığı; dolayısıyla satışın sadece mülk değil bir yaşam tarzı üzerine olduğu görülmektedir. Yapılan saha araştırmasında ve derinlemesine görüşmelerde, yüksek fiyatlı yeni projelerin Kızılırmak Nehri yakınında ya da merkezin güneyinde, çevre yollarına yakın yeni gelişim alanlarında yer alması dikkat çekmektedir. Turizm alanlarının aynı zamanda sit alanları içerisinde yer alması ve ilanların pek çoğunun bu özellikleriyle ön plana çıkması, Avanos'taki tarihi ve kültürel mirasın ticari bir değere dönüştüğünü ortaya koymaktadır. Kapadokya bölgesinde Göreme, Uçhisar gibi merkezlerde bulunan konutunu turizm amaçlı dönüştüren veya artık orada günlük yaşam maliyetini karşılayamayacak kesimin Avanos'a taşınma eğilimi, Avanoslu insanlarda belirgin bir yerinden edinme korkusu yaratmıştır. Bu nedenle eskiyen konutlarını satışa koymak istemeyen bir yerli kesim ortaya çıkmıştır. Avanos Belediye'sinde yapılan görüşmelerde bu çıkmazın yeni konut alanları oluşturulması için bir baskı yarattığı ifade edilmiştir.



Şekil 4.12: Avanos Satılık Konut Ortalama m² Birim Fiyatı (TUİK, 2024)



Şekil 4.13: Avanos Arazi ve Bina Satışı (TUİK, 2024)

Eski Avanos bölgesindeki yapılarının yenilenmesi ve yeniden işlevlendirilmesi; hem düşük fiyata alınan mülklerin yenilenerek yüksek ücretlere satılması ve hem konut işlevinden üretim, ticaret veya konaklama işlevine dönüşmesi gibi sonuçlarla hem mekânsal hem ekonomik bir dönüşüm örneğidir. Barınma alanlarından Avanos deneyimini tüketme alanlarına dönüşen bu yapılar; çevre düzenlemeleri ve ekonomik canlılık sunarak bölgenin turizm değerini artırırken, azalan konut stoğu Avanos'un yerlilerini kent merkezinden uzaklaştırmaktadır. Bu alanda satışı yapılan ürünlerin de

ağırlıklı olarak turistlere hitap etmesi, Avanos halkının sosyalleşebileceği ve alışveriş yapabileceği alanları sınırlandırmaktadır. Yapılan görüşmelerde de sıklıkla Nevşehir merkezine veya Kayseri'ye daha uygun fiyatlı alışveriş amaçlı seyahat ettiğini belirten görüşmeciler, bu durumu doğrulamaktadır. Avanos merkezi dışında, yeni yerleşim alanlarındaki ticaret alanlarının da Avanos halkının ihtiyaçları dışında olduğu ve dönüşen bir ticari alışkanlığın Avanos'ta yerleşmeye başladığı yapılan saha çalışmasında görülmektedir. Zincir market ve restoranların, güzellik salonlarının ve yapı marketlerin Avanos'ta yaygınlaşması hem yüksek gelir gruplarına hitap eden mekanlar oluşturmakta hem de Avanos'ta yerleşmiş olan esnaflık kültürü dışında ticari faaliyetlerin gelişmesini sağlamaktadır. Bu alanların ekonomik yapıda değişime neden olmasına rağmen mekânsal kurguda bölgeyle uyumlu mimari seçimlerde bulunması, bu değişimin ilk bakışta fark edilmemesine neden olmaktadır. Ekonomik dönüşüm yalnızca mekânsal bağlamda değil, sakinlerin mekânı kullanma ve değerlendirme biçimlerinde de görülmektedir. Eski yapıların konaklama ve alt katların ticari kullanıma açılması karma kullanımları artırmaktadır. Aynı zamanda yerli sakinlerin veya yatırımcıların oda ve/veya evleri turizm amaçlı kiraya vermeleri, kullanıcıları aynı zamanda ekonomik dönüşümün bir parçası haline getirmektedir.

Avanos ve çevre kırsal yerleşimlerde tarım, uzun dönemlerdir bölgenin temel geçim kaynaklarından birisi olmuştur. Ancak son dönemlerde turizmin Kapadokya bölgesinde ekonomik alanda ağırlık göstermesi, tarımsal üretim faaliyetlerinde de belirgin bir azalmaya gidilmesine yol açmıştır. Yapılan görüşmelerde bazı kırsal kökenli görüşmecilerin tarımdan eskisi kadar gelir elde edemediklerinden dolayı büyük oranlı üretim yapmadıklarını ve özellikle genç nüfusun tarımla ilgilenmediğini dile getirmişlerdir. Bu durum ekonomik değişimin sosyolojik etkisini de ortaya koymakta ve kırsal alanların kullanımını doğrudan etkilemektedir. Avanos'un pek çok kırsal mahallesinde, özellikle merkezin çevresinde olan ve tarımsal faaliyetlerin yoğun olduğu Aktepe ve Göynük başta olmak üzere tarım arazilerinin işlenmediği, hatta artık hanelerin arazilerini satışa çıkardığı görülmüştür. Yapılan görüşmelerde bu durumun arkasında tarımın ekonomik olarak sürdürülemez hale gelmesinden ziyade, turizm ve bölgedeki gayrimenkul sektörünün sağladığı hızlı kazanç beklentisi olduğu görülmektedir. Avanos'ta tarımsal üretim faaliyetleri bitmemiş, ancak tarımsal üretimin amacı ve biçimi değişmiştir. Geleneksel alışkanlıkların sürdürüldüğü faaliyetlerin haricinde yeni yerleşimcilerin düşüncelerindeki kır hayatını temel alan, deneyime ve estetiğe dayalı bağ ve bahçe tarımı yaygınlaşmıştır.

Kırsal soylulaştırma, tek başına kentsel nüfusun kırsal alana gelmesi şeklinde tanımlanamayacak kadar çok katmanlı, boyutlu ve etkenli bir süreçtir. Bu nedenle çalışma kapsamında Avanos'un hem nicel veriler ile hem sahada yapılan gözlemler ve görüşmeler ile hem de literatürde yerleşmiş olan kırsal soylulaştırma kriterleri ile birlikte incelenmesi amaçlanmıştır. Avanos ile ilgili ortaya konulan sosyal, demografik, mekânsal ve ekonomik değişimler kırsal soylulaştırma literatüründe sıklıkla başvurulacak belirleyici unsurlar arasındadır (Glass R., 1964; Darling, 2005; Lees, 2008). Bu bağlamda, literatürde geçmiş çalışmalarda belirlenen kırsal soylulaştırma kriterleri; yapılan saha çalışması, derinlemesine görüşmeler, resmi kurum verileri ve gözlemler çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Tablo 4.1'de yer alan göstergeler, Avanos'ta kırsal soylulaştırma sürecinin çok boyutlu bir şekilde gelişmekte olduğunu ortaya koymaktadır. Avanos'a dışarıdan, özellikle yurtdışından ve büyükşehirlerden gelen yeni ve kültürel sermayesi yüksek yerleşimcilerin varlığı, bölgenin yalnızca demografik yapısını değil, aynı zamanda sosyal ilişkilerini ve mekânsal kullanımını da dönüştürmektedir. Bu yeni nüfusun yer seçimin kararlarında Avanos'un doğal, tarihi ve kültürel dokusunun etkili olduğu, yapılan görüşmelerde açıkça ifade edilmiştir. Avanos'ta geleneksel konutların onarılması ve yeniden işlevlendirilerek kullanılması, özellikle merkezdeki yapıların turistik işletmelere dönüştürülmesiyle belirginleşmektedir. Kafe, restoran, sanat galerisi ve zincir işletmeler gibi turistik ticari faaliyetlerin yaygınlaşması, ekonomik yapının dönüşümünü göstermektedir. Bu süreçte, geleneksel üretim biçimlerinin sembolik veya ticarileşmiş bir şekilde sürdürülmesi de dikkat çekmektedir. Mekânsal düzeyde ise, yeni yapılaşmaların Avanos'un ve Kapadokya'nın geleneksel estetiğini sürdüreceği şekilde tasarlanması, kırsal soylulaştırmanın görsel ve sembolik boyutunu işaret etmektedir. Yerel halk ile yeni gelen nüfus arasında gözlemlenen kültürel farklar ve bazen ifade edilen gerilimler, sürecin toplumsal yansımalarını ortaya koymaktadır.

Tablo 4.1: Kırsal Soylulaştırma Kriterleri ve Değerlendirmeleri

Kriter	Açıklama	Değerlendirme
Farklı sosyoekonomik profilde yeni sakinler	Eğitim düzeyi, gelir seviyesi, meslek grubu gibi unsurlarda yerli sakinlerden farklılık gösteren yeni sakinlerin bölgedeki varlığı.	Emekli, yabancı uyruklu ve yatırımcı profildeki yeni sakinlerin varlığı
Taşınma motivasyonlarında ‘İdeal Kırsal’ tercihi	Doğa, sakinlik, sessizlik, manzara gibi unsurların taşınma motivasyonunda etkin olması.	Yeni sakinlerle yapılan görüşmelerde belirttikleri yer seçimi kriterleri
Eski yapıların yenilenmesi ve restorasyon faaliyetleri	Tarihi ve geleneksel yapıların yeni kullanıcılar tarafından onarılması, turizm, ticaret ve/veya konut amaçlı dönüştürülmesi.	Eski Avanos bölgesinin yeniden inşası ve işlevlendirilmesi
Gayrimenkul fiyatlarında artış	Arsa, konut ve kira fiyatlarında belirgin ve istikrarlı artış.	2017 ve 2020 dönemlerinden sonra artan fiyatlar
Yeni konut tipolojilerinin görülmesi	Geniş parsellerde, yüksek donanımına sahip bahçeli villalar ve güvenli siteler gibi konut alanlarının yaygınlaşması.	Merkezin güneyinde yer alan villa siteleri ve yüksek bahçe duvarlı yeni konutların varlığı
Kırsalda ikincil konutların artışı	Yılın belirli sezonlarında kullanılan yazlık, köy evi, bağ evi gibi ikincil konutların yaygınlaşması.	Emlak sitelerinde yazlık, bağlık ilanlarının yer almasına neden olan talep
Tarımsal üretimde ve alanlarda fonksiyonel değişim	Üretimin çok estetik, rekreasyonel ya da turistik amaçlarla sürdürülmesi.	Lavanta bahçeleri ve bağlarda konaklama, yeme-içme ve sergi alanlarının yer alması
Tarımın ekonomik sektör önceliğini yitirmesi	Yerel halkın tarımı terk etmesi, üretimin azalması ya da tarımsal emek motivasyonlarının değişmesi.	Yapılan görüşmelerde bahçesini satan ve turizm sektöründe çalışmaya başlayan nüfusun varlığı
Turizm faaliyetlerinde artış ve çeşitlilik	Bölgeye özel deneyimsel turizm faaliyetlerinin yaygınlaşması.	Balon, sergi, çömlek yapımı gibi faaliyetlerin yaygınlaşması
‘Yerli ve Yeni’ gibi kavramsal sınırların hissedilmesi	Komşuluk ilişkilerinde sınıfsal ya da kültürel farkların hissedilmesi.	Yerel halkla yapılan görüşmelerde dile getirilen ‘yeni gelenler’ kalıbı
Kırsalda farklı ölçekte ticaret alanlarının varlığı	Zincir marketler, restoranlar, kafeler, güzellik salonları gibi kentsel tüketim mekanlarının yaygınlaşması	Merkez ve Kızılırmak Nehri etrafında zincir işletmelerin varlığı
Kentten kıra doğru göçte artış	Kırsal yaşamın daha tercih edilir hale gelmesiyle gelen iç göç.	Özellikle yatırımcı grupta görülen göç eğilimi
Mekânsal ayrışma eğilimleri	Siteler, güvenli alanlar, yüksek duvarlı evler, düzenli peyzaj gibi fiziksel ayrışma göstergeleri.	Eski Avanos ve merkezin güneyindeki dokuda değişim
Yerel planlamada talep doğrultusunda düzenleme eğilimleri	Plan değişiklikleri, imar planlarında konut alanlarının artışı, kırsalın kentsel kullanımlara açılması.	Avanos Belediyesi’nde yapılan görüşmelerde gelişme konut alanlarının açılması yönünde iletilen talepler ve uygulaması
Kültürel mirasın metalaşması	Geleneksel el sanatlarının, yapım tekniklerinin ya da geleneklerin, turistlere sunulacak bir deneyim haline getirilmesi.	Eski Avanos’un geleneksel el sanatlarının deneyimlendiği ve satıldığı bir alana dönüşmesi

Tüm bu göstergeler bir araya geldiğinde Avanos'un, kırsal soylulaştırma bağlamında fiziksel, ekonomik, sosyal ve kültürel düzeylerde dönüşüm geçiren bir yerleşme haline geldiği söylenebilir. Bu süreç, yerel dokunun tamamen ortadan kalkmasına değil, yeni talepler doğrultusunda biçim değiştirmesine yol açmakta ve böylece dönüşüm, yerel olanın yeniden üretimiyle birlikte ilerlemektedir.

4.2. Avanos Kırsal Yerleşmesinde Kırsal Soylulaştırma Süreçleri

4.2.1. Morfolojik Özelliklerin Kırsal Soylulaştırma Sürecindeki Etkileri

Avanos, volkanik jeomorfolojik hareketlere ve yükselti farklarına göre şekillenen özgün morfolojik yapısıyla öne çıkmaktadır. Kurak bir bölgede yer almasına karşın ilçenin doğu-batı hattında takip eden Kızılırmak Nehri'nin kenarında konumlanması Avanos'u bölgedeki diğer yerleşimlerden ayırmaktadır. Nehrin varlığı Avanos için yalnızca su kaynağı olarak değil, merkez hattında oluşan düzlüğün yerleşime elverişli olması, nehri çevreleyen tepelerin bağ faaliyetlerine olanak sağlaması ve nehirden çıkan killi toprağın işlenmesi gibi pek çok avantaj sağlayarak morfolojik unsurların Avanos'un tarihi ve kültürünü oluşturmada etkili bir unsur olarak görülmektedir.

Kızılırmak Nehri, Avanos merkez yerleşiminde ayrıca bölgeyi Eski Avanos ve Yeni Avanos olarak ayırma işlevi de görmektedir. Eski Avanos'ta yerleşim, topografyanın doğal özellikleri olan mağaralar, eğime uyumlu dar sokaklar, yerel taş dokusuyla birbirine ortak duvarla inşa edilmiş yapılardan oluşmaktadır. Bu yapılar; geleneksel üretim faaliyetleri ve satış noktaları, güncel turizm talebinde yer alan eğlence, yeme-içme mekanları ve günlük ticari faaliyetlere ek olarak yenilenmiş konaklama alanlarından oluşmaktadır. Yenilenmesine rağmen dar yapılı sokak ve konut yapısı, geçmişteki dayanışma odaklı yaşam biçiminin sürdürülmesine yardımcı olduğu görülmektedir (Şekil 4.14, Şekil 4.15).



Şekil 4.14: Eski Avanos Bölgesi Sokakları (Yazarın kendi arşivinden)



Şekil 4.15: Eski Avanos Bölgesi Sokakları (Yazarın kendi arşivinden)

Alışılan düzene rağmen çalışma alanında yapılan gözlemler ve görüşmeler doğrultusunda, Avanos'taki yerleşim tercihlerinde yükselti ve manzara gibi morfolojik unsurların yerel Avanos halkı açısından öncelikli bir değerlendirme kriteri olmadığı anlaşılmaktadır. Yerel halkın yerleşimdeki önceliğinin artan yaş oranlarıyla birlikte yardımlaşma odaklı akrabalık ilişkileri, çalışma alanı ve çevre yoluna erişim kolaylığı,

ekonomik olarak uygunluk gibi kriterlerde olduğu görülmektedir. Eski Avanos bölgesinde ticari faaliyetlerle uğraşan Avanos'un yerlisi olan bir görüşmeci, yerleşim tercihlerini aşağıdaki gibi ifade etmiştir:

“Doğma büyüme Avanosluyuz. Evler bize genelde miras kalıyor. Bir kardeşim var, onunla birlikte bize kalan bir arsaya şimdi kendimize ev yaptırdık. Açıkçası bizim pek seçme şansımız yoktu. Gerçi seçsek de Avanos merkezinde ulaşılabilen bir yer yok zaten. Bu sebeple merkeze çok insanın taşınabileceğini düşünüyorum. Gerçi yeni villaların yerleri merkezden biraz daha uzak ama yollar açık ve zaten Avanos çok büyük bir yer değil. Manzara olarak bizim buralar, yani nehrin güneyi ve sonrası, biraz daha düzlük kalıyor. Çocukları akşamları nehir kenarına parka götürüyoruz. Belki yeni taşınırsam, manzaraya daha yakın bir yeri tercih edebilirdim.” şeklinde ifade etmiştir. Avanos'ta doğan ve Avanos'a geri taşınan bir diğer görüşmeci ise: “Beni lisede okumak için babam Kayseri'ye gönderdi. Orada dostlarımız da vardı hem çalıştım hem okudum, sonra orada evlendim. Uzun yıllar Kayseri'de yaşadık ama yaşlanınca, emekli olunca şehir gürültüsüne dayanamaz olduk, biz de tekrar buralara döndük. Buraların da şehirden bir farkı kalmamış tabii çok değişmiş; yeni evler yapılmış, eski komşular kalmamış ama yine de ata toprağı dedik, buradan bir ev aldık. Aktepe taraflarında bize miras kalan bir bağ var, çok büyük değil ama yine de var. Ama oralarda ev kurmak istemedik. Oralara da talip çok. Çocuklar, torunlar da gelip gidebilsin diye ilçede ev almaya karar verdik. Öyle yolmuş, dağmış pek dikkat edemedik. Zaten alırken de çok zorlandık, uygun olsun, başımızı sokacak bir çatımız olsun yeter dedik (Görüşmeci 1, 2025). ”

Bu durum, uzun süredir belki de nesiller boyu kırsal alanlarda yaşamış olan yerli halkın yerleşim tercihlerinde doğal ya da morfolojik kriterleri değil, mülkiyet hakkının devamlılığı, toplumsal ve sosyal bağlar ve köklerin sürdürülmesi gibi kriterleri önceliklendirdiği algısına uymaktadır (Halfacree, 2006).

Buna karşılık, artan turizm faaliyetlerinin etkisiyle bölgedeki yeni sakinlerin yer seçiminde manzara, bölgeyi yüksekten görece bir konum, bağ evlerine ve turistik merkezlere yakınlık gibi morfolojik özelliklerin birinci öncelik olduğu belirgin bir şekilde görülmektedir. Bu konu hakkında Avanos merkezine 2017 yılında taşınan bir görüşmeci yerleşim tercihlerini aşağıdaki gibi ifade etmiştir:

“Avanos'a taşınma kararı aldıktan sonra ev aramaya başladık. Bizim için burada, Kapadokya'da yaşadığımızı hissedebilmek çok önemliydi. Bu yüzden çarşının dışına fazla çıkmak istemedik. Bahçemize çıkıyoruz, içimiz açılıyor. Trafik yoğun değil ama turistler çok geçiyor, onlarla sohbet ediyor, misafir ediyoruz. Tarihi alanlara yakın bir konumdayız. Bazen yemek yemeye çıkıyoruz; kendimizi sanki yer altı şehirlerinde yaşıyormuş gibi hissediyoruz. Nehir kenarında pikniğe gidiyoruz ama aynı zamanda tepeye çıkıp etrafı izleyebiliyoruz. Bu bizim için çok değerli. Şehirdeki evler gibi sıradan olsun istemedik. Madem buraya taşınıyoruz, bunun bir anlamı olsun istedik (Görüşmeci 2, 2025). ”

Kırsal soylulaştırma literatüründe yeni sakinlerin yer seçim kriterlerinde kırsal mekânın doğal ve morfolojik unsurlarının estetik ve sembolik bir değer taşıdığı sıklıkla

vurgulanmakta ve bu durum literatürde ‘peyzajın kullanımı’ kavramıyla tanımlanmaktadır. Bu durumda kırsal mekanlar yalnızca barınma alanı değil, kırsal ideayı besleyen bir yaşam tarzı olarak da benimsenmektedir (Phillips, 1993).

Eski Avanos bölgesinde sit alanları içerisinde yer alan yapıların yabancı yatırımcılar tarafından satın alınarak dönüştürülmesi bölgede turizm ve ticaret faaliyetleri için büyük bir fırsat yaratmıştır. Sit alanlarının bulunduğu bölgede bulunan otelin faaliyetlerini yürüten ve dönemsel olarak Avanos’ta konaklayan görüşmeci, bölgenin morfolojisinin yerleşim tercihlerindeki etkisini aşağıdaki gibi yorumlamaktadır:

“Ben yılın sadece bazı dönemlerinde Avanos’ta oluyorum. Bu taraflarda yani Eski Avanos bölgesinde kalmayı tercih ettim çünkü gelen misafirlerimiz tarihi yapıları, eski ev dokusunu, yer altı şehirlerini görmek istiyorlar. Onların deneyimi için bu çok önemli. Zaten bu bölgeye gelen turistlerin beklentisi bu. Aktepe taraflarında çiftliklerde de konakladığım oldu ama merkezin atmosferi, hissiyatı bambaşka. Yatırım açısından düşündüğümüzde de tarihi yapıların restore edilmesiyle oluşan oteller daha fazla ilgi görüyor. Reklamını da daha kolay yapıyoruz. Sadece konaklama için de değil yerlisi de yabancı da görmeye geliyor. Ben de bu yüzden buralardan bir yeri alıp dönüştürmek, biraz daha güzelleştirmek daha mantıklı geldi. Eğer buraya kalıcı olarak yerleşmeyi düşünseydim, mutlaka kenti görebileceğim, sabah erkenden vadideki balonları izleyebileceğim, yine eski tarafların içinde yer alan bir yerde yaşamak isterdim (Görüşmeci 3, 2025).”

Yapılan derinlemesine görüşmeler ve saha çalışmaları kapsamında Avanos’un doğal morfolojik özelliklerinin yerleşim tercihlerinde bir kriter olarak rolünün, kullanıcı gruplarına göre farklılaştığı görülmektedir. Avanoslu olan kullanıcılar, aile içerisinde miras kalan arazi ve yapılar üzerinde yerleşime devam etmekte ve yer seçiminde morfolojik özellikleri bir kriter olarak değerlendirmemekte ve/veya bu kritere öncelik vermemektedir ve yerleşimde tercihlerden ziyade mevcut koşulların sürdürülmesi sağlanmaktadır. Bu grup için Avanos’un eğimli yapısına rağmen erişilebilirliğinin avantajı, zorunlu yerleşim durumunu kolaylaştırmaktadır. Aynı zamanda, Kızılırmak Nehri’nin etrafında konumlanan yerleşim, günlük yaşamda mekânsal aidiyet, tanınırlık ve kolaylık sağlamaktadır. Kırsala göç hareketlerinde geriye dönen gruplar için Avanos bağlamında ise kriterler daha çok eskiye dönme, miras kalan alanlara sahip çıkma ve kentleşmenin getirilerinden uzaklaşma motivasyonlarıyla beslenen bir göç durumu söz konusudur. Bu bağlamda yerleşmede; aidiyet duyulan alan, emeklilikte daha sessiz bir yaşam alanı ve ailenin kalanının ziyaret edebileceği kadar erişilebilir konumu seçme gibi kriterler ön plana çıkarken morfolojik özellikler üzerine bir hassasiyete rastlanmamıştır. Geriye dönüş yapan gruplar için günlük yaşamın ve sosyal ilişkilerin sürdürülebilirliği, morfolojik özelliklerin önüne geçmiştir. Avanos’a sonradan yerleşen

yeni sakinlerin yerleşim tercihlerinde morfolojik özellikler, diğer gruplardan farklı olarak ön plandadır. Özellikle tarihi, kültürel ve doğal estetik değerler, manzara olanakları, turist olarak deneyimledikleri mekânı gündelik yaşantılarında bir rutin haline getirme motivasyonu yerleşim tercihlerinde belirleyici unsurlar arasındadır. Görüşme dahilindeki grupların morfolojik olarak ortak noktası, Kızılırmak Nehri'nin Avanos yerleşimindeki önemidir. Avanos bağlamında nehir sosyal yaşamın bir parçası hem yeni sakinler hem de yerel halk tarafından bölgenin imajını belirleyen bir unsur ve ekonomik bir kazanç olarak görülmektedir.

Sonuç olarak, Avanos'ta yaşayan insanların yer seçim kriterlerinin kişilerin geçmiş deneyimleri ve alandan beklentilerine göre değişmekte ve morfolojik unsurlar bu değişimlere göre farklı yorumlanmaktadır. Bu farklılıklar, Avanos'un kent kullanıcılarına sunduğu morfolojik çeşitlilikten ve sakinlerin alana yüklediği anlamlarla mekânın yeniden üretilmesinden kaynaklanmaktadır.

4.2.2. Avanos'taki Kırsal Soylulaştırma Sürecinin Sosyolojik Yansımaları

Avanos'taki kırsal soylulaştırma süreci ilçenin sosyolojik dinamiklerinde de çeşitli değişimleri meydana getirmiştir. Avanos'un kendine özgü toplumsal yapısı ve yaşantısı, yeni sakinlerin gelişine ve yatırımcıların taleplerine karşı bir çeşit koruma mekanizması geliştirmiştir. Yapılan saha çalışmaları ve görüşmelerde, Avanos'un yerli halkının ortaya koyduğu sosyolojik refleks gözlemlenmiş ve bu tutumun yeni sakinler üzerindeki etkileri incelenmiştir.

Avanos'un yıllardır süregelen düzenine alışkın olan yerli halkı, özellikle son yıllarda artış gösteren turizm faaliyetleriyle birlikte artan iç ve dış yatırımcılar ve bölgeye yönelen göç baskısına karşı ilçenin kültür, doku ve sosyal hayatını koruma eğilimindedirler. Yapılan görüşmeler sırasında yerel kesim, Göreme ve Ürgüp başta olmak üzere çevre yerleşkelerde görülen hızlı dönüşüm ve değişen yapıdan duydukları rahatsızlıkları dile getirmiş ve Avanos'un benzer bir dönüşüm geçirmemesi için daha seçici ve korumacı bir tutum sergilediklerini belirtmişlerdir. Bölgedeki uyum sürecinin ve beklentilerinin Avanoslu bir görüşmecinin yorumları aşağıdaki gibidir:

"Avanos, Kapadokya çok farklı bir yerdir, öyle her milletten her gelen uyum sağlayamaz. Ama burada kalacak olanın, Avanos'un havasına, suyunu, insanına alışması şart. Biz burada çok iç içe yaşarız, herkes herkesi bilir, kimse kimseyi yalnız bırakmaz. Komşuluk aynı şekilde önemlidir, komşunla, esnafınla sohbet edersin, bir çay kahve içersin. Buraya gelip de bizler gibi yaşamaya hevesi olan, zaten hemen alışır. Ama şunu da söyleyeyim, kök salmak istiyorsan önce yaşadığın

yeri sevmen, sayman lazım. Bizim kültürümüz zaten güzel; misafirperveriz, iyi bakarız, besleriz ama aynı zamanda sahipsiz bırakmayız. Öyle her yere benzemez. Biz burada zaten yabancılara, turistlere alışkınız, gelir gider çok olur buralarda. Ama 'yerli' gibi kabul edilmek istiyorsan, o başka iştir (Görüşmeci 4, 2025)."

Yerel toplulukların kırsal soylulaştırma sürecinde bir savunma mekanizması olarak sosyal sınırları yeniden çizmesi literatürde sıklıkla tartışılan bir konudur. Yeni sakinlerin kırsal topluluklara uyum sürecinin kültürel adaptasyon ve yerel normlara uyumla şekillendirilmesi, kentten kıra göç sürecinin yalnızca fiziksel bir nüfus taşıma faaliyeti olmadığını ortaya koymaktadır (Smith & Holt, 2005).

Bu durum, yeni sakinlerin Avanos'un yerleşmiş kültürel kodlarına hızlı bir adaptasyon süreci geçirmelerine yol açmıştır. Özellikle yeni sakinlerle yerel halk arasındaki komşuluk ilişkilerinin oluşturduğu dayanışma ağları, bu süreci kolaylaştırmıştır. Avanos'un yabancı yeni sakini olan bir görüşmeci adaptasyon sürecini ve deneyimlerini aşağıdaki gibi aktarmıştır:

"İlk geldiğimde Avanos'taki geleneklere çok yabancıydım. Doğrusu, kimseyle çok samimi olmadan, sessiz sakin emekliliğimi yaşarım diye düşünmüştüm. Ama mahallemizde bir kadın yeni doğum yapmış, bir gün tanımadığım ama daha önce birkaç kere selamlaştığım bir komşu kapımı çalıp, 'hadi yemek yap, birlikte evlerine götüreceğiz' dedi. Çok şaşırmıştım. Böyle bir şey daha önce hiç başıma gelmemişti. Sonradan anladım ki bu, beni benimsediklerinin bir işaretiydi. Benimle bir şey yapmak istemeleri, mahalle kültürünün bir geleneği. Başlangıçta biraz uzak duruyordum şimdi artık ben de buranın parçası oldum. Pazara, markete gittiğimde kimse bana turist gibi bakmıyor. Hatta tanıdıklarla sohbet ediyorum, 'nerelisin' diye soran bile kalmadı (Görüşmeci 5, 2025)."

Yerel halkın korumacı tutumuna rağmen Avanos'un geçmiş tarihinde yer alan farklı kültürlerin esintileri hala bölgedeki varlığını sürdürmektedir. Turistik işletmelerde 'Chez' tabelaları, kent merkezinde yabancı sakinler tarafından yapılan çeşmeler, Avanos yolu üzerindeki anıtsal yapılar özellikle 19. Yüzyılın sonlarına doğru bölgeye yerleşen Fransız tüccarların ve 1980'li yıllarda bağbozumu festivallerine katılan Amerikalı, İngiliz ve İtalyanların bölgedeki etkilerinin somut yansımalarıdır (Şekil 4.16).



Şekil 4.16: Yerleşmiş Fransız Etkisi (Yazarın kendi arşivinden)

Avanos'taki bir diğer kullanıcı profiliyse, kamusal görevini sürdürmek amacıyla Avanos'a atanan ve zamanla Avanos'ta yaşamayı tercih eden memur kesimdir. Kırsal alanlara alandan bağımsız örneğin memuriyet görevi ile gelen kullanıcıların zamanla kırsal sistemin bir parçası olarak kalıcı mekânsal kullanıcı olmaları literatürde 'orta sınıf istikrarlı kullanıcı' olarak tanımlanmakta ve kırsal mekandaki sosyal ve kültürel yapının yeniden şekillendirilmesinde rol oynamaktadırlar (Bell & Osti, 2010). Yapılan görüşmeler ve saha çalışmaları sonucunda Avanos'un geçirdiği değişim sürecinde gelişime ve değişime kapalı olmayan ancak kimliğine karşı korumacı bir tutum sergilediğini söylemek mümkündür. Kapadokya gibi turizm faaliyetlerinin yıl boyu sürdürüldüğü, günlük yaşam pratiklerinin, ekonominin ve kültürel değişimin her boyutuyla değiştiği bir bölgede Avanos halkının bu tutumu, süreç içerisinde yerel halkın Avanos'u terk etme ihtimalini azaltmaktadır. Bu sayede hem yeni sakinler ekonomik ve kültürel birikimleriyle bölgeye katkıda bulunabilecek, hem de yerel sakinlerin pasif baskılarıyla Avanos kültürüne adapte olup bu kültürü sürdürebileceklerdir. Bu grup, başlangıçta görev amacıyla geçici olarak taşındıkları Avanos'ta, özellikle yaşam standartları, sosyal dinamiklerin doğallığı ve mekânın çekici unsurları gibi

nedenlerle Avanos'ta kalıcı yerleşim düzenine geçme yönelimindedirler. Görüşmeler sırasında bazı memurların, Avanos'a ilk taşındıklarında sadece görev süresini doldurup gideceklerini düşündüklerini; ancak zaman içerisinde Avanos'la aralarında ev hissiyatı oluşturan bir bağın geliştiğini dile getirmişlerdir. Avanos'un sosyal ve mekânsal yapısı, memur grupta yerel kültüre karşı uzak duran bir duruş geliştirmedini, aksine Avanos halkından biri olma eğilimi sergilemelerine yardımcı olmaktadır. Yapılan görüşmelerde Avanos'a duydukları bağı memuriyet nedeniyle Avanos'a taşınan ve sonrasında kalmayı tercih eden bir görüşmeci, kurduğu sosyal bağı aşağıdaki gibi ifade etmiştir:

"Başlangıçta atandığımda açıkçası görev süremi tamamlayıp dönerim diye düşünüyordum. Ama buranın havası, sakinliği, insan ilişkileri beni şaşırttı. Komşuların yardımseverliği, esnafın samimiyeti, yaşam maliyetlerinin düşüklüğüne karşın yaşam standardımın yüksek olması derken zamanla buraya ait hissetmeye başladım. Şimdi evlendim, çocuğum oldu, ev aldım. Annem, babam, kuzenlerim geldiğinde de Avanos'u çok beğendi. Büyük şehirlerdeki karmaşayı geride bırakmışım gibi hissediyorum (Görüşmeci 6, 2025)"

Saha verileri ve görüşmecilerin aktardıkları, Avanos'taki kırsal soylulaştırma sürecinin sosyal yapı üzerindeki etkilerinin çok yönlü ve gruplar arası farklılıklar taşıdığını ortaya koymaktadır. Yerel halkla yapılan görüşmecilerde aidiyet, süreklilik ve toplumsal bellek kavramları ön plandayken; yeni sakinlerle yapılan görüşmelerde bireysel memnuniyet, yaşam kalitesi ve özgürlük arayışı öne çıkmaktadır. Bu farklılaşma, Avanos'ta kırsal soylulaştırmanın toplumsal ilişkiler bağlamında da yeniden yapılanma inşa ettiğini göstermektedir.

Süreç içerisinde her grubun, dönüşümün farkında olup buna kendi konumları üzerinden tepkiler geliştirdiği görülmektedir. Yerli halk gündelik yaşam pratiklerinin değişmesiyle sosyal bağların zayıfladığını vurgularken, yeni sakinler kendilerine ait yeni bağlar ve rutinler inşa etmeye çalışmaktadır. Bu süreçte taraflar arasında karşılıklı etkileşim alanları oluşmasına rağmen sosyalleşme biçimleri sıklıkla paralel ilerlemekte, toplumsal bütünleşme sınırlı kalmaktadır. Dolayısıyla, Avanos'taki kırsal soylulaştırma süreci, sosyal dokuda hem devamlılık hem de kopuş üreten çift yönlü bir dönüşüm olarak değerlendirilebilir. Süreç, mekâna ilişkin algıların, yer duygusunun ve karşılıklı ilişki biçimlerinin yeniden şekillendiği; aktörlerin toplumsal konumlarına göre farklı deneyimledikleri çok katmanlı bir sosyolojik yeniden yapılanma örneği sunmaktadır.

4.2.3. Avanos'taki Kırsal Soylulaştırma Sürecinin Ekonomik Yansımaları

Kırsal soylulaştırma sürecinin Avanos bağlamındaki en belirgin etkilerinden biri ekonomik değişimlerdir. Yeni sakinlerin tüketim alışkanlıkları ve talepleri yerel halk tarafından ekonomik bir fırsat olarak değerlendirilmiş ve ekonomik yapının dönüşümüne yol açmıştır. Bu dönüşümde hem geleneksel üretim faaliyetleri yeniden işlevlendirilmiş ve güçlendirilmiş hem de yeni sakinlerin katkısıyla bölgede çeşitli ekonomik faaliyetler ortaya çıkmıştır.

Bu ekonomik değişimlerden en belirgin olanı, konut, ahır ve depolama alanlarının dönüştürülmesi ve yeniden işlevlendirilmesidir. Avanos merkezindeki geleneksel evler, butik otel, pansiyon, restoran, galeri ve geleneksel sanatların satış noktaları olarak dönüştürülmüş ve yeniden kullanılmaya başlanmıştır (Şekil 4.17). Bu dönüşümle birlikte fiziksel koruma ve kültürel süreklilik sağlanmakla birlikte yıkılmakta olan alanların ekonomiye yeniden kazandırılması da sağlanmıştır. Eski Avanos Evleri Sokağı olarak adlandırılan bölgede tarihi yapısı korunmuş taş yapılarda kafeler, restoranlar, yerel şarap evleri, halı, kilim ve deri işlemelerin satış noktaları, çömlek atölyeleri ve sanat galerileri faaliyet göstermektedir.



Şekil 4.17: Eski Avanos Evleri (Yazarın kendi arşivinden)

Bu dönüşümle birlikte hem turistlerin hem de yerel halkın sosyalleşebileceği bir alan oluşturulmuş ve Avanos'un merkezinde ekonomik alanların geleneksel mimariyle birleşmesine olanak tanınmıştır (Şekil 4.18). Bu bağlamda, dönüşüm geçirmiş bir yapıda ticari faaliyetlerine devam eden bir görüşmecinin dönüşüm süreciyle ilgili yorumları aşağıda yer almaktadır:

“Burası 120-130 yıl öncesinde alt katı ahır, üst katı ise ev olarak kullanılan bir yermiş. Sahibine miras kalmış bir yapı, sonradan değişmiş. Şimdi biz alt katında restoran işletiyoruz, üst katta da otel var, sahibi burada değil. Gerçek dokusu değişmedi, zaten içerisi yer altı şehirleri, mağaralar gibi. Zamanla yan taraflara da kafeler açıldı. Biraz ileri, çaprazdaki iş hanı da benzer bir dönüşüm geçirdi, şimdi orada sarraf, halıcı, antikacı dükkânları var, onlar da her dönem açık. Bizim de işimiz her dönem devam ediyor; yazın da kışın da bir akış var. Bu yüzden başka bir yere, şehre taşınma ihtiyacı duymadık. Şimdi çocuklar da şehir merkezine taşınmak istemiyor, çalışma imkânı bulabiliyorlar, hem de burada geçinebiliyorlar. Son 10-15 senede buradaki turizm canlandı. Göreme'den, Ürgüp'ten çok misafir geliyor. Gelen misafirlerle konuşuyoruz; yabancılar buradan alışveriş yapıyor, yemek yiyor, çünkü burada daha yerel mutfaklar var. Yerli misafirler de genellikle fiyatlardan dolayı bizi tercih ediyor. Kış aylarında Kapadokya'da festivaller oluyor, yazın zaten devamlı bir turist hareketi var. Dönüşüm çalışmalarından memnunuz, çevre düzenlendikçe bizim işlerimiz de arttı. Nehir'e yakınız, oradaki parkların, nehrin temizlenip düzenlenmesiyle burası daha da güzelleşti (Görüşmeci 7, 2025)”



Şekil 4.18: Dönüştürülmüş Ticari Alanlar (Yazarın kendi arşivinden)

Phillips (2002), kırsal soylulaştırma esnasında ekonomide hareketlilik oluşturmak amacıyla gerçekleştirilen yapı dönüşümlerinin, sadece kullanıcı değiştirmekten öte, mekânsal yeniden işlevlendirme ile birlikte ele alınması gerektiğini vurgular. Bu tür karma işlevli yapılar, kırsal merkezlerdeki turizm kaynaklı

dönüşümlerin temel örneklerindendir. Eski yapıların dönüşümünün ekonomideki bir diğer yansıması ise yerel halkın evlerini belirli dönemlerde konaklama amaçlı kiraya vermesiyle oluşturduğu gelirdir. Bölgede uzun yıllar esnafılık yapmış ve Avanos'un gelişme ve dönüşmesini yakından gözlemlemiş bir görüşmeci bu dönüşümden elde ettiği kazancını aşağıdaki gibi ifade etmektedir:

“Uzun dönemler burada esnafılık yaptım. Eskiden buraya gelenler konaklamak isterdi ama otel sayısı çok azdı. Biz de zamanla araştırdık, kısa dönemli kiralama yöntemlerini öğrendik. Böylece gelen misafirler daha uygun fiyata kalabiliyor, benim evim de boş durmuyor. Evden gelir elde ediyorum, elime para geçiyor. Ayrıca gelenleri gezdiriyorum, Kapadokya'ya, Avanos'u tanıtıyorum. Evim bu eski Avanos taraflarını gören bir yerde, konumu merkezi. Eskiden böyle değildi buralar. Hâlâ bazı arka sokaklar harabe gibi yıkık yerler var, görürsünüz zaten. Ön tarafta kalan binalar olsun, cadde üzeri olsun zamanında bakımsızdı ama sonra düzenlemeler yapıldı. Yatırımcılar geldi, oteller arttı. Onların yaptığı işler bize de yaradı. Çünkü manzara güzelleşti, sokak toparlandı, gelen misafir sayısı arttı. Turist arttıkça kiralık evlere de ilgi de çoğaldı. Burada yaşamak bile insanın içini açar hale geldi. Yaz boyunca gelen devamlı konaklayan misafirlerim oluyor. Kimi geliyor, bir ay bazen daha fazla kalıyor. Evimi satın almak isteyen çok kişi oldu, çoğu da yabancı ama istemiyorum. Çünkü bana düzenli bir gelir sağlıyor. İşim oldu. Buralar, Avanos, Göreme değer kazandıkça, elimdeki evin kıymeti de arttı. (Görüşmeci 8, 2025).”

Ekonomik yapı, yeni sakinlerin talep ve beklentileri doğrultusunda da değişime uğramıştır. Küçük ölçekli yerel işletmelerdeki büyümeye ek olarak büyük ölçekli zincir markaların da Avanos ekonomisinde yer almaya başlaması, ekonomik imajın küresel olarak değişime uğradığının göstergesidir. Son dönemde Kızılırmak Nehri kenarındaki alanlar başta olmak üzere Avanos merkezinde küresel çapta tanınan zincir kafe ve restoran sayısında artış görülmektedir (Şekil 4.19). Başlangıçta, büyük ölçekli işletmelerin varlığı yerel ekonomide benzer sektörlerde faaliyet gösteren aktörlerde rekabet endişesi yarattığı; ancak, yapılan görüşmelerde bu markaların Avanos kent estetiğine ve mimarisine uyum sağlamak amacıyla yerel taşları kullanmalarının ve çevrelerindeki binalarla eşdeğer kat yüksekliğini yakalamalarının oluşan yabancı algısının kırılmasına yol açtığı söylenebilir. Bu sayede yüksek bütçeli ekonomik aktörler, yereldeki kimlik kaygısına duyarlı olmaya ve yerellik olgusunu sürdürmeye zorlanmaktadır.



Şekil 4.19: Zincir Ticari Alanlar (Yazarın kendi arşivinden)

Kırsal alanlarda zincir market, restoran ve kafelerin varlık göstermesi, yalnızca fiziki mekânsal bir dönüşümü değil aynı zamanda yerel halkın tüketim alışkanlıklarında da bir değişimin meydana gelmesine neden olmaktadır. Literatürde bu işletmelerin yayılması, yerel ekonomik dokunun homojenleşmesi ve tüketim pratiklerinin standardizasyonu açısından kritik bir gösterge olarak ele alınmaktadır (Woods, 2011; Stockdale, 2010). Bu tür marketlerin yaygınlaşması, yalnızca tüketici alışkanlıklarını değiştirmekle kalmayıp, aynı zamanda küçük ölçekli yerel esnafın rekabet gücünü azaltarak kırsal ekonomik çeşitliliği tehdit etmektedir. Ayrıca kırsal soylulaştırma literatüründe bu tür zincir yapıların, yerelin özgün üretim-tüketim ilişkilerinin yerine kentsel normların taşınmasına aracılık ettiği, bu yolla kırsalın gündelik yaşam ritmini dönüştürdüğü vurgulanmaktadır (Cloke vd., 2006).

Avanos yerel esnafına alternatif ticari alanlar olarak açılan zincir işletmeler, fiyat avantajı, yerel ürünler dışında günlük ürünlerde çeşitlilik ve kolay erişilebilirlik gibi nedenlerle hem yerli hem de yeni sakinler tarafından tercih edilmektedir. Avanoslu bir görüşmeci ticari alanlardaki değişimin yerli sakinlerin günlük yaşantıları üzerindeki etkilerini, aşağıdaki gibi ifade etmektedir:

“Hâlâ çoğu alışverişimi yerel esnaftan yapmaya çalışıyorum ama açık söylemek gerekirse, artık her zaman mümkün olmuyor. Zincir marketler hem daha uygun fiyatlı hem de bazı şeyler için daha pratik geliyor. Özellikle temel ihtiyaçlar için örneğin yağ, şeker gibi, artık oralara yöneliyorum. Köyümüzden hâlâ salçamı, zeytinimi, sütümü, peynirimi getirtirim ama her şeyi köyden bulmak kolay değil. Pazarlar eskisi gibi değil, ‘organik, yerel üretim’ adı altında aynı ürünleri daha pahalıya satıyorlar. Esnaf da turisti görünce ayrı, bizi görünce ayrı fiyat veriyorlar bazen. Bu yüzden zamanla o eski alışveriş düzenimiz bozuldu. Restoranlara gelince de zincir olanlardan çok anlamam, bizim buralarda ilk açıldıklarında bir iki denedik ama sonra yine evde yemek yemeye devam ettik. Dışarıdan yemek bizim alışkanlığımız değil pek. Kafeler desen, daha çok buralarda gençler giderler. Biz genciz diyemem, gençler gidiyor oturuyor, sohbet ediyor. Benim kuşakta öyle bir alışkanlık yok, en fazla kahveye gideriz ya da nehrin kenarına, köye pikniğe ama onlar seviyor böyle şeyleri. Mahallenin çocukları da artık oralarda vakit geçiriyor (Görüşmeci 9, 2025).”

Yerel halkın, ekonomik ve kültürel alışkanlıklarına göre şekillenen tüketim tercihlerinde zincir ticari alanların bir seçenek olduğu ancak kullanıcıların alışkanlıklarının dışına çok da çıkmadığı görülmektedir. Ticari alanlar aynı zamanda sosyoekonomik profilleri ve tüketim alışkanlıkları yerel halktan farklı olan yeni sakinlerin günlük yaşamlarındaki ekonomik tercihlerine de etki etmektedir. Yurtdışında emekli olduktan sonra Avanos’a yerleşen yabancı uyruklu bir görüşmecinin ifadeleri, yeni sakinlerin alışveriş tercihlerini özetlemektedir:

“Avanos’a ilk geldiğimizde daha çok yerli esnaftan, merkezin içindeki küçük marketlerden alışveriş yapıyorduk. Biraz Avanos’u, etrafını tanıma ve yereldeki kültüre alışmayı sağlamamıza yardımcı oldu. Hâlâ önceliğimiz çoğunlukla bu yönde, ama zaman geçtikçe bazı şeyler değişiyor. Özellikle fiyat farkları daha çok göze batıyor. Aynı ürün, zincir market dediğiniz yerlerde çok daha uygun olabiliyor. Bazı ürünlere bir doygunluk da oluşuyor zamanla. Misafirimiz geldiğinde yine yerel peynirlerden, şaraplardan alırsak, pazarlardan alışveriş yaparız ama günlük hayatta artık biz de çoğunlukla zincir marketleri kullanıyoruz. Kolaylık açısından da öyle; düzenli stokları var ne bulabileceğini biliyorsun ve belli saatlerde kapanıyorlar. Kafe olarak, tanıdık bilindik markaları görmek burada daha evsel bir his yaratıyor bizim için. Gittiğimiz yerin ortamı kadar güvenilirliği de önemli oluyor. Yeni açılan bazı zincir kafelerde kendimizi daha rahat hissediyoruz. Yerel kafelere de gidiyoruz ama ülkemizden bir misafir geldiğinde asla zincir yerlere götürmemeye çalışıyoruz. Aslına bakarsak, artık burada yaşamaya başladığımız için misafir gibi değil, daha çok yerli gibi düşünüyoruz ihtiyaçlarımızı (Görüşmeci 10, 2025).”

Avanos halkının tüketim alışkanlıklarında görülen dönüşümün etkileri yalnızca Avanos merkezinde değil, merkez çeperindeki kırsal alanlarda da görülmekte ve bu alanlarda da yeni sosyal ve ekonomik dinamiklerin gelişmesine neden olmaktadır. Geçmiş dönemlerden bugüne geçimini ve varlığını tarımla sürdüren Avanos’ta en belirgin değişim yine tarımsal alanda meydana gelmiştir. Geleneksel tarım kimliğinin yaşatıldığı bölgelerde yeni sakinlerle birlikte değişen tüketici ve üretici profilleri, üretimin amacı ve hacmi değişmiştir.

Kapadokya bölgesinin topografik ve iklimsel özellikleri Avanos'ta da tarımsal üretimin belirli alanlarda yoğunlaşmasına ve bu alanlarda sınırlandırılmasına neden olmuştur. Bu alanlarda bahçe tarımı, bağcılık ve kuru tarım yapılarak tarımsal faaliyetler sürdürülmüştür. Özellikle bağcılık faaliyetleri, bölgenin şarap konusunda öne çıkan tarihsel kimliğini oluşturan ve sürdüren başlıca etkidir. Ancak iklim değişikliğiyle birlikte azalan yeraltı su varlığı ve kuraklık tehdidi başta bağcılık olmak üzere bölgedeki tüm sulu tarım üreticilerinin faaliyetlerini terk etmelerine neden olmuştur. Çeşitli tarımsal yatırım programlarıyla desteklenen kırsal alanlarda tarım hala baskın sektör olsa da yapılan görüşmeler ve emlak sitelerindeki incelemeler sonucunda ekonomik geçim kaygılarının tarımsal üretimin kademeli olarak terk edildiği ve üretim alanlarının imarlı arsalar olarak satıldığı görülmüştür. Kırsal ekonomilerin yapısında yaşanan bu dönüşümlerde, tarımın kırsalda baskın ve tek sektör olma durumundan çıkıp, kırsal ekonominin çok işlevli bir kimliğe büründüğü ve kırsal ekonomilerin üretiminin hem görsel hem kullanım değerinin arttığı ve bunu turizmi tarıma entegre ederek ortaya çıkardığı görülmektedir. Bu durum, kırsal soylulaştırma ve kırsal kalkınma kavramları arasındaki girift ilişkiyi ortaya koymaktadır (Woods, 2011).

Tarımsal üretime devam eden çiftliklerse, bu alanları aynı zamanda turistik faaliyetlerin sürdürülebildiği lavanta bahçeleri, konaklama alanları, geleneksel tarımın gösterildiği turlar ve bağ bozum festivalleriyle desteklemektedir (Şekil 4.20, Şekil 4.21).



Şekil 4.20: Avanos Lavanta Bahçeleri (Yazarın kendi arşivinden)



Şekil 4.21: Avanos Üzüm Bağları (Yazarın kendi arşivinden)

Avanos'taki ekonomik dönüşüm süreci, kırsal soylulaştırma literatüründe sıklıkla belirtilen mekânsal yeniden işlevlendirme, tüketim kalıplarının kentlileşmesi ve geleneksel üretim biçimlerinin sembolik hale gelmesi gibi dinamikleri aynı anda barındırmaktadır. Geleneksel konutların turistik ve ticari amaçlı kullanımlara açılması,

zincir market, kafe ve restoranların Avanos'taki varlığı, tarımsal üretimin azalması ve bunun yerine tarımın sembolik düzeyde sürdürülmesi gibi olgular, kırsal ekonomik yapının çok katmanlı bir dönüşüm içerisinde olduğunu göstermektedir.

Bu dönüşümün yerel halk üzerindeki etkileri, mülkiyet ve kullanım haklarının el değiştirmesi, geçim kaynaklarının çeşitlenmesi ya da geleneksel işletmelerin ortadan kalkması gibi sonuçlar doğururken; yeni sakinler için bu ekonomik ortam, girişimcilik ve yatırım fırsatlarıyla ilişkilendirilmektedir. Yerli esnaf ve üreticiler, artan rekabet baskısı ve değişen tüketici profili karşısında ya dönüşmeye zorlanmakta ya da piyasadan çekilme riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. Öte yandan yeni gelen kentli sakinler, bu dönüşen yapının hem üreticisi hem de tüketicisi olarak sürece daha aktif bir şekilde dahil olmaktadır.

Tüm bu dinamikler ışığında, Avanos'un kırsal ekonomik yapısı çok etkenli ve dinamik bir dönüşüm sürecinden geçmektedir. Kırsal soylulaştırmanın ekonomik yansımaları; eski yapıların yeniden işlevlendirilmesi, ticari faaliyetlerin ölçeklerindeki çeşitlilik, üretim ve tüketim alışkanlıklarındaki değişimler ve iş gücü hareketliliği üzerinden incelenebilir. Geline nokta, geleneksel ekonomi ile yenilikçi ekonomilerin; yerel unsurlarla küresel unsurların iç içe geçtiği bu yapı, Avanos'taki farklı grupların kimlik, kültür, aidiyet ve gündelik yaşam pratikleri üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır.

4.2.4. Avanos'taki Kırsal Soylulaştırma Sürecinin Mekânsal Yansımaları

Kırsal soylulaştırmanın Avanos üzerindeki en somut yansıması, mekânsal yapıdaki değişimlerde görülmektedir. Yeni sakinlerin yerleşimiyle birlikte mekân, bu kullanıcı grubunun yerleşim dokusu, mimari görüntüsü, kamusal alan ve arazi kullanım tercih ve taleplerine göre şekillenmiştir. Bu değişim, Avanos'un fiziki mekanıyla birlikte kent-mekân bağlamının karakterini de yeniden tanımlamaktadır. Geleneksel dokunun yaygın olduğu Avanos merkezindeki yapılarda restorasyon ve yeniden işlevlendirme faaliyetleri, kültürel mirasın ekonomik değerlerle birleştiği yeni bir kullanım alanını ortaya çıkarırken, merkezin güney bölgesinde yer alan yeni gelişme bölgelerinin kurgusu; yüksek gelir grubunun kullanımına göre inşa edilen yapılar ve modern sokak tasarımları daha sınırlandırılmış yaşam alanları oluşturarak mekânsal ayrışma hissiyatı oluşturmaktadır. Benzer olarak UNESCO tarafından koruması altında olan ve morfolojik özellikleri nedeniyle mimari yatay ve dikey yönde sınırlandırılan San

Gimignano'da eski ve işlevsiz alanlar dönüştürülüp yeniden işlevlendirilmekte, bu dönüşümler mekanların özgün özellikleri çerçevesinde sürdürülmektedir. (Battaglini & Cellini, 2017). Ayrıca İspanya'nın Ronda yerleşkesinde ise mekânın yatay büyümeye açık olması, yeni gelişme konut ve ticaret alanlarına olanak sağlamıştır. Bu durum, özellikle kıyıya yakın ve manzara değeri yüksek arsalarda arazi maliyetlerinin artmasıyla birlikte yerel halkın bu bölgelerden uzaklaşmasına neden olmuştur. Yeni sakinler tarafından mekân, kırdan çok kentsel kullanımlar ile yeniden üretilmiş ve yere ait özelliklerin zamanla terk edilmesine olanak sağlamıştır (Cloke, 2006). Avanos'ta yeni yerleşimlerin merkezden uzak olması, arazi maliyetlerinin artması ve mekânda geleneksel dokudan ayrılan unsurların varlığı gibi değişimler Avanos'un zaman içerisinde Ronda'da görülen olumsuz değişimin tehlikelerine açık olduğunu göstermektedir.

Avanos'un tarihi yerleşim dokusu, bölgeye özel taşlardan inşa edilen yapılardan oluşmaktadır. Bu yapıların bir kısmı çeşitli nedenlerle kullanılamaz hale gelmiş ve/veya âtil durumda kalmıştır. Bu yapılar zaman içerisinde turizmin de etkisiyle restorasyon çalışmalarıyla yeniden işlevlendirilmiştir. Günümüzde Avanos Eski Evleri'ne konut, turizm ve ticaret alanları olarak rastlanmaktadır (Şekil 4.22, Şekil 4.23).

Yapılan saha çalışmasında ve görüşmelerde, genel olarak yerel esnafın bu dönüşümlerle ilgili olumlu görüşleri taşıdığı, dönüşümlerin bölgenin tarihi ve kültürel varlığını sürdürmeye ve ekonomik değerini arttırdığını düşündükleri görülmüştür. Dönüşümler sonrasında konut alanlarının otel, pansiyon, restoran ve galeri başta olmak üzere farklı işlevlerde kullanılması, mekandaki yerleşim dokusunu çok işlevli bir hale getirmektedir. Eski Avanos'ta esnaf olan bir görüşmeci, dönüşümlerin mekânsal yansımalarını aşağıdaki gibi yorumlamaktadır:

"Bu yenilemeler aslında tüm esnafın işine yaradı. Buraları görüyorsunuz, çok sayıda eski, yıkık ev var hala. Kiminin çatısı çökük, içine çocuklar oyun oynarken giriyor tehlikeli yani. Şimdi o evlerin bazıları, otel oldu, kafe oldu. İnsanın geldiği sokak canlanıyor. Öyle büyük oteller de yok zaten, Avanos'ta sırtımayan şekilde yapılmış hepsi. Hem ortamı bozmadı hem de işlerimize katkı sağladı. Gelen turist buralarda dolaşıyor, alışveriş yapıyor. Bazı yerlerde alt katta dükkân, üst katta ev oluyor. Boş duracağına vatandaşa faydası olsun (Görüşmeci 11, 2025)."



Şekil 4.22: Eski Avanos'taki Yıkılma Tehlikesi Bulunan Yapılar (Yazarın kendi arşivinden)



Şekil 4.23: Eski Avanos'ta Yeniden İşlevlendirilen Yapılar (Yazarın kendi arşivinden)

Kırsal soylulaştırma süreçleri, kırsal alanlarda mekânsal düzenin değişiminin yanı sıra, yerel topluluklarda sosyal ilişkiler ve aidiyet algısında da dönüşümlere yol açmaktadır. Literatürde, yeni gelenlerin mekâna adaptasyon sürecinde, yerel halkta güvensizlik ve mekânsal yabancılaşma duygularının ortaya çıktığı; bunun da mekânsal ayrışma ve sosyal mesafenin derinleşmesine neden olduğu vurgulanmaktadır (Clope vd., 2006; Phillips, 2004). Bu süreç, özellikle komşuluk ilişkilerinin güçlü olduğu kırsal yerleşimlerde, sosyal bağların zayıflamasına ve toplumsal dokuda gerilime yol açabilmektedir.

Avanos'ta ise konutlar genellikle düşük katlı, komşuluk kültürünün yaşatıldığı ve çocukların hala sokaklarda oynayabildiği bir düzendedir. Yapılan görüşmelerde ise, boş durumda olan arsaların son zamanlarda satışa çıkmasından, yabancı insanların bu alanlara gelip mahalle kültürünü bozma ihtimallerinden dolayı rahatsız olduklarını dile getirmişlerdir. Bu arsaların, Avanos'a hiç gelmemiş ve miras yoluyla arsayı elde etmiş; Nevşehir, Ankara, İstanbul gibi kentlere taşınmış ve Avanos'a yakın zamanda dönmeyi düşünmeyen; yatırım amacıyla uzun yıllar önce satın almış ve şu an Avanos'un değerlenen gayrimenkul piyasasından kar elde etmeyi amaçlayan ve arsayı satıp karşılığında Avanos'un yeni gelişen yerlerinden bir ev almayı hedefleyen kesime ait olduğu yine yapılan görüşmelerde görülmüştür (Şekil 4.24).



Şekil 4.24: Avanos Mahalle Yaşamı (Yazarın kendi arşivinden)

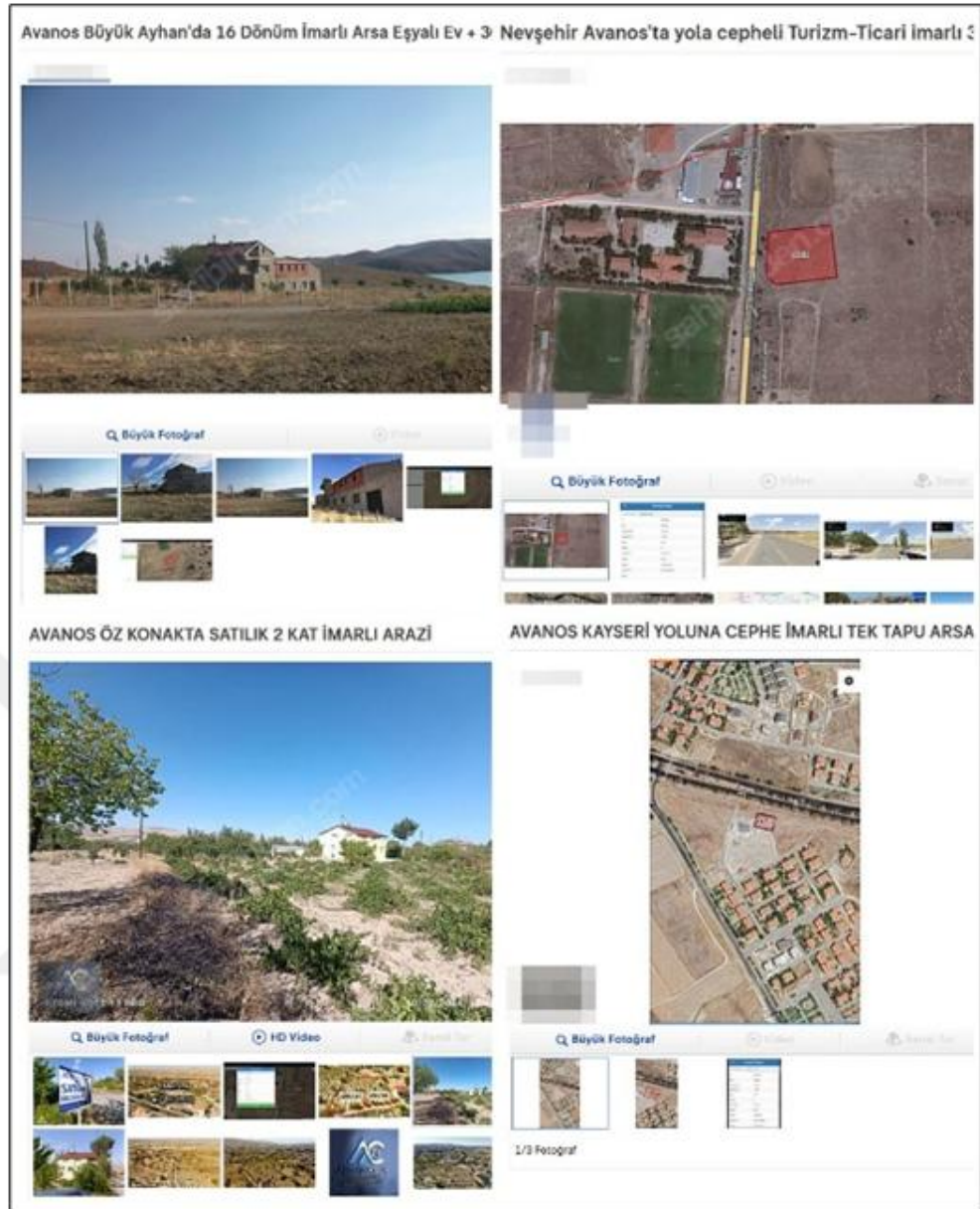
Konut alanları üzerindeki bir diğer değişim, Avanos merkezinin güneyinde yer alan gelişme konut alanlarında görülmektedir. Buradaki konutlar, düşük kat alışkanlığını sürdürürken yüksek bahçe duvarları ve çitlerle bulundukları bölgeden ayrılan bir yaşam biçimi ortaya koymaktadır. Hedef kitlesi daha yüksek gelir grubundan kullanıcılar olan bu yapılar giderek yayılmakta ve Avanos'un Karaseki ve Aktepe köyleri gibi kırsal alanlarda gayrimenkul piyasasını yükseltmektedir (Şekil 4.25, Şekil 4.26). Tarımdan gelir elde edemeyen, turizme uyum sağlayamayan ve genç nüfusun iş amacıyla merkeze veya başka şehirlere taşındığı bu kırsal alanlarda yerel halk; arsa, çiftlik ve köy evlerini yüksek fiyatlara inşaat şirketlerine satarak kırsal mekanlardaki kullanıcı ve üretici profillerinin değişmesine yol açmaktadırlar. Avanos'un kırsal alanındaki bahçesini satıp merkeze taşınan bir görüşmecinin ifadeleri aşağıdaki gibidir:

"Önceden köylerde bir verim vardı, su olurdu yağmur yağardı. Şimdi su kalmadı. Kendimize anca yetiyorduk. Eskiden dağ başı denilen yerler şimdi kıymetlendi. Özellikle de vadiyi gören yerler, güç yettirilmez şimdi. Bizim de arazinin fiyatları fazlaca artınca değerlendirelim dedik. Bir emlakçı aracılığıyla satışı yaptık, onun parasıyla da burada merkezde küçük bir ev aldık. Benim gençliğimde buralar böyle değildi, artık çocuklar okula kolay gidiyor, sağlık ocağı, hastane, pazar hepsi

yakında. Buralarda bir yerimiz olsun istedik çünkü Avanos büyüyor, kıymetleniyor. Çocuklara buralardan ev bırakmak köyden daha kıymetli olur diye düşündük (Görüşmeci 12, 2025).”



Şekil 4.25: Gelişme Alanlarındaki Konutlar (Yazarın kendi arşivinden)



Şekil 4.26: Avanos Kırsallarında Satılan Arsalar (Görsel yazar tarafından oluşturulmuştur)

Kırsal soylulaştırma süreçleri, kırsal alanlardaki tarımsal üretim biçimlerinin dönüşmesiyle doğrudan ilişkilidir. Literatürde, bu sürecin yalnızca demografik ya da yapısal değil, aynı zamanda ekonomik işlevler üzerinde de etkili olduğu; özellikle tarımsal faaliyetlerin sembolikleştiği ya da tamamen terk edildiği belirtilmektedir (Phillips, 2005; Halfacree, 2007). Mekânın üretimden tüketime dönük yeniden işlevlendirilmesi, kırsal kimliğin dönüşümünde önemli bir kırılma noktası olarak değerlendirilir.

Avanos bağlamında, tarımsal faaliyetlerin kırsal alanlarda terk edilme eğilimine karşı, merkezdeki bazı konut alanlarının bahçelerinde hane bazlı tarımsal üretim

sürdürülmektedir (Şekil 4.27). Özellikle kırsal alanlardan merkeze taşınan ve yaşam tarzı ve kültürel bir alışkanlık olan tarım geleneğini sürdürmek isteyen ileri yaş grubundaki kullanıcılar, turizm alanlarının içerisinde kalan bölgelerinde varlık göstermektedir.



Şekil 4.27: Merkezde Devam Eden Tarım Faaliyetleri (Yazarın kendi arşivinden)

Kırsal soylulaştırma, kırsal alanlardaki kamusal ve doğal alanların da algılanışını, kullanımını ve tasarımını etkilemektedir. Özellikle nehir kenarları, vadiler ve tarımsal peyzaj gibi alanlar; estetikleştirme ve sermayeye açma pratikleriyle yeniden üretilmektedir. Literatürde bu tür müdahalelerin, kırsal mekânın “gösterilmeye değer” ve “tüketilmeye hazır” bir sembol haline gelmesi sürecinin parçası olduğu; yerelin gündelik yaşamına ait kullanım biçimlerinin yerini, yeni kullanıcıların taleplerine uygun, kontrol edilebilir ve görsel olarak cazip düzenlemelere bıraktığı ifade edilmektedir (Phillips, 2005; Ghose, 2004; Woods, 2011). Bu süreçte mekân, yalnızca fiziksel olarak değil, aynı zamanda temsili ve işlevsel olarak da dönüşmektedir (Halfacree, 2007; Smith, 1996).

Mekânsal alanlarda kırsal soylulaştırmanın Avanos üzerindeki bir diğer yansıması ise Kızılırmak Nehri ve etrafı başta olmak üzere gerçekleştirilen yürüyüş yolları, kentsel peyzaj unsurları ve nehir hattı üzerindeki ticari alanlar üzerinde yapılan çevre düzenlemeleridir. Bu alanları günlük olarak kullanan, düzenlenen festival ve etkinliklerde vakit geçiren Avanos yerel halkı, nehrin çevresindeki yüksek gelir grubuna hitap eden zincir kafelerden rahatsızlığını yapılan görüşmelerde dile getirmiştir. Aynı alanları kullanan sakinlerin arasındaki sosyal, kültürel ve ekonomik farklılıklar kamusal mekanları faydalanma biçimlerinde birbirinden ayrılmaktadır.

Avanos'ta kırsal soylulaştırma süreci mekânın sadece fiziki görüntüsünü değil, kullanım biçimini, mekanlara yüklenen anlamı ve sosyal yaşam dinamiklerini de değiştirmektedir. Eski Avanos'un geleneksel yerleşiminde yapılan yenileme çalışmaları, karma bir sistemle hem yeni sakinlerin kullanabileceği hem de yerel halkın ekonomik faaliyetlerine devam edebileceği alanlar oluşturarak bu iki grubun ortak bir noktada buluşabilmesini sağlamıştır. Tarımın bölgesel olarak terk edilmesi ve yerinin turizme bırakmasını iklim değişikliği, ekonomik kaygılar ve değişen yaşam standartlarıyla açıklayan üreticilerin yarattığı mekânsal boşluk, yeni gelen kullanıcılar tarafından doldurularak Avanos'un mekânsal yapısında köklü bir dönüşüm hareketine yol açmıştır. Tüm bu durumlar, Avanos'ta turizm etkisiyle ortaya çıkan yeni sakinlerin ekonomik ve sosyal geçmişlerini mekâna aktarmalarına ve sonuç olarak Avanos'ta çok katmanlı ve çok yönlü bir dönüşüm sürecinin başladığı söylenebilmektedir.

5. SONUÇ

Kırsal yerleşimler günümüzde, geçmiş literatürde yer alan düşük nüfus yoğunluğu ve yüksek tarımsal üretim faaliyetlerinin görüldüğü yer tanımıyla tanımlanamayacak kadar karmaşık ve çok boyutlu mekanlar haline gelmiştir. Bulundukları coğrafya, bölgenin tarihsel ve kültürel birikimi, alışlagelen ekonomik faaliyetleri ve yönetim politikaları gibi pek çok unsur, kırsal alanların özgün bağlamını oluşturmaktadır. Bu özgünlük, kırsal alanlar üzerinde görülen mekânsal, ekonomik ve sosyolojik gelişmelerin birbirinden farklılaşmasına ve genelleme yapılamamasına neden olmaktadır. Bu nedenle, kırsal literatürde sıklıkla yer alan kırsal değişim ve dönüşüm süreçlerine yönelik çalışmaların, çalışmanın yapıldığı kırsal bağlam çerçevesinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Ulaşım ve bilişim altyapılarının gelişmesiyle birlikte artan kırsal erişilebilirlik, küresel ekonomik sistemlerin sunduğu çeşitlilikle birlikte kırsal alanlarda yaşam koşullarının artması ve kentsel mekâna bağlılığın azalması gibi nedenlerin bir sonucu olarak kentsel nüfusun kırsal alanlara doğru hareketi, literatürde pek çok kavramla açıklanmaktadır. Bu kavramlardan biri olan kırsal soylulaştırma ise; küresel ve yerel politikalar ile yeniden işlevlendirilen, kentleşmenin beraberinde getirdiği çevresel kirlilik, çarpık kentleşme ve artan yaşam maliyetleri gibi nedenlerden uzaklaşma eğilimiyle birlikte dönüşen ve alternatif bir yaşam alanı olarak görülen kırsal alanlarla birlikte son yıllarda literatürde sıklıkla çalışılan bir kavram haline gelmiştir (Phillips, 2004; Ghose, 2004; Woods, 2011).

Kırsal soylulaştırma sürecini yalnızca kentten kırsal nüfus hareketliliği ile açıklamak yetersizdir. Süreç, nüfus hareketliliği ve beraberinde gelen ekonomik ve mekânsal dönüşümle birlikte katmanlı ve derin bir dönüşümü ifade etmektedir. Bu dönüşüm, yerel yapıda kırsal kimliği koruma eğilimi ve yeni sakinlerin kırsal mekândan beklentileri arasında bir çelişki ortamı doğurmakta ve kırsal mekânın fiziksel olarak değişimine ek olarak mekânın algılanma ve yeniden üretilme sürecine yol açmaktadır. Özellikle kentli göçmenlerin, kentleri terk etme motivasyonları arasında yer alan doğal, sakin, kaliteli ve izole yaşamı kırsal alanda bulma arzusu, kırsal mekânın yapısının yeniden şekillendirilmesinin temelini oluşturmaktadır (Glass R., 1964 Lu vd., 2022).

Kırsal soylulaştırma genel olarak kırsalda mülkiyet yapısında değişim, gayrimenkul piyasasında artış, yeni sakin nüfusla birlikte demografik yapıda dönüşüm, sosyal yaşam ilişkilerinde kırılmalar ve sınıflandırmalar ve mekânsal yapıda estetik yenileme gibi farklı etkilere sahip bir süreçtir. Her ne kadar temel olarak bazı kriterler

çerçevesinde tanımlansa da kullanıcıların talepleri ve kırsal mekanların yapısına göre soylulaştırma sürecinin etkileri, dolayısıyla tanımında esneklikler görülebilmektedir. Mekân bağlamına göre sınıfsal, mekânsal ya da ekonomik ayırım derinliklerinde farklılık gösteren değişimler süreci yönlendirebilmektedir. Bu yönlendirmeler yalnızca yeni sakinlerin talepleriyle değil, mevcut sakinlerin sürece karşı geliştirdikleri direnç ve/veya uyum ile de meydana gelmektedir. Değişimin bu çok yönlü yapısı, kırsal soylulaştırmanın nüfus bazlı bir göç etkinliğinden daha fazlası olduğunu bir kez daha ortaya koymaktadır.

Kırsal soylulaştırmayı tetikleyen güçler arasında, özellikle 2000’li yıllardan itibaren desteklenen yatırımlarla büyüyen kırsal turizm faaliyetleri öne çıkmaktadır. Bu turizm faaliyetleri, doğal, tarihi ve kültürel turizm potansiyeline sahip kırsallarda; çevre il ve ilçelerden günübirlik geziler ile başlayıp daha sonra konaklamalı gezi turlarına ve sonrasında kırsal alanın tanınırlığının artmasıyla yatırım veya yerleşim amaçlı gayrimenkul satın alma şeklinde gelişmektedir. Bu süreç içerisinde kırsal mekânın kullanımı, yerleşimi ve sosyal dokusu değişime uğramaktadır. Turistlerin ve yeni sakinlerin çoğunlukla orta ve üst gelir grubundan, yüksek eğitilmiş ve kentsel geçmişli gruplardan oluşması, kırsaldaki yerel ekonomiden beklentilerin değişmesine, hizmet sektörüne yönelik talep ve faaliyetlerin artmasına ve sonucunda kırsal ekonomilerde yapısal farklılıklar görülmesine neden olmaktadır. Bu değişim, kırsal soylulaştırmanın temelini oluşturmaktadır. Turizm baskının etkisinde gerçekleşen tüm değişimler kırsal mekânın üretilmesi ve tüketilmesi dışında kır algısını da dönüştürerek idealize edilmiş bir kırsal mekân algısı inşa etmektedir. Bu yeni kırsal mekân algısı pratikte, genel olarak estetik hale getirildiği, kırsal kullanımları kentsel alternatifleriyle değiştirdiği ve kırsal geleneksel doku ve kültürün ticarileştirildiği örneklerde görülmektedir. Bu durum uzun vadede kır yapısını bozarak yerel sakinlerin kırsal alan bağının yıpranmasına, değişen yerleşim ve ekonomik yapıyla birlikte yaşam maliyetlerini karşılayamamasına ve sonunda kırım yerliler tarafından terkine neden olabilmektedir (Ioria & Corsale, 2010; Ma & Su, 2023).

Ancak kırsal literatür incelendiğinde, kırsal kalkınma faaliyetleri ve kırsal soylulaştırma arasında birbirini besleyen ve tetikleyen bir ilişki olduğu görülmektedir. Bu nedenle kırsal soylulaştırmayı kırsallar için yalnızca bir tehdit ve başarısız bir dönüşüm süreci olarak değerlendirmek, süreçle beraber gelen olumlu yönlerin göz ardı edilmesi anlamına gelmektedir. Kırsal alanların birbirinden farklılaşan yapıları kırsal soylulaştırma süreçlerinde de bu özelliği korumaktadır. Nüfus olarak azalan, çeşitli

coğrafi sınırlandırmalara sahip kırsal alanlarda yaşanan soylulaştırma sürecinde, turizm ve yeni sakinlerin gelişiyile birlikte kırsalda mekânsal ve ekonomik canlanma, nüfusta artış, kurulan güçlü sosyal ilişkiler ve kentsel deneyimlerle birlikte teknoloji ve bilgi altyapısıyla sürdürülebilir kırsal gelişmeler gibi çıktılar görülebilmektedir. Kırsal alanlarda turizm ve yeni sakinler aynı zamanda kırsalın geleneksel kültürü benimseyerek yayılmasına ve geliştirdiği hassasiyetler ile tarihi ve kültürel birikimin korunarak kullanılmasıyla gelecek nesillere aktarılmasına yardımcı olmaktadır. Ayrıca yeni sakinler, tarımsal üretimin ekonomi, iklim ve iş gücü gibi nedenlerle sürdürülmediği kırsal alanlarda, kentsel alışkanlıklarını ve bölgesel potansiyelleri değerlendirmek amaçlı talepler oluşturarak hizmet sektörünün geliştirerek ve istihdam oluşturarak çalışan nüfusun kırsalı terk etmesinin önüne geçebilmektedir.

Kırsal soylulaştırmanın kültürel çözülme, ekonomik ve sosyal dışlanma ve mekânsal ayrışma gibi etkilerine karşın atıl kalan yapıların değerlendirilmesi, kırsal alanlarda alternatif üretim ve tüketim faaliyetlerini geliştirmesi ve kırsal yaşam deneyimini farklı kullanıcılara açarak sürdürülebilir hale getirmesi gibi sonuçları bünyesinde barındırması; kırsal soylulaştırma sürecinin ortaya çıkış koşullarıyla çeşitlenmesinden kaynaklanmaktadır. Özellikle doğal, tarihi ve kültürel miras öğeleri bakımından güçlü, turizme elverişli ancak sosyokültürel yapısını sürdüren kırsal alanlarda bu süreç hem bir risk hem de gelişim için fırsatlar yaratmaktadır (Tan vd., 2023). Bu nedenle kırsal soylulaştırma yalnızca terk edilen veya izole halde olan kırsallarda değil, turizm nedeniyle göz önünde ve kırsal-kentsel kimlik arasında bulunan geçiş alanlarında da çalışılmalıdır. Bu bağlamda Avanos, coğrafi, sosyolojik, mekânsal ve ekonomik dinamikleriyle kırsal soylulaştırmanın kompleks yapısını ortaya koyabilmek için çalışma alanı olarak belirlenmiştir. Tarihi ve kültürel dokusu, geleneksel üretim alışkanlıkları, yerel kimliği ve Kapadokya bölgesiyle eşzamanlı olarak artan turizm faaliyetleri, değişen profilleri ve beklentileriyle yeniden şekillenen Avanos, kırsal soylulaştırmanın etken, etki ve sonuçlarını ortaya koymak ve tartışmak açısından önemli bir yerleşim alanıdır.

Çalışma kapsamında yararlanılan tarihsel karşılaştırma yöntemi, Avanos bağlamında yapılan saha çalışması ve belirlenen gruplarla gerçekleştirilen yarı yönlendirilmiş görüşmeler, Avanos'un sosyal, ekonomik ve mekânsal yapısını ve bu yapılarda meydana gelen değişimlerin neden ve sonuçlarının incelenmesine olanak sağlamıştır. Bu grupların çeşitli yaş, eğitim, meslek ve gelir grubundan, yerli ve yeni

sakinlerden oluşması, alanda yapılan gözlemlerle birlikte Avanos'un geçirdiği süreci çok boyutlu bir şekilde ele alınmasına yardımcı olmuştur.

Avanos'ta kırsal soylulaştırmanın izleri, alan üzerinde yapılan çalışmalar, tarihsel karşılaştırmalar ve resmî kurumlardan elde edilen veriler aracılığıyla elde edilen bulgularla birlikte kapsamlı bir değerlendirme yapıldığında ortaya çıkmaktadır. Avanos'un nüfusunda son dönemlerde dikkat çeken niteliksel dönüşüm, genç nüfus grubunda görülen azalmaya karşılık orta ve yaşlı grupta meydana gelen artış; demografik yapının çoğunlukla emekli, memur ya da yüksek eğitilmiş ve ekonomiye dahil olan bireylerin bölgede ağırlıklı olduğunu göstermektedir. Demografik yapıdaki bu değişimin, yalnızca toplumsal yapıyı değiştirmede, ayrıca mekânsal ve ekonomik yapıdaki değişimleri de tetiklediği görülmektedir. Emlak sitelerinde görülen arsa, bahçe ve konut ilanlarında ve fiyatlarda artış görülmekte, bu da bölgedeki mülkiyet yapısındaki değişimi ortaya koymaktadır. Tarihi yerleşim alanını kapsayan Eski Avanos ve çevresindeki konutların restorasyonu ve otel, restoran, kafe gibi hizmet ve ticaret alanı olarak yeniden işlevlendirilmesi, bölgenin mekânsal yapısının talep doğrultusunda yeniden şekillendiğini göstermektedir. Tarım alanlarının turizm faaliyetleriyle entegre olacak şekilde yeniden sunulması, bölgedeki zincir işletmelerin varlığı ve giderek artışı, Avanos çeperindeki kırsallardaki bahçe evlerine turizm ruhsatı alarak yabancı yatırımcılar için satışa konulması ve genel işgücünün nüfusun turizm ve hizmet sektörlerinde yoğunlaşması; Avanos ekonomik yapısındaki değişimi ortaya koymaktadır. Tüm bu değişimler bütüncül bir bakış açısıyla değerlendirildiğinde Avanos'ta bir kırsal soylulaştırma sürecinin başladığını işaret etmekte, ancak bu sürecin Türkiye ve Dünya örneklerinden daha kontrollü, sınırlı ve yerleşmiş bir biçimde sürdüğü görülmektedir.

Bu durumun nedenleri arasında ilk öne çıkan unsur, Avanos'un fiziksel olarak büyümesinin ve yayılmasının önüne geçen doğal ve kültürel miras alanlarından kaynaklanan sınırlandırmalardır. Merkezin kuzeyinde Avanos Kalesi ve etrafının yüksek kayaç topografyası, doğu ve batı yönlerinde tarımsal araziler, güney yönünde UNESCO Dünya Miras Alanı Sınırı, eğimli coğrafya ile birleşerek makroform yayılımının önüne geçmektedir. Ayrıca bölge içerisinde 1. ve 3. Derece Kentsel Sit Alanlarının varlığı, bu alan ve çevresinde yeni yapılaşmanın önüne geçmektedir. Avanos'un coğrafi ve kültürel yapısının, mekânsal gelişimi hem yön hem de yoğunluk bakımından sınırlaması, kırsal soylulaştırma sürecini nüfus ve fiziki anlamda kontrol altında tutmaktadır. Bu yönüyle turizm etkisiyle kırsal soylulaştırma süreçlerinden

geçen ve coğrafi, kültürel ve/veya tarihsel sınırlamaları olmayan alanlardan nüfus, makroform ve parsel kullanımı yönüyle ayrılmaktadır. Avanos'taki kırsal soylulaştırma sürecini diğer örneklerden ayıran bir diğer unsur, Avanos'un yerel halkının toplumsal, kültürel ve sosyal bilincinin baskın, korumacı ve diretici yapısıdır. Görüşmelerde sıklıkla ifade edilen yerel kimliğe, kültüre ve geleneğe sahip çıkma dürtüsü kırsal soylulaştırmanın yozlaştırıcı etkilerine karşı bir savunma mekanizması görevi görmektedir. Bu sayede yerel halk, yeni sakinler tarafından sosyal yaşamda dışlanmamakta aksine yeni sakinleri bölgenin yaşam normlarına adapte olmaya zorlayarak ortak bir kültür oluşturmaktadır. Avanos halkının korumacı yapısı, Avanos'u diğer kırsal soylulaştırma süreçlerinin görüldüğü alanlardan ayırmaktadır.

Tüm bu sınırlandırmalar ve koruma dürtülerine rağmen Avanos'ta kırsal soylulaştırmanın etkileri gözlemlenebilmektedir. Nüfusun niteliğindeki dönüşüm, mülkiyet durumundaki değişim, geleneksel yapıların turizm ve hizmet sektörleri etkisinde dönüşmesi ve sosyal ilişkilerdeki yerli-yabancı ayrımı; kırsal soylulaştırma sürecinin sosyolojik, ekonomik ve mekânsal etkilerini ortaya koymaktadır. Özetle Avanos kırsal yerleşmesinde gerçekleşen kırsal soylulaştırma, literatürde sıklıkla dile getirilen; keskin sınırlara sahip ve yerel halk ve yapıyla çatışmalı ilerleyen dönüşüm sürecinden ziyade, yavaş ilerleyen, yerel yapı ve sakinler ile yeni gelenler arasında benzer örneklerle kıyasla daha uyumlu ve dengeli sosyal ilişkilerin geliştiği bir süreç izlemektedir. Bu denge, coğrafi ve koruma sınırlılıkları ve halkın gösterdiği toplumsal direnç ile mümkün olmaktadır. Konut ve arsa üzerine artan talepler, yeni yerleşme ve hizmet alanlarının gelişimi ve sakinler arasındaki yaşam tarzı farklılıkları, bu dengede zamanla kırılmaların meydana gelme riskini oluşturmaktadır. Sürecin güncel durumu, yerel kimliğin korunduğu ancak ticarileştiği, yerel ve yeni sakinlerin süreçte aktif rol oynadığı ve mekânsal kurgunun yerel ve yeni kullanıcıların alışkanlık, talep ve beklentilerine göre yeniden şekillendiği çift yönlü bir yapı ortaya koymaktadır. Bu yönleriyle Avanos, kırsal soylulaştırma ve kırsal kalkınma uygulamalarının yavaş, parçalı ve yerele bağlı ilerleyen nadir örneklerden birini gerçekleştirmektedir.

Araştırma sürecinde karşılaşılan zorluklardan en belirginini Avanos'un turizmden kaynaklanan yaz ve kış dönemlerinde farklılaşan nüfusu olmuştur. Adrese dayalı nüfus kayıt sisteminde yer almayan bu gizli nüfus, alandaki demografik değişimi ve mekânsal kullanım kararlarının tespitini zorlaştırmaktadır. Buna ek olarak yeni sakinlerin Avanos'u tercih etme sebeplerinin büyük ölçüde kişisel motivasyonlarla öznel bir süreç içerisinde gerçekleşmesi, bu konuda genelleme yapılabilmesinin önüne geçmiştir.

Ayrıca Avanos'un sit alanı statüsü ve bu statüden kaynaklanan planlama sınırları, yerel ve merkezi idare arasında yetki paylaşımı sorunlarını beraberinde getirmekte, imar planlarının hazırlanmasında, uygulanmasında ve araştırma kapsamında erişilebilirliğinde güçlük oluşturmaktadır.

Araştırmalar sırasında karşılaşılan bu zorluklara rağmen, yapılan gözlem ve görüşmelerde Avanos'ta kırsal soylulaştırma sürecinin, literatürdeki diğer örneklere zıt bir şekilde yavaş, uyumlu ancak değiştiren bir şekilde ilerlediği görülmektedir. Bu süreçte Avanos'un eski yapılarının dönüşümü, yeni konut alanlarının yapısı, sokak ve altyapıdaki değişimler ve en belirgin ekonomik faaliyetlerdeki görülen çeşitlilik, Avanos'un homojen yapısını değiştirmiş ve yerel halkın, yeni sakinler için üretim yaptığı bir yere dönüşme riskini doğurmuştur. Ancak küresel ekonomik sistemlerin baskısı ve kent kökenli sakinlerin taleplerine rağmen Avanos halkının ve coğrafyasının ortaya koyduğu direnç kırsal soylulaştırma sürecini Avanos'u geliştirmeye yönelik olarak evrimleştirmiştir. Görünürdeki dengenin; yerel halkın çabaları ve toplumsal aidiyet duyguları aracılığıyla sağlanması hem kırsal soylulaştırma sürecinin hem de kırsal kent arasında kalan alanların ne kadar kırılğan bir dinamığa sahip olduklarını ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, Avanos kırsal yerleşimi bağlamında yürütülen bu çalışma, kırsal soylulaştırma kavramının yalnızca yaz turizmi etkisiyle sahil kesimlerinde görülen ve yerel halkın tamamına yakınının bulundukları bölgeyi terk etmesiyle gerçekleşen bir kavram olmadığını; ulusal ve uluslararası alanda tarihsel ve kültürel turizmle ön plana çıkan alanlarda da görülebildiğini göstermektedir. Çalışma kapsamında elde edilen gözlem ve analiz bulguları, literatürle kurulan ilişkiler ve kullanıcı deneyimleri sonucunda Avanos'taki bu süreci Türkiye ve Dünya örneklerinden farklılaştığını, bu farklılaşmanın kırsal soylulaştırma literatüründe sıklıkla dile getirilen yerel bağlam etkisini ve kırsal kalkına ve soylulaştırma ilişkisini ortaya koymuştur. Bu yönüyle çalışma, kırsal soylulaştırmanın yere bağlılığını vurgulayarak, kırsal soylulaştırma literatürüne yeni bir kırsal alan sunmaktadır.

KAYNAKLAR

- Ager, T. (1958). Der Fremdenverkehr in seiner Bedeutung für die Gebirgsbevölkerung und für. *Agrarpolitische Revue*, 14, s. 455-468.
- Ahiler Kalkınma Ajansı. (2023). *TR71 Düzey 2 Bölge Planı (2024–2028)*. Ankara: T.C. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü.
- Başaran-Uysal, A., Okumuş, G., & Sakarya, İ. (2012). *Bir Mahalleyi Anlamak*. Çanakkale: Çanakkale Kent Konseyi Yayınları.
- Battaglini, E., & Cellini, R. (2017). Heritage sites and tourism flows: An overview of the Italian case. *Tourism Economics*, 23(6), s. 1234–1254.
- Bell, M. M., & Osti, G. (2010). Mobilities and ruralities: An introduction. *Sociologia Ruralis*, 20(3), s. 199–204.
- Berry, B. J. (1970). The counterurbanization process: urban America since 1970. *Urbanization & counterurbanization*, s. 17-30.
- Best, S. (1989). The commodification of reality and the reality of commodification: Jean Baudrillard and post-modernism. *Current Perspectives in Social Theory*, 19, s. 23-51.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: a social critique of the judgement of taste*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Bridge, G. (2001). Estate Agents as Interpreters of Economic and Cultural Capital: The Gentrification Premium in the Sydney Housing Market. *International Journal of Urban and Regional Research*(25), s. 88-101.
- Bryson, J., & Wyckoff, W. (2010). Rural gentrification and nature in the Old and New Wests. *Journal of Cultural Geography*, 1(27), s. 53-75.
- Burnley, I. H., & Murphy, P. A. (1995). Residential location choice in Sydney's perimetropolitan region. *Urban Geography*, 16(2), s. 123-143.
- Butler, R., & Hall, C. M. (1998). Image and reimagining of rural areas. R. Butler, C. M. Hall, & J. M. Jenkins içinde, *Tourism and Recreation in Rural Areas* (s. 115-122). Chichester: Wiley.
- Cánoves, G., Villarino, M., Priestley, G. K., & Blanco, A. (2004). Rural tourism in Spain: An analysis of recent evolution. *Geoforum*, 35(6), s. 755-769.
- Cassarino, J. P. (2004). Theorising Return Migration: The Conceptual Approach to Return Migrants Revisited. *International Journal on Multicultural Societies*, 6(2), s. 253-279.
- Cerase, F. P. (1974). Expectations and reality: a case study of return migration from the United States to Southern Italy. *International Migration Review*, 8(2), s. 245-262.
- Clark, E. (2005). The order and simplicity of gentrification: A political challenge. R. Atkinson, & G. Bridge içinde, *Gentrification in a global context: the new urban colonialism* (s. 256-264). Routledge.
- Cloke, P. J. (1977). An index of rurality for England and Wales. *Regional Studies*, 11(1), s. 31-46.
- Cloke, P., & Thrift, N. (1987). Intra-class conflict in rural areas. *Journal of Rural Studies*, 3(4), s. 321-333.
- Cloke, P., Phillips, M., & Thrift, N. (2013). The new middle classes and the social constructs of rural living. *Social change and the middle classes* (s. 220-238). içinde Routledge.
- Clout, H. D. (1984). *A Rural Policy for the EEC*. Londra: Routledge Revivals.

- Cocola-Gant, A. (2018). Tourism Gentrification. L. Lee, & M. Phillips içinde, *Handbook of Gentrification Studies*. Cheltenham and Northampton: Edward Elgar Publishing.
- Coombes, M., Dalla Longa, R., & Raybould, S. (1989). Counterurbanisation in Britain and Italy: a comparative critique of concept, causation and evidence. *Progress in planning*, 32, s. 1-70.
- Darling, E. (2005). The city in the country: Wilderness gentrification and the rent gap. *Environment and Planning*, 37, s. 1015-1032.
- Dean, K. G., Brown, B. H., Perry, R. W., & Shaw, D. P. (1984). The Conceptualisation of Counterurbanisation. *Area*, 16(1), s. 9-14.
- Doğanay, H., Özdemir, Ü., & Şahin, İ. F. (2011). *Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Emerick, R. E., & Emerick, C. A. (1994). Profiling American Bed and Breakfast Accommodations. *Journal of Travel Research*, 32(4), s. 20-25.
- Eurostat. (2018). *Methodological manual on territorial typologies*. Eurostat.
- Evans, N., Morris, C., & Winter, M. (2002). Conceptualizing agriculture: A critique of post-productivism as the new orthodoxy. *Progress in Human Geography*, 26(3), s. 313-332.
- Fielding, A. J. (1982). Counterurbanisation in western Europe. *Progress in Planning*, 17, s. 1-52.
- Fuggle, R., & Smith, W. T. (2000). Large dams in water and energy resource development in the People's Republic of China. *Country Review Paper*.
- Gale, D. (1985). Demographic Research on Gentrification and Displacement. *Journal of Planning Literature*, 1(1), s. 14-29.
- Gallent, N. (2006). The Rural–Urban fringe: A new priority for planning policy? *Planning Practice & Research*, 21(3), s. 383-393.
- Ghose, R. (2004). Big sky or big sprawl? Rural gentrification and the changing cultural landscape of Montana. *Urban Geography*, 26, s. 31-40.
- Glass, R. (1964). *Aspects of Change*. Londra: MacGibbon and Kee.
- Guimond, L., & Simard, M. (2010). Gentrification and neo-rural populations in the Québec countryside: Representations of various actors. *Journal of Rural Studies*, 26, s. 449-464.
- Güçlü, S. (2021). Yörük Kışlağından Kırsala, Kırsaldan Kentsle: Döşemealtı'nda Sosyal Değişme ve Kırsal Soylulaştırma. *Sosyolojik Bağlam Dergisi*, 2(2), s. 75-93.
- Gülümser, A. A., Baycan Levent, T., & Nijkamp, P. (2011). Türkiye'nin kırsal yapısı: AB düzeyinde bir karşılaştırma. *İTÜDERGİSİ/a*, 9(2), s. 133-144.
- Halfacree, K. (2006). From dropping out to leading on? British counter-cultural migrants and the European rural turn. *Rural Studies*, 22(3), s. 309–322.
- Halfacree, K., & Boyle, P. (1998). Migration, rurality and the post-productivist countryside. P. J. Boyle, & K. H. Halfacree içinde, *Migration into Rural Areas: Theories and Issues* (s. 1-20). Londra: Wiley.
- Hamnett, C. (2003). Gentrification and the Middle-class Remaking of Inner London. *Urban Studies*, 40(12), s. 2401-2426.
- Hassink, R., Klaerding, C., & Marques, P. (2014). Advancing Evolutionary Economic Geography by Engaged Pluralism. *Regional Studies*, 48(7), s. 1295-1307.
- Hegle, J. (2023). Bringing Broadband to Rural America: The Role for Philanthropy. Federal Reserve Bank of St. Louis.
- Hjort, S. (2009). Rural gentrification as a migration process: Evidence from Sweden. *Migration Letters*(6), s. 91-100.

- Hold, U. (1970). Erwerbzbereich 'Fremdenverkehr' der landwirtschaftlichen Betriebe. Voraussetzungen und Moglichkeiten in strukturschwachen Raumen. *Innere Kolonisation*, 19, s. 176-178.
- Holmes, J. (2002). Diversity and change in Australia's rangelands: A postproductivist transition with a difference? *Transactions of the Institute of British Geographers*, 27(3), s. 362-384.
- Huang , L., Huang, Y., Huang, R., Xie, G., & Cai, W. (2022). Factors Influencing Returning Migrants' Entrepreneurship Intentions for Rural E-Commerce: An Empirical Investigation in China. *Sustainability*, 14(6).
- HYDE. (2023). Processing by Our World in Data. "Population share in urban areas" [dataset]. *History Database of the Global Environment 3.3* [original data].
- Ilbery, B. (1998). *From agricultural productivism to post-productivism*. Harlow: Longman.
- Ilbery, B. (1998). *The Geography of Rural Change*. Londra: Longman Publication.
- Ioria, M., & Corsale, A. (2010). Rural tourism and livelihood strategies in Romania. *Journal of Rural Studies*, 26(2), s. 152-162.
- İslam, T. (2005). Outside the Core: Gentrification in Istanbul. R. Atkinson, & G. Bridge içinde, *Gentrification in a Global Context*. Routledge.
- Judd, D. R., & Fainstein, S. (1999). *The tourist city*. New Haven and London: Yale University Press.
- Kapadokya Alan Başkanlığı. (2022). *1/50.000 Ölçekli Kapadokya Alan Planı*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Karakayacı, Ö. (2018). Bölge planlamada kırsal alanların önemini yeniden keşfetmek: yeni bölgecilik perspektifinde kuramsal tartışmalar. *Planlama Dergisi*(28), s. 42-51.
- Koç, A. (2015). İSTANBUL'DA YAŞANAN MEKÂNSAL DÖNÜŞÜMLER BAĞLAMINDA SOYLULAŞTIRMANIN YENİDEN KONUMLANDIRILMASI. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), s. 89-104.
- Kontuly, T. (1998). Contrasting the counterurbanization experiences in European nations. P. Boyle, & K. Halfacree içinde, *Migration into Rural Areas: Theories and issues*. Chichester: Wiley.
- Kubat, D. (1984). The Politics of Return. International Return Migration in Europe. D. Kubat içinde, *European Conference on International Return Migration* (s. 303-345). Roma.
- Kunuroglu , F., van de Vijver, F., & Yagmur, K. (2016). Return Migration. *Online Readings in Psychology and Culture*, 8(2).
- Kurtuluş, H. (2003). Mekanda Billurlaşan Kentsel Kimlikler: İstanbul'da Yeni Sınıfsal Kimlikler ve Mekansal Ayrışmanın Bazı Boyutları. *Doğu-Batı*(23), s. 75-96.
- Lane, B. (1994). 'What is rural tourism?'. *Journal of Sustainable Tourism*, 2(1), s. 7-21.
- Lane, B. (2009). Rural Tourism: An overview. T. Jamal, & M. Robinson içinde, *The SAGE Handbook of Tourism Studies* (s. 354-370). London: SAGE.
- Lanier, P., & Berman, J. (1993). Bed-and-Breakfast Inns Come of Age. *Cornell Hotel Restaurant Administration Quarterly*, 34(2), s. 15-23.
- Leebrick , R. A. (2015). RURAL GENTRIFICATION AND GROWING REGIONAL TOURISM: NEW DEVELOPMENT IN SOUTH CENTRAL APPALACHIA. *Current Perspectives in Social Theory*(34), s. 215-234.
- Lees, L. (2000). . A reappraisal of gentrification: Towards a "geography of gentrification. *Progress in Human Geography*, 24(3), s. 389-408.

- Lees, L., Slater, T., & Willy, E. (2008). *Gentrification*. New York: Routledge/Taylor and Francis Group.
- Logan, J. R., & Molotch, H. L. (2007). *Urban fortunes: The political economy of place*. Los Angeles: University of California Press.
- Long, H., Hu, Z. C., & Zou, J. (2010). The evolution of rural policy in Britain and its policy implications for rural development in China. *Geographical Research*, 29(8), s. 1369-1378.
- Lu, S., Rao, X., & Duan, P. (2022). The Rural Gentrification and Its Impacts in Traditional Villages—A Case Study of Xixinan Village, in China. *Sustainability*(14).
- Ma, X., & Su, W. (2023). Local government intervention in tourism-driven rural gentrification: Types and interpretative framework. *Tourism Management*(100).
- Mahon, M. (2007). New Populations; Shifting Expectations: The Changing Experience of Irish Rural Space and Place. *Journal of Rural Studies*, 23(3), s. 345-356.
- Marsden, D., Allen, J., & Pile, S. (1999). *City Worlds*. London and New York: Routledge Publication.
- Marsden, T. (1998). New rural territories: regulating the differentiated rural spaces. *Journal of rural studies*, 14(1), s. 107-117.
- Mather, A. S., Hill, G., & Nijnik, M. (2006). Post-productivism and rural land use: Cul de sac or challenge for theorization? *Journal of Rural Studies*, 22(4), s. 441-455.
- Matthews, A. (2019). Europe's experience: Investing in rural revitalization. *IFPRI book chapters*, s. 78-85.
- McCarthy, J. (2005). Rural geography: Multifunctional rural geographies-reactionary or radical? *Progress in human geography*, 29(6), s. 773-782.
- Mitchell, C. J. (2004). Making sense of counterurbanization. *Journal of Rural Studies*, 20(1), s. 15-34.
- Moss, L. G. (2004). Amenity migration: global phenomenon and strategic paradigm for sustaining mountain environmental quality. *Sustainable Mountain Communities: Environmental Sustainability for Mountain Areas Impacted by Tourism and Amenity Migration*, s. 19-24.
- Murdoch, J., & Marsden, T. (1994). *Reconstituting Rurality: Class, Community and Power in the Development Process*. Londra: UCL Press.
- Murdoch, J., & Marsden, T. (1995). *Reconstituting Rurality (1st ed.)*. Londra: Routledge.
- Neuman, W. L. (2014). *Social research methods: Qualitative and quantitative approaches* (Cilt 7). Pearson Education Limited.
- Nevşehir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2022). *Go Türkiye*. <https://cappadocia.goturkiye.com/cappadocia-goturkiye> adresinden alındı
- OECD. (1993). *What Future for Our Countryside? A Rural Development Policy*. Paris: OECD.
- OECD. (2016). *OECD Regional Outlook 2016: Productive Regions for Inclusive Societies*. Paris: OECD Publishing .
- Okumuş, D. (2018). Rethinking rural transitions :a case of Bozcaada Turkey. Newcastle University.
- OpenStreetMap. (2023). *Flood Map*. <https://www.floodmap.net/?gi=322965> adresinden alındı
- Oppermann, M. (1996). Rural Tourism in Germany: Farm and Non-farm Tourism Operators. *Annals of Tourism Research*, 23(1), s. 86-102.
- Paniagua, A. (2002). Urban-rural migration, tourism entrepreneurs and rural restructuring in Spain. *Tourism Geographies*, 4(4), s. 349–371.

- Phillips, M. (1993). Rural gentrification and the processes of class colonisation. *Journal of Rural Studies*, 9(2), s. 123-140.
- Phillips, M. (2002). Distant bodies? Rural studies, political-economy and poststructuralism. *Sociologia Ruralis*, 42(2), s. 81-105.
- Phillips, M. (2004). Other geographies of gentrification. *Progress in Human Geography*, 28(1), s. 5-30.
- Pujiriyani, D. W., Wulansari, H., & Suyudi, B. (2021). Land acquisition for dams: relocation problem and potential change in livelihood of communities affected villages. 892. IOP Publishing.
- Ribeiro, M., & Marques, C. (2002). Rural tourism and the development of less favoured areas: Between rhetoric and practice. *International Journal of Tourism Research*, 4(3), s. 211-220.
- Roberts, L., & Hall, D. (2001). *Rural tourism and recreation: Principles to practice*. Wallingford: CABI.
- Salamon, S. (2003). From Hometown to Nontown: Rural Community Effects of Suburbanization. *Rural Sociology*, 68, s. 1-24.
- Smith, D. P., & Holt, L. (2005). Lesbian, gay and bisexual lives in rural England: identity, rurality and exclusion. *Sociological Review*, 53(1), s. 61-77.
- Smith, D. P., & Phillips, D. A. (2001). Socio-cultural representations of greentrified Pennine rurality. *Journal of Rural Studies*, 17(4), s. 457-469.
- Smith, M. D., & Krannich, R. S. (1998). 'Tourism dependence and resident attitudes'. *Annals of Tourism Research*, 25(4), s. 783-802.
- T.C. Avanos Kaymakamlığı. (2022). T.C. Avanos Kaymakamlığı. <http://www.avanos.gov.tr/avanosun-tarihi-kopruleri> adresinden alındı
- T.C. Avanos Kaymakamlığı. (2022). T.C. Avanos Kaymakamlığı. <http://www.avanos.gov.tr/avanosun-tarihi-kopruleri> adresinden alındı
- Tan, J., Wang, K., Gan, C., & Ma, X. (2023). The Impacts of Tourism Development on Urban-Rural Integration: An Empirical Study Undertaken in the Yangtze River Delta Region. *Land*, 12(7).
- TÜİK. (2024). *Türkiye İstatistik Kurumu*. <https://data.tuik.gov.tr/> adresinden alındı
- TÜRSAB. (2022). *Kapadokya Bölgesi Turizm Raporu*.
- UNESCO. (2025). *European Route of Ceramics*. <https://europeanrouteofceramics.eu/about-us/#:~:text=The%20European%20Route%20of%20Ceramics,on%20the%20artistic%20productions%20and> adresinden alındı
- Woods, M. (2011). Processes, responses and experiences in rural restructuring. *Rural geography*, s. 17-36.
- Wroz, W. (1975). Urlaub auf der Bauernhof- kein Allheilmittel für die Landwirtschaft in niedersächsischen Nordseeküstengebiet. *Neues Archiv für Niedersachsen*, 24, s. 298-302.
- Yıldırım, Y. (2006). Avanos Kenti (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

EKLER

EK-1 Avanos Yarı Yapılandırılmış Görüşme Grupları ve Görüşmeciler

Odak Grup	Yaş	Memleket Durumu	Meslek/Unvan
Avanos yerlisi olup turizm dışı sektörlerde çalışanlar	44	Avanoslu	Kuaför
	23	Avanoslu	Kasiyer
	29	Avanoslu	Kasiyer
	54	Avanoslu	Çiftçi
	34	Avanoslu	Memur
Avanos yerlisi olup turizmle ilgilenen, evini kiraya veren veya işletme sahibi olanlar	22	Avanoslu	Öğrenci (Evini kiraya veriyor)
	44	Avanoslu	İşletmeci
	46	Avanoslu	Ev hanımı (Evini kiraya veriyor)
	57	Avanoslu	İşletmeci
	42	Avanoslu	İşletmeci
Avanos yerlisi olup gayrimenkul sektöründe çalışanlar	36	Avanoslu	Emlakçı
	39	Avanoslu	Emlakçı
	42	Avanoslu	Emlakçı
	29	Avanoslu	Emlakçı
Avanos'ta doğup büyümüş, emekli olanlar	58	Avanoslu	Emekli
	62	Avanoslu	Emekli
	68	Avanoslu	Emekli
Avanoslu olup başka yere taşınıp geri dönenler	59	Avanoslu	Emekli
	36	Avanoslu	Sanayici
	60	Avanoslu	Emekli
Avanoslu olmayan, dönemsel olarak gelenler	23	Yabancı	Ev hanımı
	29	Avanoslu değil	İşletmeci
	56	Yabancı	Fotoğrafçı
	63	Avanoslu değil	Emekli
	19	Avanoslu değil	Öğrenci
	36	Avanoslu değil	Ev hanımı
	38	Avanoslu değil	Galerici
Avanoslu olmayan, çalışma amacıyla yerleşenler	24	Avanoslu değil	Resepsiyonist
	25	Avanoslu değil	İşletmeci
	30	Avanoslu değil	El sanatları ustası
	31	Avanoslu değil	El sanatları ustası
	23	Avanoslu değil	Komi
Avanoslu olmayan, emekli olduktan sonra taşınanlar	56	Avanoslu değil	Emekli
	59	Avanoslu değil	Emekli
	62	Avanoslu değil	Emekli
	64	Avanoslu değil	Emekli